

ИВО СТЕФАНОВ
СЪС ЗЕЛЕНА КАРТА В
АМЕРИКА

chitanka.info

БЛАГОДАРНОСТ

Благодаря

на съпругата ми Румяна-Райна за това, че ме заведе в Америка;

на сем. Казакови, старши и младши, за същото;

на всички, които ни посрещнаха и подкрепяха по един или друг начин в Ню Йорк, Сарасота, Спарта, Кларк и Лос Анджелес, и специално на Вили и Мони, на Мария Николова, на Радка и Джим, на Седефка и Иван, на Ганчо и Моника, на Ани и Ник, на Вили Тасева, на Янек, на Сабина, на брат ми Велислав, на Владо, на Венци, на Вартан, на Нушка и Милен, на Таня и Илия, на Елена и Иван, на Таня и Кийт, на Нина и Мария, на Здравка и Климент, на Мариана и Любо, на Катрин и Джими, на Катето Павлова;

на дъщеря ми Мариана за голямата помощ при редактирането на „Записките“.

ПРЕДГОВОР

Живеем с жена ми от няколко години в Лос Анджелис. За кратко сме били и на други места. Видели сме не съвсем малко от тази огромна и много интересна страна. Но да видиш част от Америка, дори да е голяма част, не означава, че си я разбрал, което се отнася и за всички останали страни и градове. Много е смешно да слушаш някого, който се бие в гърдите, че всичко знае и разбира, защото е живял еднкъде си седмица, месец, или дори 10 години. Защото туристът, гостенинът или имигрантът си остават такива, колкото и да се изсилват. Детето, което израства в тази страна, би могло в голяма степен да твърди, че разбира. Но не напълно. Например, можем ли да се съгласим с мненията и оценките на всички наши съграждани за България? Дори и да искаме, това е невъзможно поради големите разлики в тези мнения, дължащи се на различните гледни точки.

Затова всичко, за което смятам да пиша, има претенции за достоверност само до известна степен. Дано тази степен да бъде достатъчна, за да не се чуе например такава оценка: „Виж го тоя, видял — не видял, разбрал — не разбрал, а има претенции.“ За по-голяма сигурност, да заявя още от сега категорично — Америка не съм я разбрал и няма да я разбера. Всичко, за което пиша, са частни случаи. Някои от тях ще се видят интересни на едни читатели, някои — на други. Специално моите преживелици може да не привличат толкова вниманието. Но се надявам, че сведенията от първа ръка за някои американски порядки, както и малко исторически и географски подробности, ще задоволят любопитството на много от тези, които ще си дадат труда да прочетат моите записки. Естествено, на когото му доскучае едно или друго, давам идея да приложи метода за бързо четене, който съм нарекъл „през пръсти“. Образно казано — разтваряш ръката си върху страницата и четеш между пръстите. Ако говорим сериозно — търсиш само това, което те интересува, останалото прескачаш.

Все пак, всички знаят, че Америка е една много интересна страна, а освен това, се различава доста от Европа. Тези два неоспорими факта ми дават надежда, че може да разчитам на определено внимание към моите записки. Давам си сметка за могъщата конкуренция от пътеписи, излезли досега. Прекланям се пред прекрасните творби на Алеко, на Илф и Петров, на Георги Данаилов („До Чикаго и назад“, „Едноетажна Америка“, „До Чикаго и назад — сто години по-късно“), и не само пред тях.

Не мога да претендирам за всеобхватност на темата, защото контактите ми с американци не са достатъчни. Може би именно заради това съм смесил американските си спомени с такива от живота в родината. При това, понякога отклоненията ми във времето са от порядъка на 20, 30, дори повече от 50 години назад. Надявам се, от висотата на моята солидна възраст (73), да успея да увлека някои читатели така, че да не им е прекалено скучно. Да не бъде, както би могло да се каже, „идеално лош“ автор. Моля за извинение по-младите читатели, които биха се затруднили от някои остарели думи и изрази. Оставям ги нарочно, като характеристика на старото поколение, към което принадлежа.

Не би било зле да се знае още, че записките ми са примесени не само с отколешни спомени, а и с отклонения от описателен характер, а също и с мои разсъждения и виждания. Логично е някои от тях да не се харесат на някои читатели. Затова по-дългите съм поставил в отделни глави (за да могат по-лесно да се прескачат, ако са досадни). Искам особено да подчертая, че в тях често има политически елемент, който вероятно няма да бъде приятен за читателя — „ляв интелектуалец“. Нека отсега помоля за извинение всички, които се причисляват към тази обществена прослойка. Уважавам техните убеждения, дори споделям част от тях. Това обаче няма да ми попречи в някои случаи да бъде (според някои) прекалено остър. Нека по този повод си спомним известната формула: „В този разговор присъстващите се изключват“. Мислете за нея, когато усетите, че кръвното ви се вдига по политически причини. Ако и тази деликатна мъдрост не помогне, или пък ако изпитате обикновена досада, просто ми теглете една благословия, и минете на следващия параграф (или на следващата книга подръка).

ЧАСТ I — ИСТОЧНИЯ БРЯГ (THE EAST COST)

1. ЛОТАРИЯТА „ЗЕЛЕНА КАРТА“

Никога не бях чувал за такава. Стоя си аз в Женева през лятото на 1995. Гостувам на брат ми, който е женен за швейцарка, има добра работа и гражданство от няколко години. Обажда се жена ми от България и ми съобщава, че е спечелила зелена карта за Америка. Можело и аз да се присъединя. Аз не разбрах нищо. Казах, че не ме интересува. На всичко отгоре, брат ми заяви, че няма такива работи. Той не е чувал, значи нямало.

По-късно научихме, че работата е сериозна. Можело да получиш такава карта и да живееш и работиш в Америка. На мене, обаче, не ми се искаше. Като се прибрах в София, казах на жена ми, че си оставам на същата позиция. Нека тя заминава, аз оставам. Но след като говорих с Жоро Казаков, реших да подам документи и аз. Да не се мина, както се казва. Да съм можел да влизам и излизам от Щатите, колкото си искам, и други „предимства“.

Казака е наш приятел, чийто син живееше, живее и сега, в Ню Йорк. Той взел, че пуснал писма за участие в лотарията „Зелена карта“ от името на двајсетина роднини и приятели. Късметът се усмихнал на майка му Кети и на жена ми Румяна. И досега някои мои познати не вярват, че е имало лотария. Смятат, че Казака е „уредил“ жена си и нейната приятелка. Много странно, защо не беше уредил самия Рафи, сина си, който, като незаконен имигрант, постоянно се мъчеше да регулира отношенията си с властите. Няма значение, въпросните мои познати си знаеха своето — Казака е с такива връзки, че може всичко, той е моторът. А на въпроса за Рафи, когото един съдия беше определил за депортация, моите познати просто не отговаряха. Хубавият наш социализъм на толкова хора беше размътил главите, че не приемаха друга логика освен социалистическата.

И така, с жена ми подадохме заедно документи. След няколко месеца получихме покана за интервю в посолството на САЩ, одобриха ни и казаха, че в определен срок трябва да заминем. Къде да ходим? Естествено, пак Казакови „уредиха“ въпроса. Този път не с връзки — направо казват, „ще отседнете за една седмица у Рафи“.

Казахме, че точно толкова ни трябва, за да задействаме зелените карти, после — обратно в София.

2. НЮ ЙОРК

През май 1996 взехме самолета на „Балкан“ и пристигнахме на летище „Кенеди“, Ню Йорк. Влизането в Америка се оказа не толкова лесно дори с одобрените документи за зелени карти. Вкараха ни заедно с багажа в една зала с няколко гишета и започна едно безкрайно чакане. Дойде голяма група индуси, изпревариха ни. Още някакви китайци, хайде — също пред нас.

Една картина ни направи тягостно впечатление. Мъж и младо момиче, вероятно дъщеря му, стояха приковани с белезници за един парапет през цялото време, докато бяхме там. Имаха съвсем приличен вид, та можеше да се предположи, че нещо с визите им не е било наред. Но само за това да ги заковат?! Изобщо, тогава усетихме, че ако сгазиш лука, в Америка пипат здраво.

С нас пътуваше една млада жена с детето си, тригодишно момиченце. Тя само протестираше (пред нас), че американците са бездушни, че в България това нямало да се случи и т.н. Бързаше да хване връзка за Вашингтон, където мъжът ѝ я чакал. Не успя, часът на излитане мина. Как ли щеше да се оправя цяла нощ? Като ѝ дойде реда, поех спящото дете, докато тя вися поне 20 минути на гишето. После тя ни изчака, та да мислим заедно какво да правим. По едно време тича един служител, който знаеше за нейния проблем, и вика, че имало извънреден самолет за Вашингтон, но заминавал след 20 минути от съседния терминал. Оставих жена ми с багажа на една пейка, инструктирах я да не мърда, грабнах детето, майката подкара количката с нейния багаж. Голямо бягане беше, но успяхме. Едва се добрах, капнал от умора, до пейката при жена ми.

По-нататък беше лесно, въпреки че Рафи беше в Чикаго с жена си и никой не ни посрещна. Криво-ляво се довлякохме с метрото до адреса — една солидна сграда в центъра на Манхатън, в артистичния квартал Гринич Вилидж. Портиерът, предупреден за нас, ни даде ключа и се настанихме на деветия етаж.

Апартаментът хубав, слънчев, всичко точно. За местоположението нямам думи. Излизаш на „Девета улица“. Наляво —

на 3 минути пеш „Бродуей“. Надясно — пак 3 минути — „Пето авеню“. Легенди. На 5 минути — „New York University“, до него — градинката „Washington Square Park“ и спирка на метрото. По-хубаво не може да се желае.

Ню Йорк е основан през 1625 г. от холандски преселници, които го нарекли Нови Амстердам. Поради това настоящето синьо-бяло-оранжево знаме на града се смята наследник на тогавашния холандски флаг. Година по-късно директорът на холандската колония купил целия остров от местното племе делауари. Предполага се, че индианците са били пияни, защото им е било платено с вещи на стойност 24 долара, сега еквивалентни на 500 до 700 долара! Понастоящем теренът на остров Манхатън се оценява на 49 милиарда!

Дали, обаче, сделката е била толкова неизгодна, колкото изглежда? Всъщност, понякога алкохолните пари водят до мъдри решения. „In vino veritas“ (латински — „Истината е във виното“). Вождовете или шаманите може би са имали някакво прозрение, защото полезните неща, които са придобили имат безкрайно по-голяма стойност от онова, което техните събратя от материка по-късно са получавали — владетелите на необятните американски простори рядко са били компенсирани за земите си. По-често те самите са заплащали на белите завоеватели с живота си.

Още няколко думи за географията на централната част на Ню Йорк. Островът е продълговат, разположен между две реки, които текат от север на юг. Западният бряг на острова се мие от водите на Худзон (или Хъдзън), а на изток е Ийст ривър (в превод — Източна река). Оттатък, още по на изток, доста далече, е летището „Кенеди“ или, както американците му казват, „Джей Еф Кей“, според инициалите на Джон Кенеди. А от другата страна на Худзон е друг щат — Ню Джърси с няколко малки града — Джърси-сити, Нюарк и др. В Манхатън има около 190 улици в посока изток-запад, назовани с номера, нарастващи от юг на север. Те са напречно разположени спрямо теченията на двете реки. А надлъжно, в посока север-юг, са разположени 12 авенюта. „Първо авеню“ е до Ийст ривър, а последното, „Дванайсто авеню“ — до Худзон. Ориентирането според номерата е много лесно. Например, „Сентрал парк“ се намира между 59-та и 110-та улица и е ограничен още от 5-то и 8-мо авеню. Веднага става ясно, че е наистина „централен“.

На другата сутрин тръгнах сам из Ню Йорк, естествено по „Бродуей“ на север. „Бродуей“ е с направление север-юг, но върви косо, извива и пресича всички улици, и почти всички авенюта. Дълга е около 20 км. На прочутия площад „Таймс скуеър“ си купих билет за екскурзия с автобус. Разгледах Даунтаун (в превод Долен град), който е всъщност южната третина от Манхатън. Северната се нарича Ъптаун (Горен град), средната — Мидтаун (Среден град). В останалите американски градове обикновено целият център се нарича Даунтаун. А тук Манхатън се възприема като център, разделен на три части. Моята екскурзия включваше и разглеждане на Статуята на свободата и Уолстрийт.

Това беше първият ден. После имаше време и за посещение на „Котките“, един прочут мюзикъл, на който не дадохме висока оценка. Вероятно причината беше лошата постановка и неразбирането на текста. Изкачих се и на най-високото място в Манхатън — небостъргача Емпайър стейт билдинг, на Пето авеню. Горе, на площадката, се снимах на фона на кулите близнаци на Световния търговски център, които на 11 септември 2001 бяха разрушени. Не мога без вълнение да погледна тази снимка. И също така не мога да не си спомня, как някои се радваха през този ужасен ден. За голямо съжаление, това не са били само палестинците, които скачаха като маймуни от радост, че загиват техни врагове. По-късно разбрах, че доволни от тази човешка трагедия, са били много от „антиамериканците“. Ще наричам така всички, които мразят Америка. По-късно ще се върна подробно на въпроса за отношението към най-силната и богата страна и ще се опитам да анализирам чувствата, които тази сила и богатство предизвикват, както и за последствията от това отношение.

Впечатленията ми от хората в Ню Йорк. Много любезни, отзивчиви до такава степен, че от желание да услужат, могат да те пратят неволно за зелен хайвер. Става дума, ако ги питаш за някоя улица или обект. Общеизвестно е, че американците се усмихват повече от европейците, което често се тълкува като фалш. Не съм съгласен с подобен извод. Какво значи да бъдеш любезен, както с познати, така и с непознати? Според мене това значи да отговаряш с усмивка на въпросите, да не показваш раздражение, ако ти досаждат, да се стремиш да услужиш, дори ако това би ти коствало загуба на време.

Моето отношение се споделя и от други. Катрин, францужойка, съпруга на българин, е много доволна от учтивостта на американците, сравнена с тази на нейните сънародници или на българите. Тук навсякъде, много често, се чува изрече „Thank you!“ (благодаря) и отговора му „You are welcome“ (моля или „няма защо“). Нерядко се отговаря пак с „Thank you!“, все едно „и аз благодаря“. В магазина, като отидете на касата, почти винаги ще ви попитат „How are you?“ („Как сте?“) или „What are you doing today?“ („Какво правите днес?“). Отговаря се „I’m fine. How are you?“ („Отлично, а вие как сте?“) или „I’m doing well. How are you?“ („Добре съм, а вие как сте?“). На отговора-въпрос също се отговаря, вече без въпрос. Интересно е, че вместо „I’m doing well“ по-често се чува граматически неправилното „I’m doing good“. Все едно да кажете „добър съм“ вместо „добре съм“. Единствената дума, която се използва по-често от благодаря е окей. Толкова ми е омръзнала, че гледам да я казвам колкото може по-рядко. Но няма как — например, ако в магазин или офис някой мине пред мене или покрай мене, дори да не ми пречи, почти винаги ще каже „Excuse me!“ (Извинете!). Трябва да му отговоря „окей“.

Отивайки за кратко напред, ще разкажа един случай в Сарасота, Флорида. Движим се с кола и търсим някакъв адрес. Спираме на червен светофар и нашият водач пита шофьора на колата до нас за адреса. Онзи веднага — „карайте след мене“ и потегляме. Заведе ни почти до края. Може ли да тълкуваш това като фалш? Може, разбира се, особено ако си „антиамериканец“. Някои нашенци казват, че американците били фалшиви, защото само се усмихвали и не желали сблизаване. Че кой си ти, та да изискваш един непознат да те кани на кафе или на нещо повече? Ти тук по улиците каниш ли наляво и надясно? Не, ама там е друго — казваш „там на мене ми се иска да ме поканят, а ако не го правят, значи са фалшиви“. Не само смешно, а и глупаво.

Във връзка с това бих добавил още и впечатлението ми от Кийт, съпруг на Таня, една от нашите близки приятелки от Лос Анджелес. Толкова любезно отношение към познати и непознати не съм виждал. Мислех, че това той е научил от къщи — семейството му е доста издигнато, висша класа, може да се каже. Веднъж той ме запозна с няколко свои колеги от следването. И досега се чудя, кой на кого е повлиял. Защото те всичките се държаха с мен по подобен начин. Само

да си отворя устата с моя лош английски, и те млъкват. След като се изкажа, веднага — най-голямо внимание: да, Иво, ти мислиш така, аз мисля... и т.н. А току-що сме се запознали. Струва ми се, че в университета са ги учили на добро държане в обществото или нещо подобно. Това не е само от домашното възпитание, от първите седем години, дето се казва. Някой пак ще каже — да, това потвърждава, че те са фалшиви, че си слагат маски, както едно време във висшето английско общество. Може, въпрос на тълкуване. Но на мен ми харесва да се държат с особата ми по този начин.

Ще отбележа и една американска черта, която не може да се адмирира. У нас, в България, както и между българите в Америка, е прието да си услужваме, като вземаме близки в колата и ги откарваме там, където ни помолят. При американците не било така. Хората се страхували, че ако попаднат в катастрофа и пътникът пострада, възможно е той да поиска парична компенсация. Тъй като става дума за суми от порядъка на милион долари, шофьорите избягвали да возят дори приятели. Това не може да е сто процента вярно, по-скоро се пазят тези, чиито близки са се опарили. Естествено, не мога да не отправя критика към системата, която позволява подобни издевателства. Най-вече към адвокатското съсловие. Това са лешояди, които най-напред се интересуват от имотното състояние на виновника за катастрофата. Ако човекът има някаква къщичка, адвокатът налита и започва да го гони по съдебен ред, докато му я отнеме. Разбира се, има много фалшификации — пострадалият се оплаква от несъществуващи болки и т.н. Част от взетите от нещастния шофьор пари отиват за баснословния хонорар на адвоката, друга за подкуп на доктора, който издава фалшиво медицинско, остава и за „пострадалия“.

Същото може да се случи и ако пострада пешеходец. В правилника за движение пише, че трябва да му се осигурява предимство, дори когато пресича неправилно! Поради това повечето шофьори спират отдалече, като видят пешеходец да се кани да пресича. При завой, ако минеш пред него, рискуваш голяма глоба, дори той да е още далече от тебе. Някои наплашени шофьори дори не смеят да завият зад пешеходеца, а го изчакват да се качи на тротоара. Затова, където има много пешеходци, десният завой се прави трудно като левия. Ако си зад този, който изчаква пешеходците, изпускат зеления светофар. Казват, че дори трябва да внимаваш да не уплашиш

пешеходеца, защото може да те съди за психическа травма. И ще те осъди като нищо! Вероятно затова пешеходците в Ню Йорк много смело пресичат улиците, където им се ще. Направо се хвърлят между колите. Никой не ги глобява, а шофьорите са свикнали, спират и ги чакат. Същото не може да се каже за Лос Анджелис, където са малцинство и могат лесно да бъдат глобени. Тук няма такива тълпи по улиците, както в Манхатън, Ню Йорк.

Чувал съм от българи и друго обяснение за нежеланието на американците да качват близки в колите си. Не било удобно да молиш някого за подобна услуга, защото трябва да уважаваш времето му. „Time is Money“ (времето е пари).

Очаквах улиците на Ню Йорк да бъдат мрачни. Както съм чувал или чел, слънцето трудно прониквало между каменните грамади на небостъргачите. И това ми се струва преувеличено. Ако нямаше слънце, вероятно така щеше да изглежда. Но няма София при надвиснали облаци или мъгла е приветлива? Ню Йорк е хубав град. Много сгради имат интересна архитектура, някои не са красиви, но дори и те придават някакъв характерен облик, който в никакъв случай не мога да оценя като неприятен. А на някои точно така им се струва. Въпрос на вкус или на предубеждение. Очаквах и друго — небостъргачите да ме „притискат“, отново понятие, почерпено от книги и слухове. Нищо подобно, когато небостъргачът е до теб, изобщо не го виждаш. Когато е далеч пред теб, той е като фон, като част от пейзажа.

За да не помисли читателят, че преувеличавам от любов към Америка, ще разкажа, как намерих най-високия. Разхождам се вече два дена из града и изведнъж се сещам, че не съм видял една от легендите на Ню Йорк, мечта от детството. Отварям картата и виждам, че Емпайър стейт билдинг се намирал на Пето авеню! Минал съм покрай него няколко пъти, без да го забележа, като покрай някоя ниска сграда. Защо не ме е „притиснал“, както трябва, че да ми покаже, колко са лоши небостъргачите? Както казах по-горе, качих се на най-високата площадка. Стоях там около час, снимах във всички посоки. Гледката беше невероятна. На изток — Ийст ривър, зад нея квартала Бруклин. На север — Сентрал парк и по-далече — квартала Бронкс. На запад, зад Худзон с впечатляващия мост Вашингтон бридж — красивия зелен щат Ню Джърси. На юг — кулите близнаци на Световния търговски

център, които вече не съществуват. Зад тях остров Манхатън свършва, двете реки се събират, за да се влеят в Атлантическия океан. Там някъде, на едно островче в залива, съвсем дребна се вижда Статуята на свободата.

Нашите домакини се върнаха от Чикаго, но нали работеха, нямаха много време за нас. Заведоха ни на италиански ресторант, където храната беше не само много вкусна, но и в толкова количество, че се наложи да поискаме кутии и да си я носим вкъщи. Обичайно за Америка. В този ресторант се убедих, че вероятно никога няма да разбирам както трябва американския език. Помолихме келнерът да изброи какво се предлага в менюто. Той си изпя урока с някаква бясна скорост. Аз нищо не разбрах. Рафи каза, че и той на места е пропуснал смисъла. Само жена му Милена разбра всичко. Може би защото момчето беше имигрант от Босна. Ако беше истински туземец, вероятно и тя би се затруднила. Рафи е завършил английска филология в София и беше в Ню Йорк от 6 години, където преподаваше английски в колеж! Щом и той закъса, представете си ние с жена ми как сме били.

Така изкарахме една много приятна седмица. За съжаление тя бързо свърши. Отново на летище „Кенеди“ — самолет — София. Остана един красив спомен от хубавия Ню Йорк и от слънчевото време, което беше голям шанс.

Скоро след като се прибрахме, зелените ни карти пристигнали по пощата у Рафи. През лятото на 1997 един негов приятел ни ги донесе. Какво да правим с тях? Жена ми стана неспокойна. Трябва, казва, да ходим всяка година до Америка, за да си „поддържаме“ зелените карти.

Няколко думи за жена ми. Тя е изключително активна личност. На тази нейна активност, която понякога наричам хиперактивност, всъщност дължим заминаването и оставането ни в Америка. Тя притежава и необикновени способности да убеждава, да привлича вниманието върху себе си. Често съм виждал, как я слушат едва ли не със зяпнали уста. И да ѝ вярват за някои неща, които, между нас казано, не са за вярване. Покойните ми родители я наричаха магьосница. Аз също я смятам за нещо подобно, в смисъл че може да внушава, каквото си иска на почти всеки, когото набележи. В резултат тя притежава един голям контингент от обожатели, готови да я обявят

за най-желания лекар, съветник по всички въпроси, събеседник или просто добра приятелка. Заради големите ѝ успехи в най-различни области много от близките сме я обявили за велика жена. Разбира се, има хора, за които тя е обект на завист. За съжаление такива се срещат и между нашите познати. А най-жалкото е, че ги има тук-там и между приятелите. Във връзка с това понякога възникват и много неприятни ситуации. Ще направя едно отклонение от основната нишка на разказа, за да изложа отношението си към завистта.

3. ЗАВИСТТА

Смятам това свойство или тази проява на човешкия характер не само за грозен недостатък, а и за главна двигателна сила на прогреса. Ето защо. Всеки знае, че амбицията на личността е в основата на успехите ѝ в живота. Мисля, че за появата на амбицията още от ранна възраст, играе роля обикновената завист. Детето вижда успехите на съученика, роднината или познатия, забелязва, че то не може да се похвали със същото, и е съвсем естествено в душата му да се появи завист. Оттук нататък пътищата са три. Първо — да се амбицира и да си постави задачата да стигне и задмине успелия или успяващия, като учи или работи усилено върху себе си. Дори да няма големи способности, то може да постигне много, най-малкото да се влее в групата на хората, чиито постижения изграждат определена част от материалната или духовната структура на обществото. А когато амбицията на младия човек е съчетана с някакъв талант, приносът в развитието на културата става значителен. Всичко това се появява, развива и стимулира от завистта, колкото и някои да гледат негативно на това човешко чувство. Така че, според мене, именно то, чувството на завист, е моторът на прогреса и цивилизацията.

А който не приема това, поради силно отрицателното си отношение към тази проява на характера, нека помисли върху следното. Вторият път на развитие след появата на завист у детето е да се отчае, ако не вижда перспективи, да заключи в себе си чувството, да го събира в душата си като черни облаци пред буря. То ще израсне като завистлив човек. Това е, така да се каже, „истинската“ завист, аз бих я нарекъл черна завист. А в първия случай често говорим за благородна завист. Ще споделя, че имам известни съмнения за нейната роля само при гениите, тоест че те постигат всичко, без да изпитват това чувство. Не е изключено самата гениалност да мотивира към развитие. Допускам го като изключение, защото и тук имаме сведения за противопоставяне между велики учени поради завист. Такава е например враждата между Нютон и Хук. А какво да кажем за безконечните битки на научния фронт при публикации в списания, при

защити на дисертации, при избори на доценти и професори? Не, и в науката, и в литературата и изкуствата, навсякъде завистта, ревността, дори злобата, играят основна роля — и положителна, и отрицателна.

Още малко за черната завист. Човек не само завижда, той почва да мрази. Обектите на тази омраза се множат, понякога разширяват до цели категории хора. Например омраза към всички (или почти всички) политици, журналисти, певци, артисти и т.н. Но аз мисля, че който мрази, мрази себе си. Омразата и черната завист разяждат душата. Тези хора са нещастни, комплексирани, обсебени от мисълта, от желанието да доминират над обектите на лошите си чувства. Между другото, много често и тези чувства водят към поява и развитие на амбиция, към стремеж да се постигне повече, и в крайна сметка пак към прогрес, както на личността, така и на обществото. По този начин честото смесване на благородната с черната завист създава и най-разпространената оценка на това чувство — отрицателната. Всичко това потвърждава още веднъж верността на шеговитата фраза на моя приятел Боби Дончев: „Животът е един от най-сложните“. В много шеги често има по някоя важна истина.

Две думи за третия път на развитие на завистливия, за щастие не толкова масов. За да постигне много, той възприема правилото „целта оправдава средствата“. Често пъти тези средства са незаконни, но това не го спира. Така се създават престъпниците — крадци и убийци. Подобни на тях са и много от така наречените революционери. Спомнете си, как възникват условията за революциите и ще прозрете ролята на завистта в тях — тя е основна. Какво е т.нар. „класова омраза“, ако не висша форма на завист? Какъв е мотивът на пролетариата да избие капиталистите? Същата форма на завист. Ами ролята на революциите в историята? Всички знаем, че е много важна. Затова моето виждане може да се обобщи в едно изречение — завистта е най-мощния стимул както за издигане, така и за падение на личността, стимул и на прогреса, и на разрухата.

4. САРАСОТА

Да продължим с проблемите на нашето американизиране. Моята амбициозна Руми започна да настоява да сме тръгнали отново през океана. Но да се изтърсим пак на главите на Казакови младши не става, трябва да се намери нещо друго. Не миряса, докато не се добра с нейните връзки до адрес на българи в Ню Йорк. Непознати, но какво от това, много не се притесни. Вдигна телефона, представи се, така и така, може ли да отседнем за седмица-две при вас. Как успя да ги омагьоса, не знам, но хората излязоха невероятно любезни и ни поканиха!!!

В противовес на жена ми аз съм не толкова активен, да не казвам пасивен. През цялото време се противих на тази идея, която ми се струваше достатъчно безумна. Такова нахалство за мен беше необичайно. Но нали съм си мекушав, не успях да се противопоставя навреме на силния характер на моята любима началничка. Тя събра пари и купи билети до Ню Йорк! Почнах да гледам аз картата, адресът този път не е в Манхатън, а в Стейтън Айланд, един остров на няколко километра от южния му край, с фериботна връзка. Настроението ми съвсем падна. Какво ще правим там, по цял ден на един с нищо незабележим остров? Едва ли не като Робинзон Крузо и Петкан (познайте, кой от нас би бил Петкан!). Цялата акция ми се виждаше вече съвсем безсмислена.

Докато траеха моите колебания, дойде време да стягаме багажа. Един ден преди тръгването на самолета обаче, аз взех решение — без мен. Твърд като никога, уведомих жена ми, че оставам. Тя се засуети, изглежда и нея я гризяха съмнения и, след като упорства малко, се предаде. Оставаме, казва. Ами самолетните билети? Сума ти пари ще хвъръкнат, ако не ни върнат парите. Отидохме в бюрото на „Балкан“ и го ударихме на молба. В края на краищата се отървахме с незначителна глоба.

Така мина лятото, после и есента. Хиперактивната ми съпруга отново стана неспокойна. Всъщност, изобщо не се беше успокоявала, просто градусът на нейния авантюризм се повиши. Постоянно

търсеше близки, познати, познати на познати и т.н. Целта беше отново някой да се съгласи да поеме двама навлеци за известно време. Естествено, аз, като по-загубен, се притеснявах от перспективата да се изтърсим на главата на някого, който би ни понасял да му се мотаем из къщата.

Усилията на Руми пак се оправдаха. Този път жертвата беше Виолета, близка приятелка на Милена, жената на Рафи. Тя беше бивша стюардеса от авиокомпания „Балкан“, решила да остане в Новия свят с просрочена виза. Живееше от няколко месеца в град Сарасота, в слънчевия щат Флорида. Жена ми се запозна с нея по телефона по препоръка на Милена.

Мене отново ме гризяха съмнения, но запристигаха сведения, че там било не само райски климат, но и рай за имигрантите. Можело да се намери работа и да се живее царски. Как да провери човек, трябва на място. Здравият разум ме напусна и аз се реших на тази авантюра — в името на някаква си американска мечта да заложа хубавата си преподавателска работа във ВИАС и да тръгна да гоня Михалю! Руми беше вече пенсионерка, почти нищо не рискуваше да загуби тук, в България. Затова и беше толкова активна. Акцията започна. Билетите бяха купени отворени, тоест без фиксирано връщане за срок от една година. Демек, ако открием златната мина, оставаме, ако не — обратно в Родината.

5. МОНИ

Трябваше да потеглим около 10 декември. Няколко дни преди това ни се случи нещо интересно. Пристига у нас Раймонд (Мони), бившият съпруг на Вили, нашата бъдеща американска домакиня. Тя ни беше предупредила за визитата. Така и така, казва, ще пътувам за Сарасота, но през Мексико, имам черен печат на паспорта, не ме допускат в Щатите. Как ще стане през Мексико? Естествено, нелегално през границата!!! И понеже, казва, там стават всякакви пребърквания и кражби, оставям този плик с документи вие да го пренесете до Сарасота.

Разбира се, приехме. След като Мони си замина, изведнъж се стреснах. Въпросният плик беше голям и дебел. Всичко можеше да има в него. Ами ако има наркотици? Обля ме студена пот. Буквално, не в преносния смисъл. Знаеш ли, жено, викам, какви са наказанията за наркотрафикантите? А знаеш ли, какво е това американски затвор? Тя също се уплаши. Как да попитам Мони, дали е съгласен да отворя плика, когато нямам вече никаква връзка с него? Отиде да спи в някакъв хотел, на другия ден трябваше да пътува. Нямаше как, трябваше да наруша принципа за неприкосновеност на кореспонденцията. С помощта на ютия и малко вода размекнах лепилото и успях да извадя съдържанието на плика. Единственото нещо, което не трябваше да се пренася през границата беше паспортът на Мони. Но нямаше как, бяхме тръгнали към экс жена му, която очевидно държеше на него, и поехме риска. Не ми беше ясно, какъв беше този паспорт, може би стар, защото той заминаваше за Мексико на екскурзия, трябваше да има със себе си валиден паспорт. Или пък групата имаше колективен паспорт, не знам.

Както и да е, след някои перипетии, за които ще разкажа по-долу, пристигнахме в Сарасота. Там ни посрещна Мони, изпреварил ни с два дена. Разположил се беше на диванчето с чаша уиски в едната ръка и цигара в другата. Радваше се човекът на внимание и грижи от страна на Вили и Теа, дъщеричката, едно много сладко шестгодишно момиченце. Нямаше никакво намерение да търси работа. В главата му

се въртяха все гениални идеи. Една от тях бе да направел „кредитна история“. После щял да си живее като цар на кредит. Не ми беше ясно как. Доста по-късно разбрах — имаш кредитна карта и банката ти има доверие, като ти гласува голям кредит, например 100 хиляди. Можеш да пазаруваш с картата, колкото си щещ в рамките на тази сума, да изхарчиш всичко и накрая да обявиш фалит. По това време, 1998-а, не се предвиждаше съдебно преследване. Просто те регистрират в базата данни, че си нередовен платец, и пет-шест години никоя банка няма да ти дава кредит. После пак можеш да подхванеш същата далавера. Понеже мошениците се размножили прекалено, вече не е така — сега ще те гонят, докато си приберат парите. Естествено, често вземат на босия цървулите.

След няколко дни вече по-добре опознахме тази интересна личност, Мони. Оказа се, че той винаги е бил на издръжка на жена си, а преди нея, както и след развода, е използвал други дами. Вероятно би могъл да бъде прототип на литературен герой в някой психологичен роман. Не знам какво образование имаше. Можеше да бъде и висше, какво ли не бе възможно да се постигне в нашата мила родина с връзки или обаяние. А на него последното не му липсваше.

Естествено, най-напред го попитахме, как е успял да се промъкне през границата. В моите представи това ставаше чрез преплуване на река Рио Гранде, която тече между Мексико и щата Тексас. Бях чувал, че бегълците, които успявали да стигнат до заветния американски бряг и да хукнат немедлено към вътрешността на Щатите, ги наричали „мокрите ризи“, ясно защо. Дали и нашият Мони не е бил „мокра риза“? Оказа се — не. Той влязъл доста по̀ на запад. Някои минават по вода, река или море, други по земята, през урви, планини и равнини, трети — под земята. Мони беше от последните. Ще се опитам да преразкажа всичко, с което той ни смая, докато го слушахме със зяпнали уста.

И така, нашият герой пристига в Мексико с голяма група екскурзианти. Разбира се, скоро след това зарязва групата и поема на север, посока обетованата земя САЩ. Този термин, обетована, не го използвам само за украса на стила или за иронизиране. Той може съвсем сериозно да се приложи, за да се покаже разликата между мизерията в Мексико и американското благоденствие. Нека моите любезни читатели антиамериканци не подскочат, а да направят справка

и да сравнят мексиканската с американската действителност. Да проверят колко мексиканци пресичат границата и остават в Съединените щати, въпреки гоненията. Ако уважават логиката, това ще им покаже, защо тази земя я наричам обетована.

Вероятно поради това масово желание за преселване с всички средства, мексиканските власти следят, кой се движи на север, без да има някаква основателна причина. Наш Мони тръгва на риск, изглежда това му е в кръвта. С влакове и автобуси успява да се добере до граничния град Ногалес, избягвайки полицейските проверки. Настанява се в хотел и почва да проучва ситуацията. Естествено, още от България той има инструкции за действие. Знае, че този град някога е бил целият в Мексико, а сега северната му половина е в щата Аризона. Канализационната му мрежа е обща и за двете части, и по нея става най-лесното нелегално пресичане на границата.

Лесно, лесно, но не може направо. Трябва водач. Мони търси човек, който да му препоръча някой специалист. Разбира се и за това трябва да се плаща, но той няма финансови проблеми. Току-що е продал семейния апартамент в София и носи около 10 хиляди долара! Скоро намира съответните връзки с мексиканците и започва преговори за цената, времето за тръгване и други подробности.

Междувременно в хотела се запознава с един българин, Ангел, който заседнал в Ногалес без изход. Почти свършил парите, не може ни да прехвърли границата, ни да се прибере в родината. Да се хване да припечели нещо — изключено. Нали в Америка се бяга именно от безработицата. Напомня ми героя на Ив Монтан от филма „Възнаграждение за страха“, където двама приятели бяха като в клопка и трябваше да приемат да прекарват експлозиви, за да спечелят пари и се измъкнат. Та Мони го приютява. Ще дойдеш с мен, казва, както могат да прекарат един, така ще могат и двама. Това е постъпка в биографията на нашия герой, която мога да квалифицирам като благородна. Все пак имам известно съмнение. Защото е трябвало да реши един много сложен проблем — къде да скрие парите. Мони знае, че в каналите вилнеят банди, които обират всички „пътници“. Нали точно затова ни даде да носим дебелия плик, който толкова ни изплаши. Ето за какво е намислил да използва той Ангел — да му пренесе 10-те хиляди долара. А къде да ги скрие, нали ония страшни брадати и мустакати мексиканци, познати от филмите, ще пребъркат и

двамата до основи? И решава — единственото сигурно място е задният проход на Ангел! Срам — не срам, набутва там цялата пачка пари и травел чекове и двамата тръгват.

На водачите дава половината от уговорената сума. Останалото щял да им даде горе, в американския Ногалес. Естествено, в каналите ги сгащват и им вземат всичко — часовници, запалки, цигари, пари от джобовете. За щастие не се сецат да погледнат в скривалището на Ангел! Макар и трудно, стигат до изхода. Водачите са двама. Единият повдига капака, изскача и хуква да се спасява от американските полицаи, които дебнат. Тоест, отвлича вниманието на граничарите, а нашите юнаци побягват в противоположна посока. Все едно приключенски филм.

Всичко минава благополучно. Двамата са вече в Аризона. Остава само да се разплатят с водачите. Последните пристигат и викат: давайте втората половина от уговореното. А наш Мони: повече нищо няма да ви дам, получихте си парите. И посочва двама американски полицаи: искате ли да извикам тези двамата и да кажа, какво искате от мен? И горките мексиканци се отказват.

На какъв език е щял да обясни на полицаите, не е ясно. Мони не говори добре дори български, защото майка му била австрийка. Но да не помислите, че е добре с немския? Той е от тези, които не знаят нито един език като хората. А дали описаната сцена е вярна, също не е ясно. По-вероятно е, че по този начин се представя пред нас, слушателите, за герой.

Нашите бързат да напуснат опасното място. Намират „Хрътката“, както се изразяваше Мони, тоест автобус на известната фирма „Грей хаунд“ (в превод „Сивата хрътка“). Оттогава, колкото пъти видя стройното бягащо куче, изрисувано на някой автобус, толкова пъти си спомням сполучливото определение на Мони. Та с една „хрътка“ се добират до Тусон, значително по-голям град от Ногалес, и се настаняват в хотел.

По-нататък би трябвало всичко да върви по вода. Но не би. Почва една от поредните мистификации на Мони. Обажда се по телефона на жена си и казва, че парите били откраднати от хотела, да му изпратела самолетен билет до Сарасота! Всъщност откраднати са пътни чекове, така че Вили отначало не се паникьосва. При кражба може да се докаже, че това са чекове на негово (или нейно име, не помня) и парите

да се изплатят на когото трябва. По-късно обаче, вече в наше присъствие, тя телефонира няколко пъти и получи отговор, че чековете са били осребрени. Оставаше само да пие една студена вода. За кой ли път, каза, трябва да почвам от нулата заради този съпруг. Много беше отчаяна, горката. А картината беше ясна. Мони е осребрил чековете и е изхарчил парите в казината на Тусон, Аризона.

Останал почти без пари, нашият герой върти телефони на жена си, аман-заман, спасявай ме. Вили, нали е бивша стюардеса, с отличен английски, му намира билет професионално. Оказва се, че най-евтино било през Чикаго — надлъж и нашир през целите Съединени щати?! Така Мони пристига в крайния пункт Сарасота. Ангел остава в Чикаго при приятели.

6. САРАСОТА (ПРОДЪЛЖЕНИЕ)

И така, в края на ноември потеглихме за Ню Йорк, където трябваше да преспим и на другия ден да продължим за Сарасота. В Института бях уредил колеги да поемат лекциите и упражненията ми с уговорката да завършат семестъра без мен. Предчувствието ми казваше, че няма да успеем да се „закачим“ в Америка и че ще се приберем след месец-два. Но имаше и някаква безумна надежда, че там ще попаднем на някаква находка и ще останем. Глупости.

В Ню Йорк ни посрещна някой си Владо, син на пациентка на Руми. Закара ни с автомобила си до квартирата си в Бронкс, квартал на север от Манхатън. Там живееше с приятелката си, българка. Не знам откога беше в Америка, но английския го беше научил с Ню Йоркски акцент. На другия ден сутринта се разходихме малко по мразовитите улици на Манхатън и следобед Владо ни закара на летището.

В Сарасота ни чакаше Вили. С колата ни закара до жилището си в един комплекс от двуетажни апартаменти, много добре уреден, с фитнес зала, басейн, пералня. Адресът бе на Крокърс лейк булевард (бул. „Крокодилово езеро“). Езерото си го имаше, дори нашите прозорци гледаха в него. Там вероятно нямаше крокодили, само чапли се разхождаха по брега. Зелени поляни, дървета, цветя. Но по-късно няколко пъти минахме по брега на едно друго езеро и аз прочетох на една табела, че трябвало да се внимава за крокодили!!! Една вечер казах на Руми, че крокодилите обичат да излизат по тъмно и тя хукна да бяга. Но това беше после. Първото впечатление след пристигането беше отлично, така и предадохме на дъщеря ни Мариана в София.

По-късно възхищението ни значително се понижи. Почнаха едни жеги — декември и януари бяха като нашите юли и август. Горещо и влажно, едно неприятно съчетание. Ходиш по улиците на този малък, но разхвърлян на огромна площ град, потиш се. Като влезеш в автобуса, трябва непременно да си облечеш нещо. Шофьорът, обикновено дебелак (или дебелана), надува така климатика, че можеш да замръзнеш. Веднъж бях забравил да си взема пуловер и така

простилах, че кашлицата ми мина след повече от два месеца, вече в България.

Няколко думи за Сарасота. Това е град в северната част на Флорида, на брега на Мексиканския залив. Още малко по на север и на североизток са известните Санкт Питерсбърг и Тампа. Както стана дума по-горе, климатът е горещ и влажен, дори през януари. А през лятото ставали такива жеги, че по сведения от една местна дама, не можело да се изминат повече от 50 м. на слънце! Това вероятно е преувеличено, но съдете сами — зимните месеци са „сезона“, тоест времето, когато цяла Флорида се напълва с екскурзианти и курортисти. През лятото остават предимно туземците, свикнали да понасят този адски климат. Сарасота е разлят на голяма площ, както повечето американски градове. Теренът е равнинен. Отникъде не можеш да видиш никаква панорама, никакъв що-годе приличен изглед. Това вероятно се отнася за цяла Флорида, защото най-високата точка на този полуостров е 250 м. над морето! Можехме да видим малко по-далеч от носа си само от магистралата, която понякога се издига сравнително високо над околния терен. Иначе се движиш по шосето, от двете ти страни — плътна гора, джунгла, от която от време навреме се появява къща или няколко къщи. На платното няколко пъти видях прегазени животни, големи колкото кучета. Обясниха ми, че били ракууни или миещи се мечки. Веднъж изминах няколко километра в жегата и срещнах само две сродни души — пешеходци. Единият беше баща с детето си, другият — младо момиче, бягащо за здраве. Естествено, и двамата ме поздравиха. Момичето изглеждаше направо щастливо от срещата и още отдалече се развика „хай!“. Вероятно се радваше, че не е само във флоридската пещ.

Смята се, че американците се поздравяват по-често от останалите нации. Някои го обясняват с големите и рядко населени пространства. Често една среща с непознат е събитие. Началото на това чувство вероятно е от пионерските времена, от заселването на Новия свят. Сега също може да се случи непознат да те поздрави дори на главната улица в града. Правилото било — ако двама души си срещнат погледите, трябва да се поздравят. Силно впечатление ми направи една възрастна двойка, която срещнахме в центъра на Сарасота. И двамата типични бели американци, и двамата — руси. Като се усмихнаха срещу нас, викат „хай“, и те щастливи като

момичето, бягащо за здраве на пътя. Може би им хареса жена ми с нейната ярка руса коса. Казали са си, тази е от „наш’те“. Вероятно, покрай нея и аз съм минал за „техен“.

А като стана дума за бели американци, нека да отворя една скоба и да разкажа за понятието ВАСП (WASP). Думата wasp (произнася се приблизително уосп) значи на български оса. Разбира се, с главни букви означава нещо друго. Американците са не по-назад от руснаците в съкращенията. В случая дори не са се задоволили само с едно значение.

Най-напред, още от 1941 г., по време на Втората световна война, две млади жени, летци от Американската армия, предлагат жените пилоти да бъдат използвани масово във Военновъздушните сили, но не за бойни, а за транспортни задачи, например за пренасяне на стоки от заводите до авиационните бази, както и да бъдат инструктори при обучението на младите пилоти. Идеята е била да се освободят повече мъже за бойната авиация. Така се ражда организацията ВАСП — Women Airforce Service Pilots (WASP). В превод — жени пилоти в служба на Американските военновъздушни сили. Хиляди млади момичета пилотират и по този начин освобождават хиляди летци за фронта. Ако искате да видите, как са изглеждали някои от тях, потърсете в Интернет енциклопедията Wikipedia. Ще се убедите, че между тях е имало красавици, достойни за Холивуд. Може би създателите на съкращението, което значи оса, са имали предвид не женското очарование, а женската амбиция, активност и непримиримост. Във всички случаи названието е голяма находка. Не мога да не се възхитя и от патриотизма на тези момичета, които се посвещават на една твърде опасна, предимно мъжка професия, в името на победата.

Второто значение не е така добре мотивирано, но има пряка връзка с темата. WASP идва от White Anglo-Saxon Protestant (бял англосаксонец, протестант). Тоест, отнася се до бели американци от английско, ирландско, уелско или шотландско потекло с протестантски религиозни убеждения. Първоначално се е прилагало само към т.нар. елит. Работниците, например, не са били причислявани към WASP, независимо от англосаксонския си протестантски произход. Понастоящем тази група е разширена и включва бели американци, потомци на германци, холандци, скандинавци и други националности,

независимо от социалното положение. Тези възрастни, които ни поздравиха на главната улица (Main Street) на Сарасота имаха вид на истински ВАСП.

Продължавам с нашите похождения. С всичкия си акъл почнахме да си търсим работа. В супермаркета „Пъбликс“ ни казаха, че ще ни назначат. На другия ден се явихме на интервю, разпределиха ни на различни длъжности. Още отначало ни предупредиха, че работното време ще бъде плаващо. Това не толкова, но несъгласуването между двама ни беше голямо неудобство. Руми отиде някъде да я инструктират, а мене ме почна един младеж. От кучешкия лай, наречен американски език, с който ме заля, разбрах само няколко думи. Чудех се, защо толкова често повтаря нещо като „кажуъл“. Доста по-късно разбрах, че едно от значенията на тази дума е „небрежен“. Може би се бяха наплашили от небрежни работници, та вземаха мерки. Този път не успяха да проверят, доколко новоназначените са небрежни, защото след инструкцията ние с жена ми решихме, че не можем да почнем веднага и помолихме да отложим назначението. Наистина имаше проблеми. Плаващото работно време, на всичко отгоре несъгласувано между двама ни, изискваше да разполагаме с кола, а и не знаехме, къде ще намерим квартира. Разстоянията бяха големи.

Опитахме и на още едно място по обява от вестника. Някакви богаташи търсеха семейна двойка, която да се грижи за имота им. Не бяхме съвсем наясно със задълженията, но отидохме на интервю чак в съседния град Брейдентън. Баровецът ни поразпита и каза, че трябва да изслуша конкуренцията и ще се обади, ако ни одобри. Беше почти очевидно, че няма да ни хареса, защото за тази работа много по-добри са по-малко образованите, а те не липсваха, особено между мексиканците. Така и стана — не се обади.

Аз отидох по обява във вестника в една фирма, където ме разпитаха за всичко — раждане, образование, какво съм работил и т.н. Изпитаха ме, какво мога на компютъра, всъщност само на Word. Бяха посредници. Казаха, че засега не могат да предложат нещо подходящо, но ще се обадят, ако намерят. Не дадох големи надежди. За мен бе ясно, че няма да стане нищо, но жена ми настояваше да не се отказваме. Така че, вместо да се отправим направо към летището, почнахме да търсим кола и квартира. Вече беше прекалено да висим на главите на нашите любезни домакини.

С колата работата беше трудна. Можехме да си позволим да отделим не повече от 500 долара, недостатъчно за надеждна кола. За жилище — намерихме по обява едно предложение за стая от къща. Отидохме там с колата на една нашенка. Собственикът, виетнамец, почна да ни разпитва — къде живеем, какво работим и др. Под влияние на жена ми и нашата водачка казах, че работя нещо с компютри. Той обаче, дай телефона! Дадох му номера на посредниците, които ми търсеха работа. Продължи да ни разпитва — образование, езици. Като му казах, че говоря френски, веднага дигна телефона, набра майка си и ми даде слушалката да съм разговарял с нея на френски! Хитрец, нали Виетнам беше френска колония, възрастните често бяха франкофони. Издържах проверката и той каза, че е съгласен да ни вземе за квартиранти, да дойдем на следващия ден да подпишем договора. Прибрахме се вкъщи. Същата вечер се обади и каза, че съм го излъгал за работата си, тоест там му казали, че не работя при тях и отменя уговорката. Проверката с френския очевидно не е била достатъчна. Така пропадна една от малкото възможности за намиране на жилище.

Всички знаем поговорката „всяко зло — за добро“. Какво щеше да стане с нас, ако бяхме наели квартирата? Вероятно щяхме да почнем работа в супермаркета за нищожните 6 и 1/2 долара на час. Щеше да бъде задължително да купим кола, някоя таратайка, която щеше да ни проваля при ходенето на работа. Какви проблеми още щеше да има, не може да се отгатне. Все пак, един можеше да се предвиди — зимата беше туристически сезон, а щеше ли да има работа през лятото? Вероятно — не. Изобщо, сигурен съм, че провалът щеше да бъде пълен. А сега успяхме да се отървем със сравнително малки загуби.

Както можеше да се предположи, и двамата бяхме узрели за връщане у дома. Така се зарадвахме, когато виетнамецът ни изряза, че решихме още на другия ден да резервираме места в самолета. Преди да тръгнем решихме да се простим с познатите българи, между които беше и едно младо момиче, Мариана, бивша стюардеса в „Балкан“. Сега тя работеше в „Dillards“ на щанда за бижута. Това е един голям магазин, обстановка — супер лукс, блести от чистота, в средата на първия етаж — водопад. Мариана получаваше сравнително добра заплата, изглеждаше доволна от живота си в Америка. Като ѝ казахме, че след два дена заминаваме за България, най-неочаквано избухна в

плач. Не спира, сълзите се леят, а тя само повтаря „завиждам ви благородно“. Скъса се от рев, едва я утешихме. Не помня, какво я е спирало да посети родината, макар и за малко. Явно не е могла, и това дълго я е потискало. Някои не изпитват толкова силна носталгия и си живеят дълги години на другия край на света. Ние сме като Мариана, не знам как бихме приели една подобна съдба.

Освен за носталгията, този случай ми напомня и за моето тълкуване на завистта, изложено по-горе (нали Мариана повтаряше „завиждам ви благородно“). Нека критично настроените към моето тълкуване читатели погледнат следното:

7. ЗАВИСТТА (ПРОДЪЛЖЕНИЕ)

Съвсем наскоро открих статията „Психология на завистта“ от руския психолог д-р Е. П. Ильин. Ето няколко цитата:

Кант разделял завистта на черна завист (когато у завистника има стремеж да лиши от нещо другия) и просто недоброжелателност. Различават се и други видове завист. Някои говорят, например, за „незлюбна“ завист, когато човек иска да има това, което друг притежава, но при това не изпитва към него враждебни чувства. Както в „злюбната“, така и в „незлюбната“ завист, има желание на завиждащия да премахне неравенството. Но, както отбелязва Дж. Ню, в първия случай човек си казва „Искам вие да нямате това, което имате“, а във втория — „Искам да имам това, което вие имате“.

Смята се, че има и „бяла“ завист, когато човек, завиждайки, отново не изпитва към преуспелия враждебни чувства. В този случай „бялата завист“ може да стане стимул за съревнование с другия (Аристотел е писал за съревнователната завист). Дж. Ню пише: „В случая със злюбната завист човек иска да принизи другия до собственото си ниво или по-ниско, а при бялата завист той иска да издигне себе си, да стане като другия“. Впрочем, и при „черната“ завист една от задачите на психолога е да я превърне в здравословна конкуренция. Такъв човек би могъл, следвайки мисълта на Гюте, да се постарее самостоятелно да получи това, което желае.

Тоест „благородната“ завист, за която аз говоря, че е стимул за постижения и прогрес, и която споменавах през сълзи Мариана, е била отделяна от „черната“ още от Аристотел, Гюте и вероятно от много други. А аз, макар и непрофесионално, съм успял някак да стигна до подобни на техните тълкувания на това човешко чувство. Е, не претендирам за първенство, аз съм само един доморасъл любител психолог. Някои (вероятно с право) ме наричат „дървен философ“. В този дух отново ще повторя, вече по-смело, крайното си заключение, защото не знам то да е формулирано от големите капацитети в психологията — завистта е най-мощния стимул както за издигане, така и за падение на личността, стимул и на прогреса, и на разрухата.

Накрая — храня известна надежда, че някои читатели, на които малко „черна“ завист им пречи да живеят спокойно, могат, под влияние на написаното по-горе, да преразгледат поне отчасти жизнената си позиция. Ако желаят, санким, да погледнат малко по-навътре в себе си. Ако не — да са живи и здрави.

8. САРАСОТА (КРАЙ)

Така безславно приключи нашето второ пътешествие до Новия свят. Останаха само впечатленията от видяното. В „селото“ Сарасота нямаше особени забележителности, но все пак беше забавно. Видяхме някои интересни сцени. Например, двама полицаи разпитват един подозрителен тип. Единият стои настрана, а разпитваният постоянно избутва младежа да стои по-далече от него. Оня пристъпя, полицаят го бута в гърдите. По едно време жена ми се уплаши и се отдалечи, а аз стоя. Тя мислеше, че може да почне екшън. Нищо особено не се случи.

Друго — в Сарасота научих, как се взема шофьорска книжка. Явих се на изпит точно преди Нова година без подготовка. Компютърът ме върна. След няколко дена пак опитах. Вече бях прочел правилника им. Пак ме върнаха, но можеше да се наредя отново на опашката и да опитам пак. Направих го, и този път минах успешно. Запитаха ме, къде ми е колата, за да ме изпитат на практика. Нямах такава, затова ми издадоха книжка на ученик. Тоест, мога да карам, ако до мен седи правоспособен шофьор. Такива са им правилата — лесно се взема книжка, защото иначе много трудно се живее и работи при тези огромни разстояния. През деня има автобуси, макар и не много често, спазват и разписанието, но приключват в 19 часа. Без кола си загубен.

Общо взето, това бяха по-значителните ни преживявания в Слънчевия щат Флорида (такова му е популярното име, което е написано и на полицейския номер на колите — Sunshine State, буквално „Щат на слънчевата светлина“). За съжаление, приключенията ни не бяха така весели като тези на добрия войник Швейк. Или пък аз не умеех сам да си ги направя такива, а се притеснявах, направо страдах. По едно време казах на жена ми, че не ми се вярва да успея да се прибера жив в София, че там ще си оставя костите. Моят град беше станал в представите ми някаква много далечна, непостижима мечта. Руми издържаше повече от мен, но също закъса. А пък моите приятели, когато все пак се прибрах у дома, не ми

вярваха. Ти, казват, се преструваш, за да бъдеш по-интересен. Как може такива работи, това е Америка!

Разбира се, не искам да кажа, че нашите трудности могат да се сравняват с тези на имигрантите, които са зарязали всичко и месеци наред търпят лишения и мъки, нямат квартира, борят се за насъщния и много други. Нека читателите помислят — щом ние така закъсахме, то какво им е било на тях. С две думи — за „привилегията“ да живееш в Америка трябва да плащаш. Ако има на кого да завиждаме, че е минал леко, това са тези, които са пристигнали с много пари. Но не на всичките. Например един нашенец беше избягал от кредиторите си, на които обрал спестяванията, и не смееше да помисли да се появи в България. Някои може да го смятат за преуспял, аз — не.

9. СПАРТА, НИАГАРА, ВАШИНГТОН

Когато самолетът кацна на летище Враждебна, нямаше пощастлив човек от мен. Бяхме се спасили от голям провал в Сарасота. Всичко се размина с около месец отсъствие от работа и две хиляди долара по-малко в джоба. Заявих, че повече няма да предприемам такива авантюри. Жена ми, обаче, продължи да търси. И ето, през септември 1998 отново се случи нещо. Намерила връзки с една нашенка, Мария, която била болногледачка на богата американка в Кларк, градче в щата Ню Джърси, на около 50 км от Ню Йорк. Мария имала нужда от помощничка, баровката имала пари да плаща, защо Руми да не отиде? Набързо уреди въпроса, купи си билет и пое отново на дълъг път. Там стоя около 20 дена и си пристигна, този път с печалба. Но не могла да издържи повече. Все пак, било й е трудно. Въпреки пенсионирането, тук си имаше чудесна работа като лекарка в Здравен кабинет ДАР, много пациенти, приятели, нас с дъщерята и внучката. Поизмъчила се беше. Видя ли, казвам, като не слушаш? Стой си тука, много сме си добре, никъде не ни трябва да ходим.

Така си приказвах аз цяла година, че и повече. Докато нещо пак не се промени. Този път дойде покана от Казакови. Те си бяха купили къща в Спарта. Беше на 100 км на запад от Ню Йорк, в щата Ню Джърси. Живееха там, да бъдат по-близо до Рафи и Милена, които вече се бяха сдобили с поколение. 100 км — близо?! Но — това е Америка. Старите помагаха от време навреме за детето, както сме свикнали в България. През есента на 2000 г. Жоро беше в България. Идва у нас на гости и вика: стягайте се да дойдете у нас в Спарта за 20 дена. Ще ходим и в Ню Йорк при Рафи, ще видим Ниагарския водопад, Вашингтон и др.

Жена ми, разбира се, се отзова с ентузиазъм. Аз пък се заинатих. Нали говорех толкова време против всякакви пътешествия, продължих по инерция. Имаше и неудобство в Института, трябваше пак да отсъствам в учебно време. Заинатих се като магаре на мост и отказах. И досега се чудя, как съм могъл. Казака как ли не ме кандърдисва, не и не, казвам.

Една неделя, в края на октомври Руми си стегна куфарите. Още докато я изпращах с колата, нещо взе да ми щрака в мозъка. След като се разделихме на летището, съвсем се вкиснах. Карах като замаян до вкъщи, мислех си само, какъв глупак излязох. Приятел да ме кани да видя Ню Йорк и Ниагара, и да откажа, как можах! Като се прибрах, седнах на електронната поща, написах на Казака, така и така, важи ли още поканата. След час получих отговор — заповядай!

На другия ден, понеделник, се разтичах. Първо намерих билет за сряда, после трябваше да осигуря разместване на лекциите и упражненията, за да мога да си ги наваксам, като се върна. Този път се постарях да не търся заместници, както при флоридската авантюра.

По този повод ще отбележа една проверка на правилото „приятел в нужда се познава“. Един такъв, с когото често сме били заедно, беседвали, яли и пили, ми отказа услугата да приеме неудобството, като размести часовете си заради мен. Мън-мън, не съм свикнал така, не знам какво си и т.н. Нямаше как, отидох при един млад преподавател от катедра „Строителни материали“, когото не познавах. Вариантът, който му предложих беше доста по-неудобен от това, което исках от моя добър приятел. Този непознат тогава Богомил веднага прие без никакви уговорки. Ще кажете, нормално, един го мислиш за такъв, пък той излиза иначе. И обратно. Вярно, че не би трябвало да се учудваме на подобни случаи. Всички го знаем, но и досега не мога да забравя нито отказа на приятеля, нито отзивчивостта на „непознатия“. Още не съм му благодарил, както би следвало. Дай Боже да прескоча още веднъж океана до родината, че да се отсрамя.

В сряда Казака ме посрещна на летище „Кенеди“. Заради моите капризи това му беше второ пресичане на Ню Йорк заради нас. При това беше 5 ч. следобед — час пик. За да си представите какво е, ще ви кажа за разказа „Клопка за хора“ от моя предпочитан автор фантаст Робърт Шекли. Става дума за близкото бъдеще, когато Ню Йорк така се е пренаселил, че изкачването на Монт Еверест се смята за лека разходка в сравнение със състезанието за най-бързото му прекосяване! Все пак, ние успяхме без жертви, както у Шекли, да стигнем до моста „Вашингтон бридж“ и поехме по 80-ти път. Това е най-натоварената магистрала в Америка. Направлението е Ню Йорк — Чикаго — Сан Франциско. Лентите за движение са шест във всяка посока и са запълнени с коли 24 часа в денонощието. Силно впечатление ми

направи чистотата на камионите. Огромните коли бяха почти всички лъснати до блясък. В тазовете им се виждахме като в огледало. Като че ли шофьорите само с това се занимаваха, с лъскане.

След 100 км стигнахме Спарта. Градчето или селото, както му казват Казакови, е разположено на брега на езерото „Мохоук“ недалеч от магистралата. Основано е след Втората световна война за летци от Военновъздушните сили и семействата им. Къщите са като в градина, оградени от всички страни с големи дървета. Тази на нашите приятели беше на втория ред спрямо езерото, на високо, така че гледката към водата беше горе-долу както в Сарасота. Красота като в приказка. Нали на Ню Джърси му викат „Garden State“, тоест „Щат — градина“.

Може да си помислите, че Казакови бяха едни от най-доволните и щастливи жители на Спарта. Не беше така, обаче. Кети, съпругата на Жоро, страдаше повече от него. Носталгията я беше хванала за гушата. Още първата вечер ми стана ясно. Разбира се, посрещането беше с усмивка, с чудесно приготвено ядене, преди това с уиски. Но скоро се разбра, че в село Спарта трудно се издържа. Жоро все пак беше по-зает с неща, които го развличаха. Ще чисти шумата от големите дървета, ще майстори нещо в работилницата си в гаража. Ще помага на съседа Джак, с когото се разбираше добре. Ще ходи често в Ню Йорк при младите да помогне с нещо. А Кети — по цял ден вкъщи, да почисти, да сготви. Крайно недостатъчно за личност с нейните интереси и способности. Тя има и писателска, и поетична дарба. Пишеше с успех сценарии за студентски изпълнения на някои празници. Писала е стихове. Известният литературен критик Пантелей Зарев убеждавал майка й, че Кети трябвало да следва литература и че може да стане именита поетеса. Тук единственото й развлечение е да гледа телевизия, от която разбира малко заради езика. Ужас.

Колкото до контакти с хора, общество, ето какво знам от Казака. Имало някакъв клуб, на който и те с Кети били членове, естествено срещу ежегодни вноски от. Разказа ми, как протекло едно „парти“ на клуба. Събрали се в една голяма зала и си говорели кротко на групи, както е прието във (висшето) общество. Естествено, имало много сериозни салати, скара и закуски, съгласувани с американския вкус. Да не говорим за последния. Ще прочетете за него подробно във втората част, а сега ще кажа само, че съчетанието американски вкус не трябва да се използва изобщо, защото би могло да се приеме за комплимент.

За пиене имало кока-кола, видове безалкохолни напитки и прочее постижения на голямата химия и, разбира се, наливна бира. Алкохол? Някъде в ъгъла на бара се намирали две бутилки — бяло и червено вино. Казака пресушил бутилката червено, и толкова. Никой не му правел компания. За такива дяволски питиета като водка, уиски или ракия (по индиански „огнена вода“) не можело и да се помисли. Според нашите балкански понятия всичко това може да се опише само с две думи: „го̀ла во̀да“.

Добре че това тяхно изгнание не трая дълго. Сега и двамата са в родната София. Според мен, няма по-щастливи от тях. Сега наистина им завиждам оттук, от Лос Анджелис. Някой от моите читатели пак ще изпищи: как може, ти в Америка, ние — в България, пак се правиш на интересен! Аз пак им казвам: това е положението, ако искате, вярвайте. На невярващите пожелавам да имат една година само „спартански“ забавления и после да преценят. „Спартански“ да приемат, че произлиза от Спарта, Ню Джърси, или от Спарта, Древна Гърция, все едно.

Така ние се настанихме за втори път в жилище на същите приятели, както първия път в Ню Йорк. Градчето естествено не може да се мери с една от световните столици, каквато представлява най-големия град в САЩ. Тук обаче имаше и някои предимства. Най-важното — беше по-близо до една от нашите мечти, Ниагара. Жоро и Кети не само ни посрещнаха по царски, ами помислиха и за туристическата програма. Наистина, не мина и седмица и пътешествието бе организирано. Тръгнахме четирима — ние с Руми, Жоро и снаха му Сиса, жена на брат му, който пък трябваше да остане вкъщи да се лекува от настинка. Тръгнахме рано и пристигнахме към 5 ч. следобед. Имаше достатъчно време да се насладим на едно от чудесата на света. Водопадът се дели на две части. Откъм канадския бряг се вижда отлично по-големия — както му викат „Подковата“, заради формата. Сиса нямаше зелена карта и не посмяхме да влезем в Канада. Подковата я видяхме, разбира се, но отдалеч. Американският водопад беше съвсем близо до нас. Няма да забравя гигантския поток, който се изливаше безспир току над главите ни. И досега си го представям и се опитвам да направя някакво сравнение. Тази могъща водна стена, извита като дъга, като че ли трябва да прилича на нещо познато, а не мога да кажа на какво. Затова пък, като затворя очи, тя е

пред мен, толкова силно се е врязала в паметта ми. Ако някой иска да види това чудо, без да ходи до там, нека намери и гледа филма „Ниагара“ с Мерилин Монро. Освен че показва водопада по изключително впечатляващ начин, филмът завладява и с интересния си и напрегнат криминален сюжет. А и красотата на главната героиня не е за пренебрегване.

Разхождаме се наоколо, любувайки се на неописуемата панорама. Долу корабчета, натоварени с любопитни туристи, се приближават до водопада. Там бушуват вълни и водовъртежи. Вдигат се облаци воден прах. Човек неволно си мисли, какво ли би останало от човек, попаднал сред тях. Най-вероятно — нищо. Оказва се обаче, в два случая е останало всичко! Тоест, двама души са преживели падане в тази водна стихия.

Преди около 50 години са успели да спасят едно момче, което е било увлечено от бързея заедно с лодката си. А само преди няколко месеца наблюдавах по телевизията една невероятна сцена. Камерата следеше нещо, приближавайки се от време навреме до основата на водопада. Забелязваше се някакъв предмет във вълните, който се оказва човек. Един хеликоптер кръжеше над него. Под хеликоптера се проточи стълба, по която заслиза един от спасителите. Не можа веднага да стигне до целта. Минаха няколко минути. Човекът упорито отказваше да потъне. Малко по малко се приближи до брега, където спасителят го достигна, закачи го за едно въже, хеликоптерът го повдигна и понесе. После разбрахме, че е оживял. А не е искал това — скочил е с цел да се самоубие!

Какво да каже човек в такива случаи? Този мъж спасен ли е или наказан да търпи живот, който му е омръзнал? Вероятно мечтата му е била да приключи земния си път романтично във вълните на Ниагара. Може би вече е сънувал райските порти, когато някакъв доктор в бяла престилка го е върнал към ужасната за него действителност. Но нима трябва да виним спасителите и особено този, който с риск за живота си го измъкна от вълните? Както често се случва, не се знае, кое е добро и кое — лошо. Аз не се наемам да съдя.

След преспиване в хотел в близкия град Бъфало, потеглихме към Спарта. Жена ми искаше много да се отбием в индиански резерват. Направихме го, но не се оказа онова, което очаквахме — индианци с пера на главите, пушещи лули пред вигвамите си. Всичко беше като в

едно добре подредено село с модерни къщи и магазини за сувенири. Там се продаваха произведения на индианското изкуство. И само толкова. Видяхме индианци, които не се отличаваха много от белите. Времето на татуираните полуголи во̀ини, яздещи коне без седла, беше отдавна отминало.

Прибрахме се в Спарта. След два-три дена почивка Казака отново се раздвижи. Този път тръгнахме за Вашингтон. Трябваше да минем и през Атлантик сити, източната столица на хазарта. Посетихме някои от интересните места във Вашингтон, влязохме и в заседателната зала на Конгреса в момент на някакво обсъждане. Силно впечатление ни направи гара Вашингтон. Архитектурата, и отвън, и отвътре, е забележителна. Следobelиска в памет на Джордж Вашингтон и след паметника на Абрахам Линкълн, всеки турист трябва да посети гарата. Ще си почине в обстановка, която няма нищо общо с класическия вид на една железопътна гара. Целият интериор, ресторанти, кафенета, лавки, всичко е раздвижено, на различни нива, направено е така, че да бъде приятно за пътника или за посетителя. Влаковете са някъде в дъното, почти незабележими.

По време на това гостуване Казака, като добър приятел, реши да ми достави удоволствие, като ме научи да карам кола с автоматични скорости. Оказа се нещо наистина много забавно, особено когато се комбинира на дълъг път с устройството за поддържане на постоянна скорост, на английски Cruise Control. Натиснеш едно копче и вдигнеш крака си от газта. Ако караш в този момент с 90 км/ч, колата сама поддържа тази скорост. При наклон превключва на по-ниска предавка и т.н. Особено удоволствие ми доставяше, когато по някаква причина натисна спирачка, устройството веднага се изключва, скоростта намалява, после натискам друго копче, колата сама дава газ и достига до 90. А аз се радвам като абориген на някоя дрънкулка. Къде дотогава съм виждал такива чудесии!

По едно време Казака предложи да си изкарам шофьорска книжка, нали флоридският ми документ е само за ученик. Остави ме сам да се уча да паркирам неговата Хонда Сивик. След това отидохме в съседния град Нютон, където беше местният КАТ (по американски — DMV, Department of Motor Vehicles). Добре щеше да бъде да се явя само на практическия изпит, нали вече бях издържал теорията в Сарасота. Да, но по техните закони, като се преместиш в друг щат,

трябва да се явиш по съответния правилник, понеже имало някакви разлики в различните щати. Показах българската си книжка, която на пътя беше валидна, с надеждата, че ще ми се признае поне практиката. Дамата я повъртя в ръцете си и каза, че съжالياва, но не може да ме пусне, трябва да се явя на всичко.

Добре, вземам една листовка с въпроси, не е с компютър, както в Сарасота. Сядам с един речник до мен (дамата го беше проверила предварително да няма пицови в него) и почвам да гадая отговорите. По едно време пристигат двама мъжаги с каубойски вид да се явяват на теория, представят книжки от друг щат и сядат до мен. Гледам, и двамата бързо отмятат отговорите и почвам да завиждам. Ето, казвам си, това са вероятно професионалисти, всичко знаят, вече приключват, а аз се потя от половин час. Представят резултатите — пропадат и двамата! А това не ти е Флорида, тук имаш право на второ явяване чак след две седмици. Вместо да се уплаша повече, успокоих се и без да бързам, довърших листовката. Беше успешна.

Практическият изпит го насрочиха за следващия ден. Притеснявах се за паркирането — „Хондата“ бе надигната отзад, с което не бях свикнал. Но преди мен едно младо момиче издържа изпита, въпреки че паркира като първия човек. Минах много леко.

10. ПАРКИРАНЕ В БУРГАС

По повод на двамата „каубои“, които бяха прекалено сигурни, но се изложиха, ще разкажа една поучителна случка отпреди много години. Някъде около 1970 година тръгваме трима приятели от София за Бургас. Пристигаме привечер и отиваме да хапнем в един ресторант. Паркираме „Москвича“ пред хотела. На паркинга няма нито една кола. Влизаме, поръчваме ядене, пиене, отдъхваме около час. След това тръгваме към колата и забелязваме, че един автобус е паркирал отдясно, като е допрял леко нашия „Москвич“. Вглеждаме се, почти няма повреда, само някаква драскотина. Случайно идва една милиционерска кола. Ние решаваме да се оплачем, милиционерите разглеждат внимателно и се произнасят: автобусът е дошъл преди колата! Ние: как може, когато пристигнахме, нямаше никой на паркинга, ние бяхме първи. Ченгетата пак оглеждат, пипат мотора. Няма как, казват, колата е още топла, тя е пристигнала скоро и е допряла автобуса. Ние се разгорещяваме, как така, милицията е против нас, дайте да питаме портиера на хотела. Отиваме при него. Той: автобусът беше паркиран, колата дойде и се блъсна в него! Ние се кисваме окончателно, как е възможно, възрастен човек да не казва истината, милицията е против нас, протестираме, още малко да направим скандал. По едно време собственикът решава да отвори колата, поглежда и казва — някой е влизал!!! Няма нищо откраднато, но има разместени неща. Какво да правим, подвиваме си опашките засрамени, набързо се настаняваме и потегляме веднага, да не ни гледат резила.

Оказва се, че на някого му е трябвала кола за малко. Взел нашата, свършил си работата и, като коректен човек, върнал колата на мястото ѝ! Вероятно е бил доста притеснен, за да бърза така, че да чукне автобуса, стремейки се да докара колата, точно откъдето я е взел. Нима беше възможно някой от нас да допусне, че крадец би рискувал да направи това и да бъде разобличен на място? Как да не бъдем абсолютно сигурни във вината на автобуса, съответно в грешката на

милиционерите и портиера? Какво излиза — понякога не трябва да вярваме на очите си. Можело и на празен паркинг да блъснеш кола!!!

Простият извод е, че колкото и да си сигурен в нещо, винаги трябва да допускаш, че бъркаш. Великият френски математик и философ Рене Декарт твърди, че всичко трябва да се подлага на съмнение. Вместо латинското „Cogito, ergo sum“ („Мисля, следователно съществувам“), той предлага „Tandis que je doute, je sais que j'existe“ (френски — „Докато се съмнявам, знам, че съществувам“). А дали трябва да отстояваш позицията си или не? Много труден въпрос. Човек не знае, каква стратегия да избере — дали да се запъне и да поддържа мнението си, евентуално да се изложи тотално, както ние се изложихме с „Москвича“ и както „каубоите“ се изложиха в Спарта на изпита? Или пък да почне да отстъпва, рискувайки да го вземат за мекушав? Самият живот е не само „един от най-сложните“, а и „един от най-трудните“.

11. СПАРТА, НЮ ЙОРК

Освен големите екскурзии до Ниагара и Вашингтон, много ми харесаха и разходките по любимия ми Ню Йорк, където бяхме два пъти. Мога да се похваля, че веднъж се реших да пресека сам „Сентрал парк“ по тъмно, нещо, за което бях чувал, че било много рисковано. Не ми се обикаляше с метрото, а за да се прибера, трябваше само да пресека парка. Естествено, знаех, че сега времената са по-сигурни, но в парка беше абсолютно безлюдно. Как да не те хване страх? А когато към края видях пред себе си един черньо, за малко да ми се подкосят краката. Бях готов да хукна с пълна скорост.

Може да обобщя, че гостуването ни беше толкова приятно най-много заради чудесното приятелско отношение на домакините, както и заради уменията на Кети в кухнята. Удоволствието да седнем с Казака на уиски преди ядене (вместо ракия — уиски, все едно), беше равностойно на очакването на този момент. Така ние най-после регистрирахме едно що-годе продължително успешно пребиваване в Америка пак благодарение на семейство Казакови. Този път впечатленията бяха само положителни, въпреки че моите съмнения относно нашето по-нататъшно американизиране си останаха.

ЧАСТ II — ЗАПАДНИЯ БРЯГ (THE WEST COST)

След толкова приятното гостуване в Спарта аз продължих да бъда скептичен по отношение на възможността да останем в Америка за по-дълго. Намиране на подходяща работа беше малко вероятно за хора на нашата възраст. Можеше да се търси нещо в сферата на услугите като гледане на възрастни или болни, на деца и други области, свързани повече с женски умения. Оказва се, че жените са по-способни от нас по отношение на приспособяването в чужбина, а и не само в това. Изобщо са царе, по-точно царици на приспособяването.

Руми не падаше духом. Продължаваше да рови най-усърдно. Поддържаше контакти с Мария, с която гледаха баровката в Кларк, Ню Джърси. Болната беше вече починала. Мария се бе върнала с много пари, част от наследството от бабата. Жена ми, разбира се, се надяваше и тя на подобен удар. На мене тези надежди ми се струваха напразни. В това отношение излязох прав. Но се появи нещо друго, което нито аз, нито тя, подозирахме — възможността да получим социална пенсия. За това Руми научи след нейното пето прелитане на океана, този път последвано от прелитане и на континента чак до Западния бряг, седем години след спечелването на зелените карти.

А защо не знаехме? Причината се криеше в едно от изискванията при първоначалното попълване на документите. Бяхме подписали, че няма да искаме социална помощ! Имахме и спонсор, разбира се, фиктивен. Но не сме знаели първо, че спонсорът е задължен да се грижи за нас не повече от пет години и второ, че след навършване на 65 години всички притежатели на зелени карти имат право на парично подпомагане по специални държавни програми. Откъде можехме да знаем? Тези неща не се афишираха, трябваше някой да ни каже. Ето как се стигна до това.

Жена ми се запозна с Радка, приятелка на Мария, която ѝ била помагала известно време в Кларк още преди отиването на Руми там. Радка беше не само интелигентна, а притежаваше и писателски дар.

Имаше издадени стихове, а наскоро беше излязла една нейна книжка, където в 50 страници много интересно бе описала пребиваването си в Ню Джърси и Флорида. Тя замина за Лос Анджелис заедно с приятеля си Ганчо. Последният имаше виза, а Радка — не. Как е успяла да мине мексиканската граница, не знам. Всеки случай, не е по метода на Мони. Както и да е, вече беше там и почна да кани и Руми — климатът бил хубав, имало работа, много българи, тръгвай. На мене ми приличаше на сарасотската история, затова не бях ентузиазиран. Отивай, викам, да забиеш колчетата, да запазиш периметъра, после се обади, ще дойда да почнем експлоатацията на златната жила. Боравех с понятията от книгите на Джек Лондон за Аляска по време на златната треска. Хич не ми се вярваше да стане нещо, затова се майтапех.

Жена ми обаче, както дотогава, вярваше, и през пролетта на 2003-а замина. Радка я посрещнала и настанила в една подвижна къща, която американският ѝ приятел Джим бил наел. Нещо като голям фургон в някакъв комплекс от подобни жилища. Опитала да започне работа в един старчески дом, но нищо не излязло. Работата била доста тежка. Стоя пак около две седмици и отново се прибра при мен, в добрата стара София.

Имаше обаче разлика в сравнение с предното ѝ разузнаване в Кларк. Сега, казва, съм наредила колчетата, остава да отидем да ги забием, аз сама не мога. Запознала се с много българи, нали е общителна, а и като докторка имала успехи. Тоя прегледа, на оня предпише някакво лечение, обикновено с билки, масажи или диета. Събрали се доста познати, които я агитирали да остане. Най-важната връзка беше със Седефка, близо 70-годишна, от няколко години в Лос Анджелис. Като американска гражданка тя получавала социална пенсия около 700 долара. Работела и допълнително, на черно. Тя знаела, че има програма за подпомагане и на притежателите на зелени карти.

Аз взех да се замислям. Ако успеехме да се вредим по такава програма, може би щеше да се живее. Предстоеше ми пенсиониране във ВИАС. Щях да загубя само хубавата си допълнителна длъжност на професор във Висшето строително училище. Реших, че рискът си заслужава. Уредих пенсията си, открих си сметка в ДСК, където тя да се депозира всеки месец. Дъщеря ми имаше пълномощно да се разпорежда с нея.

По повод пенсионирането поканихме колегите от катедрата в кръчмата „Дивака“, където всъщност стана и изпращането ни на далечен път. Пожеланията бяха много мили, подариха ми една чанта за многото пари, които съм щял да спечеля и една много красива тенис фланелка с цветна карта на България отпред, за да не забравям, откъде съм тръгнал.

Тази фланелка съм я разнасял и по Лос Анджелис, и по Гранд каньон, и по Хавай. Два-три пъти американци са ме закачали заради картата на гърдите ми. Веднъж едно момче се провикна от другата страна на улицата, Hello, Bulgaria! Аз: Знаеш ли нещо за България? Той: Bulgarian cheese (българско сирене)! Друг случай. Нашият български клуб в Лос Анджелис организира голямо парти в Грифит парк, най-големия градски парк в света, с музика, песни, хора, кебапчета, бира. Дали е най-големият, не съм сигурен, защото жителите на Сан Диего претендират за техния Балбоа парк. Кой знае колко още претенции има в Америка, големи самохвалковци са. Оставам ги да се разберат, но нашият Грифит е наистина огромен, включва и част от баира Холивуд хилс (над Холивуд). Срещу мен един американец се загледал в картата на гърдите ми. Вие, пита, от коя част на Bulgaria сте? От София, казвам, и посочвам на картата. Той: Oh, yes, the shops. Какви магазини, питам (нали shop значи магазин)? Той обяснява, че там живеели the shops. Тогава се досещам — човекът ми казва, че съм от софийските шопи, никакви магазини! Как да предположа, че знае такива подробности за българското население? Оказа се, бил танцьор и играел шопски хора и ръченици! Неслучайно беше на нашето парти.

12. ЛОС АНДЖЕЛЕС, ЛАС ВЕГАС

Така, към края на октомври 2003-а ние пак тръгнахме. Нашето влизане в Калифорния стана в Лос Анджелес. На летището ни посрещна Ганчо, когото жена ми познаваше от България. Настанихме се в една миниатюрна стаичка при доста неудобни за ползване сервизни помещения. Ганчо и новата му приятелка Моника обаче, бяха много внимателни. Моника е млада мексиканка, с която се разбираме на английски. Тя го владее много добре, за разлика от нас. Ганчо работеше като автомонтър в един голям гараж. Работодателите му го ценяха много заради „златните му ръце“, както се изрази Мария, с която Руми гледаше баровката от Кларк, Ню Джърси. Умееше да се справя с най-различни автомобилни проблеми. Затова му беше позволено да живее в една къщичка в самия гараж, където работеше. Способен човек и, както се оказа, добър приятел.

Не само ни подслониха с Моника, но и след два дена ни заведоха в Лас Вегас. Отидохме там заедно с една българска двойка. Искаха да подпишат граждански брак (и двамата — за втори път), а това било най-лесно там, в столицата на хазарта, която е в друг щат — Невада. Никакви формалности, двама свидетели и бракът ставал факт само за пет минути. Лас Вегас се смята едва ли не за квартал на Лос Анджелес, в смисъл че по принцип гостите се водят там, въпреки четиристотинте километра разстояние.

Лас Вегас прави силно впечатление на всеки новодошъл. Огромни хотели с огромни казина в тях. По улиците море от светлина, изкуствени водопади, дори „вулкан“, имитация на реактивни самолети и ракети над главите на хората и др. Гледахме представление на морска битка, която завърши с потопяване на пиратския кораб, той целият изчезна под водата. Беше ни много интересно. Същото обаче не мога да кажа при второто и третото ми посещение в този Sin City (Град на греха). Не ми е ясно, как може човек да си губи времето в напразни надежди за голямата печалба в живота или да снове из натруфените с кич улици като гламав. При това трябва да си носи подвижен климатик, ако не иска да се задъхва от непоносима жегата. Спасението е

отново в тъпите казина, където всичко е нагледно да ти е приятно, докато ти измъкват парите. Дали не са избрали нарочно столицата на хазарта именно в тези атмосферни условия, за да те принудят да висиш като паяк по цял ден пред ротативните машини, покер автоматите и рулетките?

Спахме в хотел срещу сравнително ниско заплащане. Питам Ганчо, колко е платил за паркинга — безплатен е, каза. Изразих учудване, а той: „ти нали плати!“. Имаше предвид, че бях загубил десетина долара на покер машината. Такива са им методите на хитрите капиталисти. За да те прикоткат и после ограбят законно, ти организират даже и екскурзия от Лос Анджелис, с включен транспорт и хотел, всичко за 50 долара. Казват обаче, трябвало да висиш цял ден в казиното, не можело да се шляещ, където ти скимне. Благодаря! Не ми трябват нито прохладните им хотели и казина, нито адските жеги по улиците.

Като оженихме Ани и Ник, заминахме на гости в тяхната къща в град, носещ странното име Двайсет и девет палми (Twenty Nine Palms). Намира се между Лас Вегас и Лос Анджелис, с отклонение на юг, в калифорнийската пустиня Мохаве. Названието град не подхожда много за жилищните квартали, където беше къщата на Ник Бонев. Това са къщи, отдалечени най-малко на 500 метра една от друга. Има обаче водопровод, електричество, пътица, всичко необходимо за нормален живот. Всеки си сади дървета, цветя, които трябва да полива ежедневно. А самата пустиня се оказва много красиво място. Най-напред, това не е пустинята Сахара, която ние си представяме винаги като безкрайно море от пясък. Тук тя е равнина, осеяна с храсти, дребни кактуси и тук-там по някое Джошуа-трий (Joshua Tree), което има странна форма, нещо средно между кактус и дърво. Често израства до два-три метра. Откъде намира вода, като вали само два месеца през зимата, не знам. Може би от утринната роса. Между другото, Джошуа е библейски персонаж от Стария завет, наричан още Иисус Навин.

Гледката е красива и заради планините, които са на няколко километра и на юг, и на север. В южните е разположен един от националните им паркове — Joshua Tree National Park (Национален парк „Джошуа трий“). Ние посетихме една малка част от него, която е разположена в полите на планината, близо до нас. Казват ѝ Indian Cove (Индианско заливче) — комплекс от огромни заоблени камъни, между

които растат треви и кактуси. Напомня слабо на Белоградчишките скали. На много места са построени тоалетни, разбира се без вода, химически, но спретнати и чисти. Има винаги екскурзианти с палатки, цели компании. Някои ентузиастични си оборудват жилищата в индиански стил — като истински вигвами. Повечето палатки са обществени. Стоят си там — ако искаш, заповядай, при условие че е свободно в момента. Истинските туристи, както навсякъде, са съзнателни и пазят ред и чистота. Много приятно място, бях там още два пъти. С удоволствие бих отишъл пак. Но не и в Лас Вегас, който ми се вижда простоват. Може да е така и заради загубата на покер машината. Дали щеше да бъде същото, ако бях спечелил? Сократ казва: „Познай себе си!“.

В пустинята около къщата на нашите домакини има доста живот. Разни видове гризачи, зайци, змии. Видяхме гърмяща змия в естествени условия. Вирнала глава на около 30 см от земята, трака с кастанетите на опашката си. Лудият Ник се засили да я лови с голи ръце. Едва го спряхме. Ако го беше ухапала, не ми се вярва да успеехме да го спасим — отровата действа за няколко минути.

След като се прибрахме в Лос Анджелис, се замислихме сериозно за проблемите около оставането ни за постоянно. Седефка, с която Руми се беше запознала при разузнавателното пътуване, ни покани в нейното апартаментче. С нейна помощ почнахме акцията. Отидохме в Социалното осигуряване и подадохме молба за пенсия. Казаха, че трябва да се чака най-малко месец. Седефка трябваше да замине за България. Преди това ни заведе да си извадим лични карти с калифорнийска регистрация на нейния адрес. Даде ни ключове от апартамента и от колата, даде ни и мобифона си, който беше предплатен за разговори.

Няколко думи за Седефка. Когато дъщеря ми се запозна с нея, каза, че е изключителна жена. Дошла в Америка за постоянно, защото и тя като нас изтеглила зелена карта на лотария и, още по-важно, синът ѝ бил от дълго време на много добра работа тук. Това не било първото ѝ идване. То е една много тъжна история. Дъщеря ѝ, която от няколко години работела в Канада, заболяла от рак, преместила се в Щатите и Седефка дошла на помощ. За съжаление, било късно. Момичето починало в ръцете на майка си. Седефка избрала да емигрира, за да бъде по-близо до сина и до гроба на дъщеря си. Бих казал, че тя е една

героиня. След ужасната трагедия с детето ѝ, тя не се предава. Остава в Лос Анджелис (синът е в Сан Хозе), сама се справя с прехраната, като работи при болни. Научава постепенно доста добре английския. Явява се на изпит за шофьор, почва да кара кола, при условие че опитът ѝ от България е почти нулев. Колко 65 годишни жени, а и колко мъже, биха се справили като нея? На всичко отгоре помага на много българи в нужда, не сме били само ние. Наистина, една изключителна жена.

За малко ще се спра на въпроса, който много нашенци решават накратко така — българите са най-лоши от всички имигранти. Не си помагат, само клюкарстват и си пречат един друг. Както се вижда обаче от посрещането на Ганчо и помощта на Седефка, това не е така, поне в тези два случая. Не бих могъл да направя сравнение с взаимопомощта при останалите имигрантски общности, това ще се опитам да сторя по-късно.

Така ние се оказахме в много удобна ситуация — с жилище, кола и мобифон. Имаше само един голям проблем, който доста ни притесняваше. Седефка не ни даде ключ от главния вход на блока, защото администрацията не трябваше да ни вижда да отваряме — можело да я обвинят, че взема пари от хората, които е настанила. Затова трябваше да се крием от злобната мениджърка, чистокръвна руса американка. Чакахме някой кореец от блока да отвори, вмъквахме се с него, като измърморвахме някаква благодарност. Повечето от квартирантите бяха корейци — блокът се намиреше в Корейския град (Korea Town). Беше особено неприятно късно вечер, когато трябваше да се чака дълго. Толкова бях травмиран през тези 45 дена, че после, когато имахме собствено жилище (под наем, разбира се), дълго не можех да повярвам в щастieto, че мога да извадя ключ, без да се оглеждам като престъпник и да се прибера спокойно като бял човек вкъщи.

Едно кратко отклонение за по-любознателните читатели, които биха се заинтересували от историята и географията на:

13. КАЛИФОРНИЯ

Първите колонизатори на тази земя били испанците. През 1697 година били основани голям брой католически мисии. Имали за задача не само да покръстват местните индианци. Строили училища и спални, организирали селскостопанско производство. След придобиване на независимост от Испания през 1821, Калифорния става част от Мексико. През 1846 заселници, недоволни от мексиканското управление, обявяват независима република Калифорния със собствено знаме, на което е изобразена мечка (така наречения „Мечешки бунт“). След приключването на Мексикано-американската война през 1848 започва окупацията на „републиката“ от войските на САЩ. Според подписания мирен договор Невада, Аризона, Колорадо и Юта получават статут на американски територии. На юг полуостров Баха Калифорния остава в Мексико, а Калифорния става американски щат. На сегашното щатско знаме мечката и надписът California Republic са от времето на Мечешкия бунт.

По форма Калифорния прилича на остров Манхатън — продълговата, ориентирана в направление север — юг. Разбира се, размерът е друг — площ 423 хиляди кв. километра, над 3 пъти по-голяма от България, трето място в САЩ. По население е на първо място — 37 милиона, за последните 8 години нараснало с 3 милиона. В средата е разположена Калифорнийската долина, наричана още Централна. Тя е дълга около 600 км, много плодородна — произвежда една трета от храните в Щатите. Поради недостатъчните валежи е развита напоителна система, която ползва водите на северната част на щата. Един закрит канал, наречен Калифорния акведукт, минава от север на юг по склона на планинската верига, която прегражда долината от запад, откъм океана. Той доставя вода и по на юг, към Лос Анджелис и още по-далече — към Сан Диего. На изток се извисяват върхове, високи до 4 хиляди метра. Това е планината Сиера Невада (в превод от испански „снежна планина“). Зад тях, на изток, е долината „Оуенс вали“. Преди около 100 години тя е била много плодородна, с

развито земеделие и скотовъдство, с множество процъфтяващи градчета.

Но вижте какво се случва, когато се намесват интересите на големия град. Лос Анджелис е основан от единайсет мексикански фамилии през 1769-а. Наречен е Ел Пуебло де Ностра Сеньора де Лос Анхелес. Пуебло означава индианско селище, Ностра Сеньора е Дева Мария, Лос Анхелес — Ангелите. По американски (лосанджелески) се произнася нещо като „Лос Енджълъс“. На Източния бряг (Ню Йорк и др.) е по-различно — „Лос Енджелиз“. Вероятно затова у нас сега е разпространено произнасянето „Лос Анджелис“. Аз, обаче, се смятам за по-добре запознат с българските традиции от журналистите, които, като чуват нещо от чужбина, бързат да го наложат с писанията си. Добре че още не са прекръстили Париж, Вашингтон и Лондон съответно на Пари, Уошингтън и Лъндън. Затова избрах да пиша навсякъде Лос Анджелис — защото така се произнасяше в продължение на много години, преди да се родят тези, дето сега сменят географски имена наляво и надясно. Народ, който не зачита традициите си, няма уважение към себе си.

Основателите организирали още тогава изграждането на иригационни съоръжения около река Лос Анджелис чрез бентове и система от напоителни канали. По-късно разрастването на града до 170 хиляди поставя остро въпроса за водата. През 1903-а главният инженер на Водната компания Уилям Мълхоланд вижда само един начин — да се докара вода отдалеч. Заедно с още двама колеги той планира използване на водите, които се стичат по източните склонове на Сиера Невада към долината Оуенс. Идеята е да се построят водохващания в продължение на 250 км и чрез система от канали и резервоари водата да се транспортира до Лос Анджелис изцяло по гравитационен път, тоест без изпомпване! След поредица спорове решението е взето. Ето едно заглавие от вестник „Лос Анджелис Таймс“ — „Титаничен проект — да се даде на града река“. Така се осъществява строителството на още един водоснабдителен канал — „Лос Анджелис акведукт“.

За да добиете представа, колко вода потребява този огромен град, ще се опитам само да опиша площта, която се полива всеки ден. Това не е като у нас — само някакви саксии на балкона или градинката около къщата и то като се засуши два-три месеца в годината. Тук се

полива ежедневно, дори и през зимата, една площ около 80 на 50 километра! Ако не го правят, почти всичко изсъхва. Нормално е капка дъжд да не пада поне 8–9 месеца в годината. А като погледнеш сега — треви, цветя, дървета, навсякъде зеленина като в градина. Толкова за поливането. Добавете потреблението вкъщи, където е нормално водата да се включва в наема и да се пролива неконтролирано. Добавете и промишленото водоснабдяване и картината ще стане ясна — безобразно разхищение на вода.

Какви са последствията от осъществяването на този грандиозен проект? Големият град е напълно задоволен с вода, но цветущата дотогава долина Оуенс постепенно запада, превръщайки се в полупустиня. Отделни части остават като зелени оазиси благодарение на подпочвените води, които все пак се просмукват откъм планината. Човешката дейност, както в повечето подобни случаи, довежда до конфликт с природата. Много от техническите постижения в Съединените щати, които впечатляват чужденеца, са предизвикали екологични катастрофи. Може би не е трябвало така безогледно да се въздейства върху околната среда. Какво се печели и какво се губи, невинаги е лесно да се прецени.

Още по-на изток от Оуенс вали е разположено едно от най-горещите места на земята — Долината на смъртта (Death Valley). Температурата достига 50 градуса. Най-ниската точка в нея е 70 м. под морското равнище. Тя е един от националните паркове на САЩ — Death Valley National Park. За изключителната ѝ красота — по-късно.

Кратко обобщение на географията на Калифорния. Да си представим, че сме на брега на Тихия океан някъде по средата между Сан Франциско и Лос Анджелис. Ако тръгнем право на изток, най-напред ще изкачим едни ниски планини, след което ще се спуснем в голямата Калифорнийска долина, където ще видим поля с най-разнообразни култури: лозя, зеленчукови и овощни градини, царевица, пшеница — едно огромно селскостопанско производство. След това ще изкачим стръмните склонове на Сиера Невада, където има два национални парка — Йосемитския и Секвоя парк (Yosemite and Sequoia Park). Оттатък ще се спуснем в долината Оуенс, а след като превалим още едни планини, не особено високи, ще се намерим в Долината на смъртта. И така, Калифорния е прорязана надлъж от три планински вериги. На изток от всяка има по една долина.

Нека сега се движим от север на юг, тръгвайки от столицата на щата Сакраменто, в северния край на Централната калифорнийска долина. Скоро ще влезем в Стоктън. После ако кривнем малко на запад, ще излезем на океана и ще намерим Сан Франциско, смятан за най-красивия град в Съединените щати. Продължаваме на юг по крайбрежието. Наблизо е Сан Хозе с население три милиона. Той е нещо като разширение на Сан Франциско, който си стои на 800 хиляди поради недостиг на площ. След 560 км ще минем през Лос Анджелис и след нови 200 ще стигнем най-южния град Сан Диего. Това са най-големите и важни градове в най-големия щат на Америка. Понякога градската агломерация от Сан Франциско до Сан Диего наричат Сан-Сан. Това изглежда доста пресилено, защото има много празни, незаселени площи. Но Лос Анджелис и Сан Диего са почти съединени и може да се предположи, че скоро фактически ще представляват един огромен град.

14. ЛОС АНДЖЕЛЕС

По време на търсенето на квартира с колата на Седефка обикаляхме многократно града. Веднъж се запознахме на улицата с един руснак, по-точно руски евреин, около 80 годишен. Каза ни, че ходи три пъти седмично в някакъв Център за възрастни, където го водят с кола, вземайки го от къщи, дават му закуска и обед и след това го връщат пак с кола. Междувременно се организират разни видове забавления. Всичко това — безплатно. Разбира се, безплатен обяд не съществува, все някой трябва да даде пари. Този „някой“ е медицинската застраховка, каквато ние още нямахме. Независимо от това, понеже се очакваше да я получим заедно с пенсията, поканиха ни като гости, да не изпуснат възможните клиенти. Този център по всичко прилича на детска градина, само че за възрастни. Затова го наричаме между нас на руски Детский сад (Детска градина) или само Садик (Градинка).

Руският е основен език там, защото три четвърти от питомците са руснаци и украинци, повечето евреи. Този Садик се оказа нашата първа голяма придобивка, която се осигурява от държавата за възрастните, дори да не са още американски граждани. Ползата не се състои само в храненето три дни в седмицата. Там сме в общество, контактуваме с хора, играем на разни игри, участваме в беседи, разполагаме с Интернет, водят ни на разходки, музеи, организират концерти с участие на питомците. При това общуването не е трудно, защото сме добре с руския език, друго би било на английски. Някои ще кажат, в Америка трябва да се учи английски, не руски. Вярно е, но английският да почака. Когато (или ако) му дойде времето, ще го учим. Криво-ляво, и сега се справяме. Оправданието ни е възрастта. Често казвам, че Свети Петър ще ни пусне горе и без английски.

Междувременно се явих на изпит за калифорнийска шофьорска книжка. Изпитаха ме само на теория, вече за трети път. С „Маздата“ на Седефка големите разстояния на Лос Анджелиес не бяха проблем.

Ще опиша накратко географията на този 13-милионен град. Той е разположен на огромна площ. Прорязан е от няколко невисоки

планини. Санта Моника (Santa Monica Mountain) го разделя на две части. На север е една голяма котловина (15 на 20 км) — долината Сан Фернандо (San Fernando Valley), по-често наричана „The Valley“, между българите — „Валито“. Има и други няколко по-малки долини, но като се каже Валито, се знае за коя става дума. За този район са характерни високите летни температури. От другата, южната, страна, в полите на планината Санта Моника, са Холивуд, Уест Холивуд, Бевърли Хилс, Уествуд и до брега на океана — град Санта Моника. Тези райони имат статут на отделни градове, които са част от Големия Лос Анджелис (Los Angeles County). County значи буквално графство, но обикновено се превежда като окръг. Така че, окръгът Лос Анджелис се състои от 78 града, слети помежду си. Ако внимавате, може да забележите, че навлизате в друг град само по табелката — например „City of West Hollywood“. Няма, обаче, да видите табелка „City of Hollywood“. Столицата на киното принадлежи на най-големия град City of Los Angeles (4 милиона), който не разрешава на тази машина за пари да се обособи като отделен град. Специално за най-богатия, Бевърли Хилс, не е нужно да гледате табелката. Че навлизате в неговата територия познавате по пътната настилка — щом спре друсането и колата почне да вози като лодка, значи сте там. Много големи пари от данъци влизат в градската хазна, нали това е луксозна жилищна зона за милионери.

От казаното за уличната настилка може да се досетите, че улиците, с изключение на Бевърли хилс, не са идеални. Има доста неравности, което се обяснява с голямото натоварване — много от жителите не знаят друг начин за придвижване освен собствения автомобил. А и автобусите са доста тежки, вероятно заради газовите инсталации. Преди десетина години всички коли на обществения транспорт са минали на газ, с което се е подобрило състоянието на атмосферата над града. Въпреки това, известният лосанджелески смог си остава един от проблемите.

По-надалеч, на югоизток и на юг от планината Санта Моника са разположени центъра (Даунтаун) с небостъргачите и множество други градове. Най-южният е Лонг Бийч, след който може да не забележите, че навлизате в друг окръг — Ориндж Каунти, и той съставен от различни градове. В един от тях, Анахайм, се намира прочутият

„Дисниленд“, оригиналният, не множеството копия, изникнали след него във Флорида, Франция и др.

Огромната площ на Големия Лос Анджелис, заедно с Ориндж Каунти, се кръстосват от много пътни магистралаи, които тук наричат „фриуеи“. Freeway се превежда по два начина — свободен път или безплатен път. Кое значение са имали предвид, не знам, но и двете подхождат. В много щати магистралите са платени, но в Калифорния, Невада, Аризона и Юта са безплатни, знам го от опит. Излиза, че поне в този случай, в Дивия запад са по-малко алчни.

С тези фриуеи свикнах трудно. Най-напред една колежка ме стресна още от България. Ти не знам какъв шофьор си, казва, но там на магистралите е страшно — 4, 5 или 6 коридора в едната посока, пълни с коли, летящи с над 100 км в час около теб, ужас. И аз, под влияние на тези страхотии, първите няколко дни карах само по улиците. Докато веднъж сбърках и се озовах на фриуея. Какво да правя, стиснах поздраво кормилото и дадох газ. Защото там не трябва да караш много по-бавно от другите — създаваш опасност за движението, дори е отразено в правилника. Доста време ми трябваше, докато свикна с това да ме изпреварват, а и аз да изпреварвам, и от двете страни. Особено ми беше трудно нощем, когато трябваше да се прехвърля в съседен коридор — не бях сигурен дали колата, която виждам в огледалото, е през един коридор или е в съседния и рискувам да я засека. И досега внимавам много и не бързам да кривна, докато не погледна 2–3 пъти. Не с всички шофьори е така. Например, моят приятел Мишо Кишкилов от първия миг се почувства като риба във вода. Въпрос на две качества — опит и смелост. Затова — ако ви падне да шофирате там, давайте газ и не се притеснявайте. Само избягвайте да шарите наляво-надясно, сменяйки коридорите, както правят някои самонадеяни, които искат да бъдат най-бързи. Една нашенка с подобни навици я глобиха 300 долара, а можеше да ѝ добавят и неделно училище. Щяха като нищо да ѝ утрепят уикендите за два-три месеца, което се случи на една друга приятелка заради пресичане на червено. Както може да се досетите, редът по улиците и пътищата се поддържа с репресии, но законни. Здравата полицейска ръка понякога е много полезна. Аз съм „за“.

Още малко за пътното строителство. На него обикновено му се възхищаваме. Особено впечатление правят „детелините“ при

кръстосване и съединяване на магистралите. Направени са със замах — никъде няма т.нар. конфликтни точки, където някоя кола трябва да спре или да даде предимство на друга. Не само това — най-често всички завой са плавни, рядко е необходимо да се намалява скоростта (около 100–120 км/ч). Хоризонталната маркировка е почти идеална — стрелки, прекъснати и непрекъснати линии, всичко има. Пътните знаци са отлични. Например, ако улицата е еднопосочна, забраната така я означават, че само слепият няма да забележи. На добре известния ни знак, бяла линия на червен фон, пише с големи букви DO NOT ENTER (не влизай). Освен това, самите знаци са по-големи от нашия и слагат два — отляво и отдясно, а понякога добавят и още надписи на отделни табели — WRONG WAY (грешна посока). Интересно решение са измислили за някои кръстовища на тесни улици — има четири „стопа“, на всеки ъгъл. Правилото е — който пристигне на своя „стоп“ първи, той потегля, другите чакат.

Ето и някои недостатъци. Настилката не е идеална. Има доста неравности. А най-неприятното ще ви се случи, когато на някое улично кръстовище, колата хвърли такъв къч, че главата ви удари тавана. Затова втория път ще гледате внимателно и ще забележите, че вашата улица се пресича от канавка (макар плитка и заоблена) за оттичане на водата при дъжд! Нещо, което според мен не бива да се допуска. Но няма как — без предупреждение намалявайте скоростта до 5–6 км/ч (при разрешени 60), ако искате да си запазите главата и колата. Няма идеално никъде. А това изпълнение на канавката го наричам най-големия позор за американското пътно строителство.

Когато Седефка се върна, имаше компания, така че не можехме повече да останем при нея — апартаментът беше т.нар. „сингъл“ (само една дневна-кухня). За нас почнаха тежки дни — първо пак у Ганчо, после за две седмици у Янек, чак в Лонг Бийч. Янек е поляк, много симпатичен и услужлив. Прие ни в дома си, където имаше и още една дама, полякиня, и тя бездомна. Едва се събирахме в къщата, която не беше малка, но затрупана с всевъзможни боклуци — маси, столове, шкафове, кревати. От там до Садика бяха над 50 км. Първо автобус, после метро, смяна на друга линия, после още два пъти автобус — общо около два часа път, от 7:30 до 9:30. Четири часа дневно в път! За щастие, през ден, три пъти седмично. Бяхме получили вече пенсиите, по 700 долара всеки и трябваше да уреждаме формалности около

медицинските застраховки. Същевременно търсехме квартира, а и искахме да подадем документи за натурализация, за получаване на американско гражданство. Всичко това, дори с кола, отнемаше поне два часа ежедневно, а ние бяхме по автобусите или пеш по улиците.

Доста се измъчихме, докато намерихме квартира на отлично място — в Холивуд, на тиха улица, с южно изложение, на всичко отгоре и евтина — 500 долара на месец! Всичко идеално, освен едно — размера. Дори не беше „сингъл“, по-малка от него, без кухня. За готвене беше приспособено едно антре пред банята, която, за сметка на останалото, беше фантастична — голяма и удобна, с класическа вана. Много бяхме доволни, най-последно имаме нещо свое. Полека-лека набавихме и най-необходимото — някои неща купихме по цени втора употреба, други намерихме на улицата, получихме и много подаръци. Подредихме се, скоро дойде и колата. Ганчо ни уреди чрез фирмата на неговите работодатели с един Форд Ескорт 1988 за 2 хиляди долара. Беше февруари 2004.

След като купихме колата, имаме пререкания с Руми. Като казвала, какво сме купили, ваят отрицателни мнения. Един казва, какво — Форд, как може, това е лоша кола, на един мой роднина Фордът му се развалил на магистралата(!?). Друг — ама няма автоматични скорости, как може, това е ужасно. И така нататък, все страхотии. А жена ми много се влияе от случайни некомпетентни мнения.

Едната от двете български църкви, „Свети Георги“, има на втория етаж кухня и салон, където след службата обществото се събира на почерпване и културни развлечения. В другата, „Свети Климент Охридски“, съответното заведение е отдолу, в мазето. Та, една неделя ние сме тръгнали към „Свети Георги“ да обядваме с приятелите. Като капак на всичките неприятности около критиките на „новата“ ми кола, тя не пожела да запали! Жена ми: нали ти казах, Ганчо ни е продал кола, която даже не пали, да му я върнеш, и прочее глупости. Викам, колата се е задавила случайно, горещо е, довечера ще запали. Не, та не, лоша е.

Как да е, с автобусите стигнахме до църквата, където критикарите продължиха да ми късат нервите. Видял се в чудо, се обърнах за помощ към Вартан, един арменец от Пловдив, който ни беше съсед в нашия блок. Вартане, викам, помагай — довечера ще

дойдеш при колата, ще я разгледаш хубаво, и ще кажеш на жената, че не сме сбъркали, че е добра. Дори да мислиш, че нищо не струва и т.н., ще казваш само хубави неща. Той: разбира се, няма страшно, ще внимавам, ти ме гледай в устата (?), ще ти направя знак. И нещо си криви устните — демек, ще се разберем само двамата. Отиваме тримата при колата. Вартан нарежда: вдигни капака, запали! Гледа умно няколко секунди, с вид на голям майстор, и изведнъж изтърсва: „пълен боклук!“. Аз почвам да се смея, жена ми също. А бе, Вартане, ти какво ми обеща, какво стана? А той: ама не можах да се сдържа, да беше Шеви (има предвид Шевролет), а то — Форд. Няма значение, комичната ситуация разведри жена ми. Изглежда почувства, че Вартан не разбира от коли и се успокои.

По-нататък Фордът се прояви като верен другар, почти нямах неприятности с него. Колкото до „Шевито“ на Вартан, то беше едно камионче, което можеше да се приеме за съвременно превозно средство само с усилие на въображението. Веднъж посегнах да отворя прозореца. Докато Вартан да извика „стой“, и прозорецът падна. Предпазният колан на пътника няма къде да се закачи, трябва да го поддържаш с дясната ръка, уж си се препасал. Външният му вид е такъв, че която и дама Вартан да качи в него, повече тя не пожелава да повтори. Веднъж Вартан кара зад мен на магистралата и казва по мобифона, че щял да ме изпревари. Чакам, чакам — нищо, на Шевито не му стига силата. Да, ама е „Шеви“, не е „Форд“!

15. АМЕРИКАНСКО ГРАЖДАНСТВО

По-горе споменах, че започнахме акцията „Гражданство“ („Citizenship“). Вече имахме над 5 години като притежатели на зелени карти, значи можехме да подадем документи за натурализация. Разпитахме тук-там, как е най-добре да действаме. Нали в Садика сме заобиколени от евреи, разбрахме от тях, че в една синагога има служба, която може да ни подготви документите професионално и да ни ги изпрати, където трябва. За тази услуга, разбира се, трябваше да се плати по около 120 долара. Решихме, че си заслужава, най-вече заради авторитета, който имаха пред нас евреите. Всички знаем, че по хитрост те са ненадминати. Така че подкрепихме еврейската общност с 240 долара. Но докато стигнахме до там, доста се поизпотихме с попълването на бумагите, които бяха ужасно много. Нали не бяхме живели дълго на едно място, трябваше да запомним различни адреси и дати.

Наистина, еврейската машина работеше безупречно. Някои чакаха по няколко месеца за интервю, а ние получихме поканата след около месец и половина. Аз тръгнах доста притеснен. Жена ми, както обикновено, беше куражлия. В чакалнята, естествено, бяха евреи, нали те бяха организаторите. Но — дотук с евреите. Знаехме, че интервюиращите бяха или американци по рождение, или по-често — отколешни имигранти. Опасявахме се, че няма да успеем да им разбирате английския, особено ако са китайци и тем подобни. Като влизам в стаичката, бая се стреснах — насреща един с дръпнати очи. Викам си, нищо няма да му разбере на тоя. Имах вече опит с една китайка в Хамбург, на която хвацах не повече от 20 процента от английския. Но когато моят екзаминатор почна да говори, всичко му разбирах. Досещате се, естествено, че тук става въпрос за елементарен разговор, къде си роден, кога си се оженил и пр. Взех да се справям доста добре, та дори получих комплимент за английския. Като разбра, че съм пенсиониран професор, моят китаец вика — затова говорите така добре (което не съвпада с моята оценка). Живнах и се осмелих да го попитам, откъде е. Оказа се виецнамец, от Южен Виетнам. И

веднага добави — сега, казва, там е лошо, комунизъм. И ме гледа внимателно. Разбрах, че проучва политическите ми убеждения. Бях сигурен, че е противник на комунизма, но не се реших да му пригласям направо, за да не помисли, че се подмазвам. Полека се опитвам да възразя — че нали комунизъм има само в Куба и Северна Корея? Той ми обяснява, че и във Виетнам е същото, аз викам, че има разлика и т.н. После стана дума за бягството на нещастните виетнамци в края на войната, когато и той се е спасявал като дете. Казах, че това е било голяма трагедия и добавих, че Америка се е опитала да помогне, но не е успяла (America tried to help Vietnam, but didn't succeed). В този момент видях, как този човек се отпусна и ме погледна така, че веднага разбрах — никога няма да ме скъса. Вероятно си каза наум — „този го разбрах, от наш'те е“. И продължи да ме разпитва по-нататък само „проформа“. Дори, като се забавя малко, той отговаряше. Душичка. Вероятно съм казал точните думи, и то с точния тон, затова ми повярва, че наистина съм съчувствал на неговия народ.

Но аз тогава съчувствах не само на виетнамците, а и на сегашните ми съграждани. Нещо повече, изцяло одобрявах намесата им на страната на Южен Виетнам. На уважаемите читатели „леви интелекти“ се извинявам, но не мога да пощадя чувствата им. Като че ли чувам възмутените им гласове — ама, как може, такава мръсна война, цял свят беше против, включително и американците. Вярно, така беше. Но светът не е ли бил и против войната с Хитлер преди 1939? Нали заради наивността на тълпите и страха от война, на Германия е било разрешено да окупира Чехословакия в 1938 и да се въоръжи така, че после да разплаче мамата на цял свят? Да не говорим, че още по-рано, в 1934, Хитлер е могъл да бъде спрян да навлезе в Рурската област с много малки военни усилия. Но не, пацифистки настроените „леви интелектуалци“ размътват главите на народите — сакън, война, ами това е лошо, не, в никакъв случай. Никое правителство не смее да скръцне със зъби на Хитлер, защото „интелектите“ ще организират веднага свалянето му. И резултатът е ясен. Вместо няколкодневна военна кампания — пет години касапница с 50 милиона убити!

Така че, нека ме обвиняват, нека ме наричат войнолюбец и прочее. Аз пък се смятам за много по-състрадателен и хуманен от така наречените „борци за мир“, които са едни обикновени лъжци и

симуланти. Затова одобрявам почти всички действия на Америка, насочени както срещу комунизма, така и срещу тероризма — интервенциите и в Афганистан, и в Ирак, и в Югославия. Не ме интересува неистовия вой на „пацифистите“, които би трябвало да се наричат „причинители на войни“. Съображенията ми прочетете по-горе, няма да се повтарям. Приключвам този голям въпрос с великата българска мъдрост „на зла круша — зъл прът“, която е в основата на одобряваната от мене външна политика на Америка. И ще добавя само, че правилото на пацифизма „преклонената главичка остра сабя не я сече“ (също българско, за съжаление), е грешно в почти всички случаи — виж по-горе напомнянето за 1934 и 1938 г.

Да се върнем на темата за гражданството. Моят виетнамец като приключи, стана, каза да вървя след него, и ме заведе право при един от служителите. Подаде папката с бумагите, изглежда на точното място. Защото само месец по-късно ме поканиха на клетвата за натурализация. А любезният индус, който изпитвал жена ми, очевидно е захвърлил нейната папка на общо основание. Тя получи покана за клетва чак след четири месеца. Беше се вкиснала тотално.

Като си тръгнахме с жена ми, се спогледахме, и почти едновременно си казахме: „как успяхме?“. Не ни се вярваше. Оказа се, че и тя се е била притеснила, но се прикриваше добре зад маската на увереност.

А ето как се прави клетва по американски. Организацията — безупречна. Не мога да си представя такова нещо другаде. В една огромна зала влизат пет хиляди кандидат-граждани. Отвън ги изпращат празнично облечени роднини. Само аз бях сам. Най-много са натруфените мексиканци и мексиканки. Няма блъскане, навсякъде млади момичета и момчета регулират движението на човешките потоци. След скучните встъпителни думи на представителя на градската администрация, се чете текста, който се повтаря от всички. Една малка част от клетвата, останала „от време оно“, ми се струва забавна: „... декларирам под клетва, че се отричам от всяка зависимост и вярност към всеки чуждестранен принц, властелин, суверен, държава, на които съм бил досега гражданин“. (I hereby declare, on oath, that I absolutely and entirely renounce and abjure all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state, or sovereignty of whom or which I have heretofore been a subject or citizen). Понастоящем думата

принц звучи доста странно, дори в подобни случаи смешно, но си стои в текста, вероятно за да напомня доброто старо време.

Иначе, според мен, процедурата е много демократична и толерантна, ако се сравни със съответните задължения, които се налагат на кандидата за натурализация, например в Германия. Там се иска писмено да се откажеш от предишното си гражданство. Друго си е само да изречеш клетвата и да запазиш хубавия си български паспорт.

Така ние станахме американци. Разбира се, аз продължавам да смятам това за формалност. Американец може да стане един младеж, който се е изучил тук, работил е, овладял е езика, има приятели кореняци американци. А аз ще си остана един „тъмен балкански субект“, както някога много сполучливо германските вестници са наричали нашия „вожд и учител“ (всъщност предател) Георги Димитров.

16. ХОЛИВУД БОУЛ (HOLLYWOOD BOWL)

Така наричат един от най-големите амфитеатри в света, естествено по американски сведения, нали са любители на всичко най-голямо. Има 18 хиляди места. Разположен е точно над Холивуд, на 15 минути пеш от центъра, в планината „Санта Моника“, която тук вече се нарича „Холивуд хилс“. Очевидно този баир не може да носи сериозното име „планина“, затова го сменят на „хил“ (хълм). По форма амфитеатърът прилича на огромна паница (боул значи точно това, паница). Построен е в началото на 20-те години, а дотогава е бил любимо място за разходка, комбинирана с почерпка. Има снимки, показващи дами, издокарани по тогавашната мода, с кошници пълни с лакомства и бутилки. Тази традиция се пази и досега.

Холивуд боул е едно от малкото обществени места, където пиенето на алкохол е разрешено. Навсякъде по улици, паркове и градини, ако те види полицаи, може да те глоби 150 долара. Трябва обаче да се признае, че полицията е доста толерантна. Няма да ти откъснат веднага квитанцията, а първо ще те предупредят да скриееш алкохола. Дори веднъж един полицаи ми показва, как да си допия бирата — като я скрия в непрозрачен плик, поне да не се вижда! Но ако засекаат цяла компания да си прави моабета, мисля, че глобата няма да им се размине. А в големия амфитеатър и около него може да се видят американци, два часа преди концерта, да ядат и пият на маси или на пейките. Някои постилат черги направо на земята, както бяха направили няколко млади момичета. Снимах ги с тяхно разрешение, което дадох с удоволствие. Отварят се бутилки, пълнят се кристални чаши, всичко, както му е редът. След подобна подготовка концертът за всички става много приятен. Някои продължават да вдигат наздравици и по време на концерта, което възмуцава по-претенциозните слушатели.

Сезонът на концертите е от края на юни до средата на септември. Лос Анджелес се слави със 186 слънчеви и 106 частично облачни дни на година (само 73 облачни), което е една от основните причини кинаджиите да изберат Холивуд за своя територия и после да го

направят столица на световното кино. Така че вероятността някоя музикална вечер да се провали поради дъжд е нищожна. За шестте сезона, през които съм бил на около 100 концерта, само веднъж небето направи неуспешен опит да ни уплаши — пусна няколко жалки капки, и това беше.

Веднага ще поясня. Като прочетете, че съм бил на толкова концерти, може да помислите, че съм забогатял. Защото е известно, че навсякъде в Европа и Америка оперите и концертите са скъпо удоволствие. Скъпо, но не и в Холивуд боул (говоря за най-евтините билети). Рядко съм давал повече от 10 долара на концерт. А класиката, която тук не е много популярна, е почти без пари, освен ако не смятате, че билет от 1 (един) долар ви вкарва в някакъв разход. Най-хубавото от Моцарт, Бетовен, Чайковски, в отлични изпълнения, за 1 долар, как ви се вижда? Не така стои въпросът с джазовата и попмузиката. Там има и по 8, и по 10, и повече. За Том Джонс дадох 16, за „Ролинг стоунс“ не ми се говори, ще се върна пак малко по-късно на тази тема. Като любител на старата музика (класика, джаз и поп), аз понякога съм готов да дам някоя солидна сума. Например за концерта на Пол Маккартни в Стейпл сентър, където се провеждат баскетболните срещи, дадохме с Владо (не е същият Владо от Ню Йорк) по 95 долара. Но това беше такъв празник за нас, че с удоволствие бихме дали и повече, стига Пол пак да ни удостои с внимание.

За концерта на „Ролинг стоунз“ заслужава да се разкаже отделно. Научавам аз, че ще идват в Холивуд боул, и веднага си наточвам зъбите. Все пак това са едни от легендите на 60-те години. От Интернетa, където искат астрономически цени, научавам кога ще пуснат евтини билети на касите. Знам какво ще бъде и ставам рано. Бях в 7 ч. при касите, около 50-ти поред. До 9 ч. се натрупаха още към 200 души. По едно време от офиса излизат младежи, носят някакви кашони. Вадят едни пластмасови лентички с номера, които се закачат около китките, като гривни. Казвам си, ето — това е Америка, дават ти номер, после се разхождай, на това му се вика ред. Какво става обаче след малко. Един от младежите донася голям кашон, хвърля лентичките вътре, разбърква ги хубаво. Сега, казва, за по-голяма справедливост, ще теглим от кашона. Бърка, вади първата гривна и я закача на първия от опашката!? Аз не мога да повярвам на очите си. Човекът беше тук от снощи, до него беше спалният му чувал. Сега не

знам кой номер получи, но не вярвам да е бил първи. Аз от 50-то отидох на 149-то място! Раздаде всичко мръсникът. Сега, казва, да се наредите според новите номера. Никой не протестира.

Аз бях онемял. Казвам си, щом този народ така се примирява, значи вероятно така е прието тук. Аз съм новак, как да се обаждам, трая си. Мисля си, естествено, че това в България или Франция няма начин да мине. Най-малкото ще му теглят на този изрод една майна и никой няма да го погледне. Ако не му се случи и нещо по-лошо.

Оказа се, все пак, че този случай е изключение. Вероятно това е била някаква грозна идея на този тъпак или пък е имал няколко приятели, които е трябвало да уреди, като им даде предварително предни номера. Иначе, при всички подобни случаи, се раздаваха номера, както му е редът.

С моя 149-ти номер стигнах до билети от 160 долара, докато първите номера купиха по 55. Ужасно се бях вкиснал, но после ми премина. Казахме си с Владо, в края на краищата, тези „Стоунс“ заслужават. Нали бяха непосредствено след най-великите, „Бийтълс“, през 60-те години. Наистина, на концерта Холивуд боул беше препълнен. А като дойде втората част и динозаврите се появиха на сцената, като забуча техния прочут „саунд“, всичките 18 хиляди скочиха и два часа не седнаха. Така че лесно прежалихме парите.

Този случай показва нещо интересно в психологията на американците. Защо така безпрекословно се подчиниха на безумната заповед да се пренаредят на случаен принцип? Единственото обяснение е, че ги беше страх от нещо. Според Владо това е резултат от постоянно напращане. Тук, казва, всичко е нагласено така, че да те държи в подчинение. За да има ред. И наистина — ред има почти навсякъде. За 6 години само веднъж видях кола на тротоара. А той най-често е широк, мечта за всеки шофьор от София да го задръсти с возилото си. Тук обаче, като ти бръкнат в джоба за 50 долара няколко пъти, ще те откажат от тези навици. Така се спасяват от нахалството на шофьорите при паркиране. Аз платих три пъти (не за тротоара, просто паркирах, дето не трябвало), и оттогава се научих да чета по два-три пъти табелите, преди да оставя колата. Ако те хванат без билет в метрото, не само ще платиш, ами ще трябва да се оправдаваш и в службата, където пристига съобщение, какви си ги вършил. Има още

много други подобни ситуации, когато джобът ти е сериозно застрашен.

Владо добавя, че принуждаването към подчинение става не само с пари. Масовото съзнание се обработва по радио и телевизия. Пълнят ти главата с глупости, реклами и пр. Новините са подробни, за цял свят, само по Си Ен Ен. Директните канали, които излъчват от кулата и се гледат от всички, дават почти винаги само местна информация. Образно казано, не ти дават възможност много да мислиш, има кой да мисли за тебе.

Теорията на Владо е, че тукашната демокрация е всъщност „демократична диктатура“. Под това понятие той разбира нещо подобно на нашата командно-административна система от соцехтата. Не мога да не се съглася, че в това сравнение има нещо вярно. Същевременно продължавам да си мисля, че в Америка все пак има демокрация, докато у нас тогава нямаше. В някои отношения американската е по-добра от европейската, в други — по-лоша. Идеална система, както е известно, няма и не може да има. Това, че тук има по-добър ред от България, а и от Европа, на мен ми харесва, малко по-здрава ръка не е излишна. А глупостите и безобразията си ги има. Няма как, ще ги търпим в името на същата тази демокрация.

Още малко за Холивуд боул. В случай че нямате късмет да посетите някой концерт, поне го разгледайте. Ако не друго, ще научите откъде произлиза името на столицата на киното. Не е от „свещена гора“, както и на мен ми се струваше, преди да погледна в речника, за да си обясня, защо HOLLYWOOD се пише с двойно „L“ и с „Y“. Видях, че HOLLY е някакво растение. Него може да го видите на няколко места в Холивуд боул. Най-добре да се изкачите на Тоуп Тегасе — до горния паркинг, зад сцената, отляво (ако гледате към нея), и да прочетете табелата. Тя е под сянката на две дървета „холи“ и обяснява, че тези дървета са дали името на Холивуд.

Нека опиша и впечатленията си от музикалните вкусове на лосанджелесци (Angelinos, както те се наричат на английско-испански). Ще почна от класическата музика. Направо казано, авторитетът ѝ е жалък, като се помисли за огромния брой жители. Разбира се, има си всичко — и опери, и концертна зали. В Холивуд боул вторник и четвъртък са запазени за класиката. Но съдете сами — на тези концерти се събират най-много по 2–3 хиляди зрители при 18

хиляди места! Дори в прекрасната сграда на Операта в Даунтаун има доста празни места. Беше пълно само на „Кармен“, което се обяснява с изключителната популярност на шедьовъра на Бизе. А там представленията са на високо ниво. Директор и главен диригент е самият Пласидо Доминго. Канят отлични певци от цял свят. Веднъж пъ, и то много добре, и една българка. Най-евтините места, на които аз седя, са по 25 долара. А на Холивуд боул за един долар съм слушал прекрасни класически концерти.

В отношението си към попмузиката младежите тук не се отличават особено от европейските и от българските си връстници. Модата си е мода. По-интересното е, че все още не са забравили Бийтълсите. И вероятно изобщо няма да ги забравят. Ще обясня защо мисля така. От шест години всяка неделя сутрин слушам на УКВ две станции, които предават по 4–5 часа така нареченото Talk Show, тоест разговор със слушателите. Едното се нарича Breakfast with the Beatles, „Закуска с Бийтълс“ — FM 95.5, а другото Meet the Beatles, „Среща с (или посрещни) Бийтълс“ — FM 88.5 Задават въпроси, раздават награди на слушателите, говорят на различни теми, все за любимата група. Бийтълсите са пели в Холивуд боул два пъти — през 1964 и 1965. На записите не се чуват изобщо певците, защото публиката вдига невъобразим шум. Така е било навсякъде по концертите им — младите, особено момичетата, са подлудявали от възторг. И ето сега, 45 години по-късно, две радиостанции се поддържат от интереса на слушателите към тези „стари кримки“. Известно е, че всяка станция получава субсидия от рекламите, а фирмите плащат в зависимост от броя на слушателите.

И още — преди две години на Холивуд боул чикагската група Чийп трик (Cheap Trick) чества 40 годишнината на бийтълския албум Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band. Тази година повториха. Аз, разбира се, бях и двата пъти. Амфитеатърът беше почти пълен. Като стар бийтълсман, няколко пъти познавах още от първите акорди коя песен започва. Едно момиче от предния ред все се радваше, като ме чуеше. Нали българската компания говореше някакъв неразбираем език, та то вероятно си казваше — виж, даже аборигените познават Бийтълс. Май няма, и няма да има, други певци, чиито песни да привличат народа и след 45 години.

17. ЗА СОФИЯ ПРЕДИ 50 ГОДИНИ

Когато бях ученик, 1950–1954 г. излезе една книжка от Христо Бръзицов/ГЕОРГИ КАНАЗИРСКИ-ВЕРИН/ — „София преди 50 години“. Беше ни много интересно да прочетем за нашия град тогава, в началото на века. Бяха описани редица страни от живота в стара София. Тук ще се опитам да заинтересувам някои читатели само с музикалните интереси на младежта през 50-те години, понеже по-горе стана дума за музиката в Лос Анджелес.

С повечето мои връстници се интересувахме от всякаква музика — и от класическа, оперна и симфонична, и от американска естрадна (поп) музика, която тогава наричахме най-общо джазова. Последната беше недолюбвана от „народната власт“, та трябваше да я търсим на Радио Белград или на късите вълни. Известни ни бяха някои от прочутите тогава изпълнители, например тромпетистите Хари Джеймс и Луис Армстронг. За майсторството им се носеха легенди. Ето една от тях, която „решава“ въпроса, кой е по-велик. На конкурс за тромпетисти влиза Хари Джеймс и си казва името през тромпета! Комисията — във възторг. След него влиза Луис Армстронг. И той си казва името през тромпета! Разбира се, печели, понеже името му е по-трудно. Друга наша фантазия — Армстронг пеел дрезгаво, защото през войната бил моряк и по време на битка шрапнел заседнал в гърлото му.

Разбира се, в София, макар и рядко, проникваше джаз и на грамофонни плочи, от най-стария вид. Грамофоните бяха ръчни. Навиваше се пружина, която въртеше диск с плочата отгоре, а звукът се възпроизвеждаше от мембрана, непосредствено свързана с игличката върху плочата. „Електрическите грамофони“ се появиха някъде около 1953-а. Какво им беше електрическото? Естествено, пружината бе заменена с електромоторче, но мембраната си остана същата. Затова пък всяко училище си имаше банда, в която ученици свиреха най-често на тромпет, кларинет или саксофон, китара и барабани. Нашата Втора мъжка гимназия имаше и симфоничен оркестър. Тогава нямаше музикални училища, талантливите деца бяха

с нас. Някои от нашите съученици бяха наистина много добри музиканти.

Редовно се организираха танцови забави. Тогава се разпространи едно парче, на което никой не знаеше истинското име. Всички му викахме „Коньовичарското“. Софийският работнически квартал „Коньовица“ се радваше на уважение сред младежта поради „бабаитските“ качества на жителите си. Коньовичарите се славеха като яки момчета и побойници. Та, това музикално парче стана любимо за нас. По време на всяка танцова забава, мине не мине половин час, почват викове: „Давай Коньовичарското“. Имаше измислени и думи, не много популярни и не съвсем прилични, наполовина по шопски: „В Коньовица до зори живота кипи, в задименио вертеп джазо грами (джазът гърми)!“. Година по-късно намерихме същата мелодия на плоча, вече на „електрически“ грамофон. Заглавието беше „The Peanut Vendor“ („Продавачът на фъстъци“), изпълняваше биг бендът на Карел Влах, известен чешки оркестър. Това беше джазово изпълнение на прочута традиционна кубинска песен със същото име, на испански „El manisero“.

За този оркестър имам един интересен спомен. Така наречената „народна власт“ изпитваше безумен страх от „буржоазното“ или „упадъчното“ влияние сред младежта. Един от източниците, според комунистическите идеолози, бе джазовата музика. Имахме наши оркестри, гостуваха и чужди, според настроението на един или друг комунистически феодал. От време на време, пак според настроенията им, се провеждаха чистки на принципа — а бе нещо много се разпуснаха тези младежи, я да вземем да ги постегнем. И почваха арести за носене на тесни панталони, за носене на брада, за „неприлично“ танцуване, например на рокендрол, или за нещо друго — според невероятните приумици на партийните културтрегери. Стигаше се и до въдворяване в концлагери! Доста наши джазови музиканти бяха минали през тези нечовешки конструкции по един-два пъти. Ето какво пееше една моя позната по мелодията на известно рокпарче: „Недей танцува рок! Недей танцува — джипка въвн те чака! Белене, Белене!“ Край село Белене, Свищовско, на остров Персин, наред Дунава, „народната власт“ беше построила концентрационен лагер, където се изпращаха без съд и присъда „врагове на народа“.

Използваха ги за тежка работа като роби при ужасни условия. Много си оставиха костите там.

Ето какво се случи едно лято. Прочутият оркестър на Карел Влах, за който споменах, изнасяше концерт в Летния театър. Свободни места нямаше — навън беше пълно с народ, който искаше поне да слуша. Нямаше изолация, чуваше се добре. Всичко се развиваше нормално до към края, когато зачестиха исканията от публиката да изсвирят рокендрол. Вероятно имаше някаква забрана или съвет към оркестъра да се въздържат. Въздържаха се доста време, но накрая не издържаха. Пуснаха най-известния рок на Бил Хейли. Бисираха го. По време на второто изпълнение публиката се екзалтира окончателно — скачат, викат.

Една дама извади чадъра си и почна да го отваря в такт с музиката. Още преди края на парчето две-три цивилни ченгета се втурнаха към нея. Народът разбра, че ѝ се пише лошо. Знаеше, че на такива е опасно да се помага, но ентузиазмът беше притъпил чувството за самосъхранение. Хората се разкрецяха — как може, защо ще арестуват жената, безобразие и т.н. Забравиха всякаква предпазливост, толкова се бяха разгорещили. А се оказа, че театърът бил пълен с ченгета. Едно момче викаше и размахваше ръце току пред две от тях. Така ли, чакай, ще ти разплачем мамата, фашист с фашист! И се засилиха към него. То веднага изтрезня — хукна да бяга. Тълпата се разделяше да му направи път, после се събираше отново за преследвачите. Чувството за солидарност, потискано със страх и насилие толкова години, за момент се събуди. И успя — разстоянието между бягачия и ченгетата се увеличаваше. Спаси се, слава богу.

Но жената с чадъра я арестуваха. По-късно разбрах, че това е била нашата прочута джазова певица Леа Иванова. Тогава са я изпратили за втори път „на курорт“ в концлагера край Белене. Първия път е била там с целия състав на „Джаза на оптимистите“, заедно с мъжа си, ръководителя на оркестъра Еди Казасян. Еди беше брат на известния наш джазмен Вили Казасян, който скоро напусна този свят.

Ето как се водеше срамната война на престъпната комунистическа власт с народа, в частност — с младежта. Понякога имаше отстъпления — пускаха малко нещо като свобода, после биеха през палците. Нищо, нека носталгиците си спомнят доброто старо време, когато хлябът беше 20 стотинки, можеше да се получават пари,

без да се работи и можеше да се краде от държавата без проблеми със съвестта — не се смяташе за кражба. За тях това е важното, а не че на някого са му изгорили душицата. Тези хора сега се пишат най-големите демократи. Някои от тях са в Америка, ползват всички блага, които тя, заклетият идеологически враг, им дава. И на всичко отгоре продължават да я ругаят. Оставам това на съвестта им, доколкото е останало нещо от нея.

18. КАЗАКА, ДОЛИНАТА НА СМЪРТТА (DEATH VALLEY)

Ще се спра подробно на гостуването на моя приятел, не само защото беше за мен един от приятните спомени, а и поради факта, че Георги Казаков е в много отношения една забележителна личност.

Казака е две години по-стар от мен, също строителен инженер. Запознах се с него през 60-те години чрез съпругата му Кети Попова, която ми беше колежка в кат. „Техническа механика“ на ВИАС. Още тогава той беше много изявен като инженер. По-нататъшната му кариера беше направо зашеметяваща. Първо зае висок пост в Министерството на земеделието, после замина за Кувейт, после за Нигерия. Навсякъде — на отговорни длъжности с високи „капиталистически“ заплати. Вече писах за гостуването ми в Спарта, Ню Джърси, където си беше купил къща. Наскоро той с много хумор описа интересния си живот в мемоарите си „Реалност и илюзии на един луд работар“.

Успехите си Казака дължи не само на професионалните си качества. Не по-малко важни са личните. А те при него могат да се обобщят с две думи — чаровен мъж. За тази титла са необходими: интелигентност, привлекателна външност, дар слово и артистичност. Той притежава всичко това и то в такава степен, че няма жена или мъж, който да не се възхищава от него. Това се потвърди в два случая и тук, в Лос Анджелис, по време на краткото му гостуване.

През май 2007-а Казака ми се обажда, че тръгва на пътешествие с кола от Форт Колинс, щат Колорадо, където е на гости при приятел, и може да мине през Лос Анджелис. Отговарям, че с удоволствие ще го посрещна, жена ми е в България, няма проблем с настаняването. Пристига той, на другия ден тръгваме по туристическата програма.

Показах му няколко от най-интересните обекти. Ще се спра на посещението на музея Рейгън, т.нар. „Библиотека“ (President's Library). Намира се на около 60 км в северозападна посока, на един висок хълм, на самия му връх, откъдето се открива фантастична гледка във всички посоки. Неслучайно е била любимата резиденция на каубоя президент,

където той е избрал да бъде вечното му жилище. Има много интересни експонати — портретите на всички американски президенти, снимки и филми за Рейгън и жена му Нанси и др. Може да се разгледа и истинския президентски самолет „Еър форс 1“, поставен в едно огромно хале. Винаги ми е било интересно да разглеждам музея. Правил съм го пет-шест пъти с различни гости. Веднъж един от тях, приятелят на внучката ми Гришо, много се впечатли от разните представяния на Рейгън и каза: „Така са го докарали, че не може да не го заобичаш!“

Казака не пропусна да очарова една млада американка, служителка в музея. Не знаеше как да изключи светкавицата от фотоапарата си, тя се зае да му помага, накрая ги снимах двамата. Личеше си, че ѝ беше приятно да разговаря с моя приятел и да се снима с него. Нямахме как, той си е такъв, неотразим.

Вторият случай на успех на Казака пред жените беше накрая. Вечерта преди заминаването му гостувахме за кратко на две нашенки от блока, на които помогнахме да качат някакъв багаж. На другия ден следобед ние бяхме вече изминали 400 км, бяхме разгледали „Секвоя парк“ и препускахме към „Долината на смъртта“. Аз бях на кормилото, Казака спеше. Мобифонът ми звъни. Обаждат се едната дама, младо момиче, няма трийсет години: „какво правите, как е твоят приятел?“. Добре сме, викам, сега приближаваме Бейкърсфийлд (тя го знае — град на около 150 км). „О, жалко, така рано сте тръгнали.“ След малко се обаждат другата дама, отново подобен разговор! Очевидно този интерес не е към моята персона. Та ето, това е Казака — 75 годишен дядка, но очарователен за жените.

А ние решихме да тръгнем двамата съвсем инцидентно. Предната вечер, след разговора с двете дами, продължихме вкъщи с поливане на предстоящата раздяла с водка. По едно време ми хрумна, че сутринта можем да тръгнем заедно, да минем да видим секвоите и „Долината на смъртта“ и да продължим до Лас Вегас, който беше на пътя на моя приятел. После лесно можех да се прибера оттам с обществен транспорт. Казака се зарадва на предложението. Така потеглихме рано-рано двамата.

Няколко думи за националния „Секвоя парк“, едно забележително място, което посетихме с него. Там растат най-високите дървета в света (отново американското „най“, този път — с право). 110

м. височина, 10 м. — в диаметър, това са рекордите на секвоята. Не мога да не си спомня художественото описание на Илф и Петров в техния пътепис „Едноетажна Америка“ — когато влезеш в тази гора, виждаш, че фразата „човек — това звучи гордо“ вече не е валидна; тук е в сила израза „дърво — това звучи гордо“. Пред тези гиганти обикновените борове изглеждат дребни. Такова сравнение лесно се прави, защото гората е смесена. Някои дървета си имат имена. Най-известното е „Генерал Шърман“, на което, за съжаление, височината не може вече да се види — мълния го е прекършила на две. Това се е случвало доста често и с други дървета, някои са се запалвали, но след като са горели известно време, все пак са оцелявали. Често за туристите има оформени пътеки — не разрешават да се ходи свободно между дърветата, за да не се нарушава екологията на гората.

За сведение на софиянци и гости на София — могат да се видят две секвои в парка на Боянската църква. Садил ги е нашият цар Фердинанд преди около 100 години. След още някакви си 3 хиляди вероятно ще заприличат по размери на събратята си от Калифорния. Но и сега са големи и хубави, прави като свещи, заслужава си да се разходите до Бояна. Ще ги познаете по червения цвят на кората и по внушителния размер.

Привечер ние с Казака стигнахме до мечтаната „Долина на смъртта“. Преди да навлезем в нея се насладихме на изключителна гледка от високо — пред нас се разстилаше долината, заградена от чукари и хълмове. Зад нас се извисяваше планината Сиера Невада. Долу се виждаха скали и равнини. Последните изглеждаха бели от солта, отлагаща се след изсъхването на блатата, образувани вследствие проливните зимни дъждове. Спуснахме се към едно от малкото населени места, където трябваше да пренощуваме. Това бяха няколко къщи, едната от които мотел. Цената беше доста солена, но нямахме избор. Настанихме се, почетохме малко брошурите за парка (тази пустиня, също като много други, носи, и то с право, названието „Национален парк“). Преобладаваха страховити предупреждения — че не трябвало да се тръгва сам в едно от най-горещите места на планетата, че не трябвало да се включва климатика на колата, а понякога, обратно, да се пусне отоплението!!! Представете си — при 45–50 градуса да се грееш на парното! Предположих, че това беше реклама по американски — да се плаши туристът колкото може повече,

за да се поддържа интереса у него. Наистина, от всичките тези страхотии, само една е завършила трагично. Една млада двойка тръгнала пеш по пясъчните дюни, напечени от жаркото слънце. Момичето бързо се уморило и предложило да се връщат. Приятелят ѝ, обаче, не искал и да чуе. То се прибрало само. Когато рейнджърите (това са хората, заети с охраната и поддържането) разбрали, веднага организирали спасителна акция. Намерили безразсъдния катерач на дюни, но не успели да го спасят — починал след няколко часа.

На другата сутрин се спуснахме до дъното на долината, 70 м. под морското равнище, и разгледахме набързо няколко интересни обекта. Височината „Забриски поинт“, известна на българския киноман от едноименния филм на Антониони, в момента беше в ремонт.

Ще добавя и какво видях при второто си посещение на Долината. С брат ми разгледахме доста от красотите ѝ. Има изключително разнообразие на скални форми, на пясъци, каменисти корита. Колкото и невероятно да звучи, в тази пустиня има и растителност. Дори видях и снимах едно малко жълто цвете, което възприех като символ на живота в царството на смъртта. Вероятно утринната роса поддържа тези полусухи хрусталаци. От една височина, близо до „Забриски поинт“, се любувахме на разноцветните скали, наречени „Палитрата на художника“ (Artist's Palette). Изкачихме се и на най-високия връх Данте (Dante's Peak), 1670 м. над морето, откъдето се откри фантастична гледка. Насреща — снежните върхове на високата над 4000 метра Сиера Невада, пред нас, долу — цялата долина, дъното — на места бяло от солта, отлагана след изсъхването на водата. После слязохме до най-ниската точка, 70 м. под морското равнище. Там винаги си стои нещо като езерце, голяма локва, от свръхсолена вода, наречено Bad Water (Лоша вода). Жегата си беше, както му е редът — към 45 градуса на сянка.

Какви мисли минаваха през главата ми. Ето, при тази адска жегата ние спокойно се разхождаме. Знаем, че след няколко минути ще се приберем на хладно в колата. В туристическия център климатикът също работи здраво. А как преди 100 години хората са издържали, работили по цял ден? Например, добивали са минерала боракс, суровина за получаване на алуминий. Запазени са вагонетките, с които са го извозвали от мината. Между другото, собственик на тази мина е бил поляка Забриски, на когото е наречен хълмът „Забриски поинт“. А

още по-рано, преди да дойдат белите колонизатори, индианците също са посещавали многократно Долината. Откъде са вземали вода да напоят конете си? Не мога да си представя, но за мен всичко това отново потвърждава, че няма прегради пред търсеция човешки дух.

Така, след като се насладихме на прекрасната Долина на смъртта, ние с Казака препуснахме към Лас Вегас. Там пристигнахме към обяд. Той ме закара до автостанцията и продължи по маршрута си към Форт Колинс, Колорадо. Доста път му предстоеше, но беше издръжлив. После ми каза, че видял чудни красоти, изкачил се с колата до 3000 м. над морето в Скалистите планини.

Аз пък се ориентирах към „Хрътката“, тоест компанията за автопревози Grey Hound, „Сивата хрътка“ (виж Първата част и описанието на Мони). Качих се на една хрътка и след няколко часа си пристигнах у дома. По пътя видях за втори път мираж на едно и също място.

Ще разкажа подробно за първия път. Това беше година по-рано, когато се връщахме с брат ми и един приятел от Лас Вегас. Малко след като навлязохме в Калифорния (Лас Вегас е в Невада), спускайки се към град Бейкър, забелязахме отдясно голямо езеро. Изненадахме се — откъде езеро в тази пустиня? Наоколо само храсталаци и тук-там по някое дърво кактус „Джошуа трий“. Но нито за миг не се усъмнихме в автентичността на езерото. Викаме, защо да не спрем да видим това чудо? Отбиваме и тръгваме по улица Lake View, тоест „Гледка към езерото“. По едно време гледаме — насреща пише Jail (затвор) и улицата се задънва. А не, ще го намерим това езеро! Заобикаляме и продължаваме без капка съмнение. Но вече градът свършва — пътуваме по път, който според нашите представи, трябваше да минава по левия бряг на „езерото“. След два-три километра разбираме, че природата си е направила майтап с нас. Но да беше само природата! Ами тези шегобийци от Бейкър? Да кръстят улицата „Гледка към езерото“! Кой знае колко наивници се хващат редовно на тази въдица. Между другото, бейкърци са построили най-големия термометър в света, 10 метра, вижда се от магистралата. Титулуват града си „Врата към Долината на смъртта“, въпреки че трябва да блъскате с колата още час и половина, докато наближите Долината. Американски изхвърляния, реклама. Естествено, има ефект — повишава се интереса към това място.

Така че, връщайки се от Лас Вегас, за втори път видях този мираж — „езерото“ при Бейкър. Но очевидно трябва да бъде следобедно време и слънцето да пече. Когато още два пъти минах оттам, нямаше тези условия, нямаше и мираж.

19. САН ДИЕГО

Този град е доста по-малък от нашия. Въпреки че е по̀ на юг, климатът е по-хладен, както в крайбрежните градове на Лос Анджелис. Старият град заслужава да се види. Има не само една стара уличка, каквата е „Олвера стрийт“ в Лос Анджелис, а цял квартал с красиви къщи в стар испано-мексикански стил.

Най-интересното, което се разглежда безплатно, е остров „Коронадо“ — едно скъпо място за почивка, с отличен плаж. За да се стигне до там, се минава по един изключително атрактивен мост над залива — много висок, извит като дъга, от който се вижда пристанището и почти целия град. Един от хотелите е забележителен. Претендира за най-големия дървен хотел в света! Може би ви омръзна това американско най-. За любителите на класически филми по-интересно ще бъде да знаят, че повечето външни снимки от втората част на комедията с Мерилин Монро „Някои го предпочитат горещо“ са правени не в Майами, а тук, на остров „Коронадо“, точно пред дървения хотел.

При първото си посещение на острова през 2004-а спяхме една нощ в хубав хотел срещу 100 долара. Бяхме 4 души в стаята. Спяхме по двама на легло, но комфортно, защото леглата бяха „King size“, тоест — размер почти колкото спалня. Такава е практиката в повечето американски хотели. Не излезе скъпо, но беше през януари. През летния сезон ще трябва да сме готови за други цени.

Следващият обект за безплатно посещение е „Балбоа парк“, за който вече споменах, сандиеговци претендират, че е най-големия градски парк в света. Може да се разходите с удоволствие там, но трябва да имате предвид, че в Сан Диего най-интересните обекти са платени. Те са толкова прочути, че със сигурност заслужава да се отделят време и пари. За съжаление, досега не съм успял да сторя това, да разгледам тези чудеса — парка „Sea World“ (Морски свят) и „San Diego Zoo“ (Зоологическата градина). Последната се смята за една от най-големите в света — с 4000 обитатели от 800 различни животински вида. Казват, че не трябва да се опитвате да влезете в събота или

неделя, а да отделите цял един ден през седмицата само за Зоологическата градина.

20. СЕКВОЯ ПАРК, ЙОСЕМИТИ ПАРК, ГРАНД КАНЬОН, СЕДОНА

През пролетта на 2004-а ние с жена ми се бяхме току-що уредили с квартира и кола. След първите напрегнати месеци почнахме да мислим за развлечения. Намерихме организирана екскурзия до двата национални парка — Секвоя и Йосемити (ударението е на втората сричка — Йосемити). Разбира се, екскурзията беше руска. Американците са индивидуалисти — предпочитат да обикалят със собствената си кола в по-тесен кръг. А ние си харесваме повече колективните мероприятия, така сме възпитани в нашия социализъм. Така че с голямо удоволствие се настанихме в автобуса между руснаците. При това не се налагаше да се напъваме много при контактите, както ставаше, когато тичахме по разни инстанции и трябваше да слушаме и отговаряме на този ужасен американски език.

За Секвоя парк писах по-горе. Там газихме малко сняг, защото през април дори на тези южни ширини, на 2000 метра над морето, е доста хладно. Секвоите са наистина нещо изключително — няма на друго място гора от такива гигантски дървета. Бих казал, че Йосемити не ме заинтригува толкова. Това е просто една много красива долина с няколко водопада и с доста пълноводна река на дъното. Когато за втори път бяхме там с брат ми през лятото, тя беше пълна с къпеци се. Въпреки високопланинските условия, слънцето пече силно (това е Южна Калифорния) и водата е много приятна. Бих казал, че това е основната разлика с нашите долини и езера в Рила и Пирин, където могат да се изкъпят само така наречените „моржове“.

Някой, който познава Йосемити, ще вземе да се развика — как така, толкова е красиво и интересно. Не отричам, има и нещо от прочутите американски „най-“. Това е „Ел Капитан“, най-големият гранитен блок в света! Може и да е вярно — има доста внушителен вид, заслужава си името.

Понеже стана дума за красива долина, ще направя едно отклонение. Ще разкажа за впечатленията си от една супер красива долина в Алпите — по пътя Линц-Залцбург-Инсбрук. През лятото на

1994-а за пореден път потеглям с автобус за Швейцария на гости на брат ми. След Линц навлизаме в Алпите. Пътят става по-живописен, движим се покрай река, на дъното на една огромна долина. От двете страни се издигат високи скалисти върхове. Склоновете са зелени — поляни, борове, цветя. Къщите на австрийците по възхитителен начин допълват пейзажа. Не — правят го още по-красив със своя планински стил, с огромните количества цветя по прозорците и в градинките. Гледаш и се чудиш, как човешката ръка е в състояние да разкраси природата до такава степен.

Всъщност навлизането в това прекрасно място става зашеметяващо. След Линц автобусът приближава склоновете на Алпите. Влизаме в тунел. След две-три минути излизаме на светло и се оказваме на мост над една бързотечна река. Поглеждам надясно — в средата на реката — островче, една скала висока десетина метра, а върху нея — замък, като че ли взет от илюстрациите на приказките на братя Грим. След секунди мостът свършва и пак става тъмно, навлизаме във втори тунел. Търкам си очите и неволно си мисля, дали не беше сън този замък? Сън или не, но картината е още пред очите ми след толкова години. Който е пътувал от Линц до Залцбург и по-нататък до Инсбрук, не може да се захласне от друга планинска долина. Сега, след като Австрия и Германия са в единна Европа, пътят се съкращава. Минава се през германска територия и това вълшебство, замъкът на сред реката, се пропуска. Така стана, когато за втори път минах оттам. Разбира се, по-нататък се насладихме на чудната алпийска долина, която продължава по река Ин и след Залцбург към Инсбрук. Бих препоръчал на автомобилиста, който има възможност да избира, да навърти двайсетина километра повече, но да остава само на австрийска територия. Няма да съжалява.

Да се върнем на нашата колективна руска екскурзия. Бяхме много доволни не само от видяното, а и от екскурзоводката, която ни запозна с някои събития от историята на Калифорния. Така се ентусиазирахме, че след месец се записахме за втора екскурзия. Този път това беше нещо, за което сме мечтали от много време — Гранд каньон (Grand Canyon). Евреите, които ни водеха, бяха отлично организирани. А екскурзоводът Джозеф, пенсиониран професор по изкуствознание, беше перфектен. Обясненията му бяха

професионални. Този път бяхме голяма българска компания, та малко надухме главите на руснаците с нашите приказки.

Наистина Гранд каньон е едно чудо на природата, второто, което виждах в Америка след Ниагара. Намирахме се на 2000 м. надморска височина. Пред нас зейна пропаст, широка 14 км и дълбока един км. Нещо величествено — с причудливи скални форми, с почвени слоеве, които се открояват пред теб, като снимка от учебник. Имаш чувството, че се намиращ в Космоса, но не забравяш, че си всъщност върху майката земя. И че точно на нея принадлежи тази красота. На нея и на водата, която е дълбала милиони години, за да оформи тази огромна клисура, дълга до 400 км. Дълбочината по-надолу по течението на река Колорадо стига до 1600 м.! Обширното пространство на този пролом е запълнено с огромни скали с най-различна форма. Някои приличат на човешки творения като гигантски кули, крепостни стени, къщи. Някои са получили собствени имена — Храма на Вишну, Трона на Вотан и др.

На връщане минахме през Седона, едно градче на двайсетина мили встрани от пътя ни за дома. Заобиколено е от красиви червени скали с най-различни форми. Напомнят на червените скални образувания в Monument Valley, за които ще говоря по-късно. Къщите са в испано-мексикански стил — има и стари, и нови. Много ни хареса. А когато посетих Каньона за втори път с брат ми, Седона го подминахме. Казвам, че е интересно, а Велислав — в моя пътеводител пише, че архитектурата не струва, не съответства на околния красив пейзаж!? Мълча си, как да противореча на професионалистите от справочника. Хубаво, ама нали съм постоянен разводач на гости, за трети път отивам до Каньона с Теди (внучката ми) и Гришо. Понеже той е студент по архитектура, решавам все пак, да проверя, такъв ли съм невежа, та да не мога да разбера колко са слаби архитектите на Седона. И казвам, нямаме много време, но ще ви вода да видите един град, за който в справочника пише, така и така. Искам вашето мнение, особено на кандидат-архитекта. Скоро след като влязохме, Гришо каза, че по-красив град не е виждал. За „несъответствието“ с околните скали — нищо подобно, точно обратното. Почваме да мислим защо все пак писачът на пътеводителя е надрънкар подобни нелепости. След като си цепих главата няколко часа, го измислих. Най-вероятно — поредното изпълнение на лошата вещица Завист! В красивата Седона има доста

вили на богати холивудски звезди. Предполагам, че въпросният писач е пострадал. Искал е много и той да купи нещо, но котка му е минала път. Побеснял от злоба, решава да си отмъсти, като натопи целия град в справочника си. Може и сам да се е утешавал — както лисицата на Лафонтен беше обявила гроздето за кисело.

Все пак, постъпил е по-мъдро от Елочка Шчукина, героинята от „Дванайсетте стола“ на Илф и Петров. Тя не казва за роклите, палтата и останалите тоалети на милиардершата мисис Вандербилт, че не струват, а обратно. И започва безумна конкуренция, която разорява съпруга ѝ, работягата инженер Шчукин. Поведение, нередко срещано в семейния живот.

В Западния Гранд каньон (доста далеч от централния) наскоро построиха един стъклен мост, Sky Walk (Небесна разходка), във вид на подкова, който виси на височина 1200 м. над дъното. Стъклото било изключително чисто и човек имал чувството, че крачи по въздуха над река Колорадо. Казват, че мостът не ставал за разходка на хора със слаби нерви. Можело тази разходка да стане последна за тях, тоест — наистина небесна. Досега не съм имал шанса да направя проверка на моите нерви. Надявам се някога да стане и това.

За да разберете колко е било трудно да се усвои каньонът, трябва да знаете, че е бил открит за европейците още в 1540 г. от група испански войници, след което не са го посещавали цели два века. Чак през 19-ти век го изследват и обявяват за национален парк. Когато видях Гранд Каньон за първи път, не можех да реша, кое чудо е по-голямо — дали той или Ниагара. След като го посетих още три пъти, включително веднъж на противоположния, северния ръб (North Rim), давам предимство на Водопада. Човек някак си свиква с всичко. Предполагам, че на местните хора тази забележителност не им прави особено впечатление. Те по-скоро се радват на възхищението, което „тяхното“ чудо предизвиква у пришълците. Вероятно е така и с туземците около Ниагара.

21. ХАВАИ

Вече споменах, че катастрофата през пролетта на 2004-а ни провали екскурзията до Хаваи. Тогава се разходихме до Йосемити, Секвоя парк и Гранд каньон. Но все ни се искаше да не пропуснем и „рая на земята“. За жена ми имаше и още един стимул. Навършвах се 10 години от голямото земетресение през 1994-а. Заваляха всякакви прогнози, най-много от руски ясновидци. Руми се стряскаше и все говореше, че трябва да се махнем от Калифорния, щото щяла да потъне. Беше при някакви руснаци и там един, който се представил за професор, казал, че било изчислено. На 20 септември — край на Калифорния.

Имаше много изгодни обяви за екскурзия до Хаваи — 1100 долара за двамата, включително полета, хотела и обиколка на остров Оаху. Какво-що гласихме, жена ми издейства да заминем на 18 септември. Аз после разбрах, че така се избягвал апокалипсиса, предвиден от руския „професор“. След като се прибрахме и видяхме Калифорния все още читава, чухме и обяснението на ясновидеца с научно звание. Ами, той бил познал — земетресение все пак имало. Само че не в Калифорния, а в Япония!

Какво да се прави, народът ги обича такива. Откак минаха времената на вещици, вълшебници и вампири, светът стана много скучен. Тогава дойде ред на извънземните, снежните човеци, чудовищата от Лох Нес, Бермудския триъгълник и най-вече на Нострадамус. Неговите последователи, естествено, обираха най-много лаври. И прогнозите им се сбъдваха точно като на руския професор за земетресението. Значи, може да им се вярва, разсъждава народът. И му става по-добре. Зер, разминало му се е нещо ужасно. Да са живи и здрави всички вярващи! И невярващи.

Така ние тръгнахме за Хонолулу, столицата на Хаваи. Посрещнаха ни нашите руски екскурзоводи, сложиха ни по един венец на главите и ни заведоха с кола до „Waikiki Resort Hotel“. Стаята, естествено, от най-евтините, на 4-ти етаж, гледаме някакъв плосък покрив и скучни сгради, никакъв океан. Обаче, като излезеш, само на

една минута пеш, си на „Уайкики“, централния плаж на Хонолулу. Това е плажът с наклонените палми, който аз съм виждал на снимка отпреди трийсетина години. Той беше станал за мен като символ на нещо много желано, но недостъпно. Често казвах, че ще ходя на „Уайкики“ с наклонените палми, когато спечеля милиона от лотарията или по някакъв друг невероятен повод. Сега с няколко скока можех да отида на пясъка при наклонените палми.

Водата няма нищо общо с тази около Лос Анджелис, в която се осмелих само да нагазя до колене. На „Уайкики“ тя е като черноморската в най-горещите дни на лятото. И чиста, можеш да гледаш разноцветните тропически риби, най-добре с маска и шнорхел. Снабдих се с тях срещу 20 долара. Така започнахме седмицата в рая.

Преди самия плаж има една хубава градина с големи дървета, с пейки, с естрада, на която вечер се изнасяха любителски представления, най-често полинезийски песни и танци. От брега се вижда дъгата на залива с хотелите отстрани. Накрая се извисява една малка планина с продълговата форма. Казват ѝ „Diamond Head“, в превод „Диамантена глава“. За произхода на името има две версии.

Първата. Когато моряците гледали този баир под лъчите на слънцето, виждали много блестящи точки. Струвало им се, че може би са диаманти, а вероятно и много им се е искало. Те били кръстниците, понеже решили, че формата наподобявала глава. Ако гледаш от брега, не прилича на глава, но те са гледали откъм морето. Всъщност в скалите блестели кварцови камъни.

Втората версия е по-екзотична. Екипажът на един кораб слиза на брега. Моряците гледат — една хавайка продава ананаси. Питат я, как се казва въпросният хълм, а тя мисли, че се интересуват, колко струва стоката ѝ. Отговаря на нейния английски, „Dime a head“, тоест „десет цента главата“. А произношението ѝ такова, че моряците чуват „Diamond Head“.

Нека запозная накратко читателя с историята и географията на Хавайските острови. Архипелагът се намира в централната част на Тихия океан, на 3700 км от западното крайбрежие на Съединените щати. Заселен е бил още от 6-ти век преди Христа от полинезийци, дошли от над 3500 километра с примитивните си лодки.

Този факт предизвиква у мене поредното възхищение от огромните възможности на човека. Не знам кое е карало тези смели

мореплаватели да тръгнат заедно със семействата си към неизвестността. Кое ги е карало да вярват, че ще стигнат земя? Може би някои гадания на жреците? Или пък са нямали друг изход, ако са били победени в някоя от поредните битки, и е трябвало да се спасяват в океана. Те носели в своите големи канута всичко необходимо за живот — прасета, пилета, кучета, плодове, картофи, кокосови орехи, банани, захарна тръстика. Колко от тях са намерили смъртта си във водите на Тихия океан, е неизвестно. Вероятно по-голямата част, може би над 90 процента. Защото, ако погледнете картата, ще видите едно огромно водно пространство, където Хавайските острови изглеждат като точки. Тръгвайки, например от Таити, вероятността да попаднете в тях е нищожна, в сравнение с тази да минете някъде отстрани.

Първите заселници установяват традиционното примитивно племенно устройство. След като населението нараства, войните между отделните кланове стават нещо обикновено. Човекоядството в това общество е традиция по онова време.

За Европа островите са били открити от капитан Кук през 1778-а. Предполага се, че преди него някои испански кораби също са достигали до тях. При третото си посещение великият мореплавател е бил убит, вследствие недоразумения с местното население.

Като следствие от контактите си с европейци и американци, хавайците променят своята политическа система. Вождовете стават принцове и крале, почва борба за надмощие, която завършва с обединение на всички племена в единна държава. Това постига крал Камехамеха I-ви, наречен Велики, през 1810 г.

Новосъздаденото кралство съществува сравнително спокойно до 1894-а, когато е установена Република Хавай. Тя просъществува само до 1898-а. Островите са анексирани и стават официално територия на САЩ. През 1959-а са присъединени към Съюза и стават американски щат.

От периода на независимост най-интересен ми се стори един епизод през 1843 г. Крал е Камехамеха III. По начало Франция, Англия и САЩ имат икономически и стратегически интереси към островите. Под влияние на интриги между британски заселници, командващият английския тихоокеански флот изпраща някой си лорд Полет в Хонолулу, за да „защити британските интереси“. Лордът очевидно превишава правата си — решава да предприеме крути мерки, с цел да

се докара пред кралицата, като разшири владенията на Великобритания. Английският кораб е само един, но под дулата на топовете му кралят е принуден да се откаже от престола. Толкова са му били силите, не е могъл да противостои на британската мощ. Лордът заповядва хавайското знаме да бъде свалено и на негово място да се издигне английския флаг. Очевидно тази самоинициатива е обречена. Младата английска кралица Виктория смята, че да се засегнат по този начин Съединените щати, които имат най-интензивни търговски връзки с Хавайското кралство, не е дипломатично. За да запази добрите си отношения с американците, тя изпраща главнокомандващия Тихоокеанския флот адмирал Томас да се извини на сваления хавайски крал. Суверенитетът на островите е възстановен. Камехамаха III в прочувствена реч и просълзен, произнася историческите думи: „The life of the land is perpetuated in righteousness“ (Съществуването на страната е увековечено в справедливост), които стават девиз на бъдещия американски щат Хавай. За да добиете представа за колорита на местния език, ето как звучи това на хавайски: „Уа маи ке еа о ка аина ка поно“.

Нашето пребиваване в Хонолулу беше разнообразно. Любезният шеф на туристическата агенция Олег ни осигури обещаната обиколка на острова. Взе ни с едно микробусче заедно с още трима руски туристи. Видяхме много красиви пейзажи, разгледахме ферми за ананаси и захарна тръстика, местни култови постройки, огромни костенурки на океанския бряг. На един плаж Олег предложи да ни донесе обяд от близкото ресторантче, докато се изкъпем. Можеше да избираме между кокошка и луау (Luau), местен специалитет. Каза, че е свинско, печено в палмови листа и го похвали. Руснаците, обаче, си знаеха своето — курица, та курица (кокошка). Не можах да избягам от навиците си. Аз усетих, че ще се мина, ако изпусна хавайския специалитет, и си поръчах екзотичното луау. Трябва да призная, че повкусно свинско не съм ял. Единствено друсан кебап по шопски може да се сравни с него. На всичко отгоре — евтиния. Удоволствието ми излезе само 5 долара. А жена ми, нали не яде месо, подсмърчаше около мене с някакво вегетарианско меню.

По-късно ходихме на едно хавайско шоу, наречено Germaine's Luau.

Доколкото разбрах, имало много представления с име Luau, но това, наречено на майсторката му Germaine, било едно от двете най-добри. Срещу 100 долара на човек ни заведоха на морския бряг и ни нахраниха с луау, гарнирано с различни хавайски зеленчуци и плодове. След това ни представиха автентични хавайски песни и танци. Една фотографка хавайка ни направи фантастична снимка на океанския бряг. Не ни взе пари предварително, но като я показа преди да тръгнем, бръкнахме се веднага за 20 долара и я прибрахме. Знаеше си силите момичето.

Всичко беше чудесно, луауто беше вкусно, но това, което Олег ми поднесе на брега при обиколката на острова, ми се видя доста по-добро от масовото производство за посетителите на шоуто. Но пък присъствахме на ваденето на изпеченото прасе от ямата, където беше престояло 24 часа.

Сега да разкажа как заработихме тези 200 долара, с които се развличахме цяла вечер. Още от къщи ни бяха предупредили, че вероятно ще попаднем на фирми, които „презентират“ една особена система за ходене на почивка. Предлагат ти да „купиш“ апартамент, например в Хонолулу, за някаква смешно малка сума, може би няколко хиляди долара. Ставаш един вид собственик и можеш да си прекарваш ваканцията там. Но не само — можеш и да го „споделяш“ с други, тоест — когато не си там, друг да го ползва. Съответно пък ти ползваш неговия апартамент, да речем във Флорида. И така, много хора си „споделят“ апартаментите. Всичко изглежда супер изгодно, има само една малка подробност — поемаш задължението да плащаш всеки месец 150 долара за поддръжка! Това никак не е малко, защото в годината ще бъдеш средно най-много две седмици в един от „твоите“ апартаменти. Според мене, само който не си знае парите трябва да приеме. Веднъж хванал се на хорото, много трудно можеш да се откачиш. Ще плащаш като поп, докато си жив. Хитрите капиталисти ще разполагат с кредитната ти карта, мърдане няма. И вероятно курортите ще ти струват много повече, отколкото ако си останеш свободен и ходиш, където и когато ти е кеф.

Казаха ни, че на тези „презентации“ можеш да отидеш, да изслушаш учтиво рекламните им речи и, също така учтиво, да откажеш. А за това, че са ти загубили времето (което е пари!), ще ти дадат 100 долара! И наистина, както се разхождаме веднъж по

„Калакауа авеню“, главната улица, една дама ни спира и ни казва накратко за „изгодната“ сделка, която може да направим. Завежда ни в офиса, записват ни, питат, имаме ли кредитни карти(!). Тогава нямах, но показвам дебитна и номерът минава. Дават ни богата закуска. После едно младо момиче, черна хубавица вероятно от Карибските острови, ни развежда из един чуден апартамент с изглед към океана, отлично обзаведен, с една дума идеален. След това влизаме в един голям салон, пълен с кандидат-собственици. Там почва голямата агитация. На нашата маса идва самата шефка на фирмата, баровка от класа, представя се, пита ни нещо. Аз се потя, докато успея да скалъпя някакъв отговор. Жена ми, която на български говори поне шест пъти повече от мене, си трае, но накрая се намесва. Ние, казва, често ходим на различни места по света на курорт, понеже мои пациенти ни канят. Изхвърляне в нейния стил, но в случая точно на място. А дали беше полезно лично за мен, ще се види от следващия епизод.

Шефката се връща на трибуната и произнася една безкрайна реч, прекъсвана от въпроси към този или онзи от слушателите. Когато пред всички се обръща към мен по име и ме пита, харесвам ли техните предложения и ще подпиша ли договор, за малко да припадна. Ставам, какво съм смотолевил не помня, бях като замаян. Строполясвам се на стола и само се моля всичко да свърши. Кой знае, колко ми беше кръвното в този момент. Ексик олсун и стоте ви долара, мръсни капиталисти, мисля си, само да се спася по-скоро. Чак сега, след пет години, се сещам, че това внимание, което без малко да ме умори, се е дължало на изсилването на жена ми за околосветските обиколки при нейните пациенти.

След края отиваме в офиса и се питаме, ще има ли мангизи или няма да има. Аз бях толкова изтощен от езиковите усилия и желанието по-скоро да се измъкна, че нямах сили да си направя устата за обещаната компенсация. Жена ми, макар че по-често само гледеше умно и не се напъваше да говори, също беше капнала. Хайде, да си ходим, и се насочваме към вратата. Но едно момиче ни пресреща, бихте ли седнали за момент? Ние сядаме, след малко ни викат и ни връчват печалбата. Честни мошеници (има един сборник разкази от О'Хенри „Честния мошеник“).

В края на краищата, бързо забравих премеждията, но за едно нещо и досега ми става криво, като си спомня. Става дума за

момичето, което беше прикрепено към нас да ни води и агитира. Докато шефката разговаряше с нас на масата, два-три пъти така му скръцна със зъби, че видях, как от страх му се промени изражението. Можеше всеки момент да си загуби работата, такова чувство имах. И за какво? Не било ни обяснило нещо, както трябвало. Налегна ме чувство за вина, все едно заради мен ще я изхвърлят. Същото се случи и при втората „презентация“, на която отидохме след няколко месеца, в Лос Анджелис. И там забелязах голямото притеснение на симпатичното момче, което ни агитираше пред шефовете. Капитализмът си е капитализъм, суров, често пъти жесток към наемните работници. Отця ми се да ходя по презентации.

Това бяха по-интересните ни преживявания на Хавайските острови, всъщност само на един от тях, Оаху. Действително беше като в рая. Остава да си пожелаем да видим и другите прелести — действащите вулкани Мауна Лоа и Мауна Кеа, както и най-красивия остров Мауи. Едва ли ще стане в настоящия живот, но в следващия — сигурно.

22. САН ФРАНЦИСКО

През лятото на 2005-а брат ми Велислав пристигна за първи път на гости. Жена ми беше в България, та лесно го настаних в нашата стая. Както споменах по-рано, той живее в Женева със семейството си. Имаше много хубава работа и си заработи добра пенсия. Надвил си на масрафа, често мисли за разходки и екскурзии. А Лос Анджелес предлага идеални условия — много близки обекти за едnodневни разходки и по-далечни за екскурзии.

Брат ми е много активна личност, същият като жена ми. Още с пристигането започнахме обиколките. Той извади два пътеводителя и по този начин моята роля на водач стана много лека. За няколко от градските обекти узнах от него. Няма да се спирам на тях, ще разкажа отделно. А сега за първата голяма екскурзия. И двамата бяхме слушали многократно, че най-красивият американски град бил Сан Франциско. Трябваше да проверим.

Наехме кола, защото ни беше страх от моя Ескорт 1988-а. След 540 км пристигнахме, настанихме се в хотел и на другата сутрин тръгнахме из града. Имах една връзка за посещение на остров Алкатрас. Катя, дъщеря на наши приятели от Лос Анджелес, работеше като сервитьорка на корабчето, обслужващо туристите. Напливът беше голям, трябвало да си ангажираш билета месец отнапред. Катето, обаче, ни уреди. Брат ми реши, че понеже в неговия справочник нищо не пише за Алкатрас, значи не заслужава. Така аз отидох без него, той остана да разглежда Даунтаун. Като че ли някой щеше да ни попречи да го видим по-късно.

Какъв е този остров Алкатрас? Допреди близо 50 години е бил затвор, известен, както с прочути престъпници, пребивавали там, така и с драматични, направо невероятни бягства. Брат ми загуби, като се отказа да дойде. Най-напред разходката с корабчето на Катето беше изключително приятна. Тя ме почерпи с една хубава закуска, докато се наслаждавах на гледката на залива — от едната страна — красивия Сан Франциско с неговите квартали, накацали върху хълмовете, от другата — прочутия мост „Златните врата“ (Golden Gate Bridge). А „Скалата“,

както още наричат острова, бързо се приближава, та не остана много време за това удоволствие. Наистина, размерите оправдават това название, „Скалата“ — дължина 400 м., ширина — 100.

След като акостирахме, ни настаниха на едни каменни стъпала и екскурзоводът ни разказа много увлекателно за острова — как са го превърнали в затвор, колко било трудно да се избяга и т.н. Да се плува до брега било почти непостижимо поради ниската температура на водата. Изобщо, по целия Западен бряг плуването не е удоволствие, но заливът на Сан Франциско като че ли държи рекорда по студ. А кой е най-известния затворник, пита, знаете ли? Почти всички отговарят — Ал Капоне. Само един вика — Клинт Истууд! Смях — знаем, че прочутият холивудски актьор и режисьор изпълнява главната роля във филма „Бягство от Алкатрас“.

Тук ще избързам малко напред. На другия ден посещаваме Секвоя парк. На връщане към дома замръкваме в градчето Визалия (по американски — Вайзалия), в средата на Калифорнийската долина. Неочаквано попадаме на много изгоден мотел — само 40 долара на вечер. Както обикновено, в стаята има две огромни легла. Но, изненада — от банята се влиза в още една стаичка, само с едно нормално легло. Имало и такива хотели. Брат ми веднага си избра стаичката и бързо заспа. А аз се настаних в голямата стая при телевизора. Сега на никого няма да преча, си казвам, я да видим, какво дават. Пускам и, какво да видя? Започва филмът „Бягство от Алкатрас“! С Клинт Истууд, перфектен, както винаги. Споменът от посещението на острова още не е избледнял, вчера екскурзоводът беше разказал за това прочуто бягство. И сега го гледам на филм, с всички подробности. А те са невероятни. Изобщо, между хилядите опити на затворници да се измъкнат има случаи, които едва ли биха могли да бъдат създадени от фантазията на някой писател. Реалността понякога е по-невероятна и от най-богатата фантазия.

Тези трима души седмици наред копаеха стената, всеки в своята килия. Прикриваха дупките с фалшиви тухли, а отсъствието им не се забелязваше от надзирателя при нощните обиколки, защото всеки си беше изработил кукла, която имитираше спящ човек, завит в одеяло. Тримата се измъкнаха през вентилационната тръба. Преодоляха невероятно трудни препятствия, докато стигнат до заветния бряг. Там

навлякоха саморъчно изработените спасителни жилетки и заплуваха към свободата. Или към смъртта. Било е 11 юни 1962-а.

Официално тримата са внесени в списъка на безследно изчезналите, вероятно потънали в ледените води на залива. Но и досега се правят множество предположения, че са се спасили. Дори преди няколко години общественото мнение, трогнато от тяхната съдба, е издействало помилване. Бил е разпространен призив към бегълците да се явят в полицията или в някоя вестникарска редакция. Давани са били и съблазнителни обещания, но уви — никой не се е обадил.

Наистина, има основание за проява на жалост към затворниците от Алкатрас. Разбрах това, още когато гледах килията на Ал Капоне, с кукла, завита в одеяло, същата като тези на бегълците. Не можех да си представя по-ужасно за живеене място. Много тягостно чувство. Снимах с надежда да покажа това на други, да почувстват и те човешката трагедия на затворника. Но бях много изненадан — снимката промени всичко. Цветната фотография давала реална картина! Нищо подобно — на снимката килията можеше да мине за стая в евтин хотел или за бохемска стая изпод четката на някой импресионист. Трябва да опитам как би изглеждала като черно-бяла.

Връщам се към разходките из най-красивия град в Съединените щати. Стръмните улици създават настроение, както в нашето Търново. Но тук мащабът е друг, а и наличието на фантастичния залив с прочутия мост „Златните врата“, внася повече настроение. Този мост го разгледахме подробно — минахме по него, оставихме колата на най-близкия паркинг и потърсихме някаква „Vista Point“ (буквално — „гледна точка“), от която да виждаме по-добре. Нямаше подходяща. Където и да застанеш, както и да се извърташ, все виждаш само част от моста. По едно време забелязах някъде на високо, на един хълм едва се подават главите на хора. За да стигнем до там доста обиколихме с колата, но си заслужаваше. Виждаше се идеално всичко — и моста, и залива, и града. Препоръчвам на туристите без водач да се ориентират наляво от пътя, 101-ва магистрала. Но за да стигнат тази точка, като преминат моста, трябва веднага да се отклонят вдясно, след което да минат под магистралата и по един тесен път със завои да се издигнат до мястото.

Ще разкажа само за още една атракция — прочутото трамвайче „Cable Car“ (кабелна кола). Така е наречено, защото единственото вагонче се тегли от кабел, всъщност телено въже — подобно на въжените линии (дали не беше всъщност верига?). Въжето се движи непрекъснато под вагона, между релсите, скрито в един улей. Ватманът, с помощта на големи лостове, откача вагона от него, когато трябва да спре. И обратно — закача се за въжето при тръгване. Като гледам, какви наклони преодолява, се чудя на тази техника отпреди повече от век, от 1873 г., когато е тръгнало първото трамвайче. Няколко години след началото целият град е бил кръстосан от линии, които са обслужвали отлично пътниците по стръмните улици.

Много забавно е да се наблюдава потеглянето от началната спирка, близо до пристанището. Трамвайчето пристига отгоре, пътниците излизат. Ватманът докарва вагона върху обръщалото — един диск с диаметър малко по-голям от дължината на вагона. После слиза и с рамо го бутва в такава посока, че дискът отдолу се завърта, докато опише полукръг. Предницата се явява в обратна посока, ватманът си заема мястото и докарва вагона на спирката.

Даваме по три долара за билет (сега са вече 5). За автобусите от градския транспорт билетите бяха половин долар, сега са 1.50, за възрастни — 0.50. Но трамвайчето си заслужава парите. Ватманът, един масивен мъж, дърпа големите лостове, закача се за кабела, който непрекъснато се движи отдолу, и потегляме. Изкачваме стръмни баири, спускаме се страховито надолу, голямо удоволствие. Разбира се, аз скоро си намирам място на стъпалото (там обикновено е навалица) и изпитвам максимално наслаждение, въпреки студения вятър. Брат ми остава в кабината на завет.

В Сан Франциско има още много интересни обекти, но ние нямахме време да ги търсим. Поразходихме се още малко, смрачи се и се прибрахме в хотела. Решихме да не оставаме на следващия ден, а да потеглим рано, за да имаме време за Секвоя парк. След като го посетихме, преспахме във Визалия, където имах късмета да гледам Клинт Истууд в „Бягство от Алкатрас“, и се прибрахме в Лос Анджелес.

23. ДОЛИНАТА НА ПАМЕТНИЦИТЕ (MONUMENT VALLEY)

На брат ми му харесва да ми гостува. Освен разходките с кола, той се забавлява много и с велосипеда, който си купи за 50 долара okazjiон. Обикаля из целия Лос Анджелес и вече го познава по-добре от мен. Често се връща вкъщи с автобус или метро. Тук автобусите са оборудвани с една скара отпред, която е приспособена за две колела. Нормално тя стои вертикално. Велосипедистът я сваля и слага колелото си отгоре, като го закача с един прът, завършващ с кука. В метрото няма проблеми да се возиш заедно с колелото си.

През май миналата година направихме голяма екскурзия. Минахме покрай Лас Вегас и продължихме на северозапад в посока към два каньона в Юта — Цион и Брайс (Zion Canyon, Bryce Canyon). Посетихме Северния ръб на Гранд Каньон (North Rim), после се спуснахме към град Пейдж, Аризона. Той е на р. Колорадо, където е изградена язовирна стена. Самият язовир се нарича Lake Powell (езеро Пауъл) и е интересен обект за туристите заради красивите пейзажи. След езерото разгледахме един много специален малък каньон, където водачът, индианец навахо, ни демонстрира уменията си с изпълнения на традиционен музикален инструмент.

На другия ден поехме към Monument Valley, наша стара мечта. Това е една равнинна пустиня с причудливи скални форми от червен пясъчник. Отличава се от Долината на смъртта по размера — изглежда безкрайна, като океан. Скалите, с които е осеяна, са високи по 50–100 метра, повечето с отвесни склонове. Отгоре са почти плоски, хоризонтални, като маси. Така ги и наричат на испански — mesa (маса). Някои си имат собствени имена. Една от първите, които видяхме, я нарекох Залутаната планина, по името на един роман на Майн Рид, едно от младежките ми увлечения. Там е разказана историята на група бели заселници, която е изненадана от многобройни индианци апачи (тогава се казваше апачи). Спасяват се, според описанието, изкачвайки се точно на такава „меса“. Отвсякъде отвесни скали, достъп има единствено по един улей, който лесно се

защитава от напирещите апачи. После издържат няколкодневна обсада. Спасението осигурява един герой, който успява да се измъкне и да доведе помощ. Спирам се на тази история, защото искам по-късно да засегна индианската тема. Продължението следва в глава 31-ва, за индианците.

Пейзажите в Долината на паметниците са любими на режисьорите на филми за Дивия запад още от 30-те години. Те наистина са много впечатляващи. Въздухът е кристалночист, вижда се надалеч. „Месите“ са с различна форма — някои високи, приличащи на замъци, други по-ниски и широки. Но всички са червени с почти отвесни ръбове. На тази гледка се любуваме, докато се храним в ресторанта на Центъра за посетители. Предлагат се различни блюда, наречени на прочути изпълнители на каубойски роли — steak „Henry Fonda“, steak „John Wayne“ и т.н. Steak е пържола. Залата е с огромни витрини, през които се виждат скалите на Долината.

Опитахме се с колата да пообиколим между скалите, но се отказахме. Пътят беше прекалено неравен. Ако искахме, можеше да платим да ни разходят с джип, но си представихме друсането, което трябваше да се издържи, и не се решихме. Може би нарочно пътят се държеше в такова състояние — за да се принудят посетителите да плащат за разходките. Но може и да има екологични съображения. Все пак, не всичко е бизнес.

На връщане минахме и по южния ръб на Гранд Каньон, после тръгнахме за вкъщи. По пътя се отбивахме на два пъти по „Route 66“ (Route значи път), първата магистрала, свързваща Чикаго с Лос Анджелис. Наричат я още „The Main Street of America“ (Главната улица на Америка) и „The Mother Road“ (Път-майка). Дълга е 4000 км, открита е през 1926 г. Сега на места е туристическа атракция. Например, ако се отбиете от 40-та магистрала в град Селигман, ще видите ресторанти и кафенета, целите окичени с надписи, кукли, всички напомнящи за прословутия Route 66. Вътре се продават сувенири от всякакъв вид. На мен ми беше много забавно и си купих три чаши. Сега с удоволствие пия кафето си от чаша със знака на прочутия път. Понякога слушам песента със същото име. Има поне десет различни версии, включително една на Ролинг стоунс. Едни швейцарци, близки на брат ми, тръгнаха от Чикаго до Лос Анджелис

по трасето на „The Main Street of America“. Видели са всевъзможни чудесии.

Вече в Калифорния се отбихме да разгледаме Calico Ghost Town — града призрак Калико. Такива призраци има много в Америка. Това са градове, най-често около мини, на които залежите са изчерпани, и жителите са напуснали домовете си. Някои от тези градове се поддържат само за туристите, какъвто е и Калико. Има много забавни стари дървени къщи, Saloon (кръчма), Jail (затвор), обяви за търсене на престъпници от онова време, дори железницата, с която са извозвали някога рудата, сега работи за посетители.

24. ГЕТИ-ЦЕНТЪР

В хода на моя разказ описах много от интересните места в Южна Калифорния. Повечето са далеч. Само „Холивуд боул“ и музея Рейгън са от близките, тоест практически са в нашия град. Накрая ще опиша още няколко градски обекта, които съм посетил и намирам за достатъчно интересни. Така настоящето писание може да послужи, ако не за друго, поне за пътеводител в Лос Анджелес.

Преди да започна, ще разкажа за моя племенник Андре, който ни гостува за два дни миналата година. Той е син на брат ми и живее в Швейцария. Преди десетина години с двама приятели пристигнали тук, наели кола, пообиколили и се отправили на дълга екскурзия до Лас Вегас, Гранд каньон и други далечни места. Бяха много доволни от всичко, с изключение на Лос Анджелес! Като разказваше за него, Андре пускаше една тънка иронична усмивка. Караш, казва, между някакви едноетажни дървени къщи, едва ли не бараки, и се чудиш — това ли е прочутият „Град на ангелите“, един от най-големите в Америка, ами че той повече прилича на село.

Признавам, че над 90 процента от площта отговаря на това описание, поради което и аз често го наричам „Голямото село“. Разбира се, че се различава значително от родната за племенника ми Женева и още повече от прочутите европейски столици. Но площта на това „село“ е толкова голяма (80 на 50 километра), че остава и за истински градски квартали, и за интересни за разглеждане обекти. За два дни успях да разведа племенника само до Холивуд, Гети-център и Санта Моника. Въпреки това, накрая той каза, че си променя мнението за Лос Анджелес. Ние, казва, навремето тръгнахме без определена цел, напосоки, а очевидно трябваше някой да ни покаже какво да гледаме, щеше да бъде съвсем друго.

Надявам се, че моите впечатления от видяното в нашия град могат да ориентират читателя така, че ако има възможност да мине насам, да не си губи времето, а да се организира най-рационално. Може би описанията, които ще му предлага, в комбинация с по няколко снимки, биха могли да му дадат идея за това. Започвам

обиколката на Лос Анджелис с посещение на най-хубавото, според моето скромно мнение.

Според мен, най-напред всеки посетител на Лос Анджелис трябва да види „Гети-център“. Ще отдели повече място за него, защото го смятам за нещо на границата на фантастиката. Някои го наричат музей на бъдещето. Той е най-скъпия музей в света. Строителството, завършено през 1997, е погълнало един милиард долара. Това е един комплекс от изложбени зали, който, освен с изключителната си архитектура, се отличава и с местоположението си — от склона на планината Санта Моника се открива изглед към голяма част от града — от центъра Даунтаун до град Санта Моника, на океана. Построен е от наследството на Жан-Пол Гети, петролен магнат. Той писал в завещанието си, че оставя тези средства на общината при две условия. Първо, да се построи нещо, което да го няма никъде по света. И второ — да бъде безплатно.

Дали някой си е задавал въпроса, защо много от големите богаташи понякога оставят огромни средства за народа? Аз съм стигнал до следното обяснение. Всяко голямо богатство има съмнителен произход. Не че непременно е свързано с престъпления, но във всички случаи е имало люти битки с най-различни категории противници. Вероятно много са пропаднали, за да успее един. Хората са различни. На едни съвестта спи непробудно, не създава проблеми. Други, обаче, не спират да мислят и да се терзаят за мъките и нещастията, които са причинили, понякога неволно. Според мен, чувството за вина у много от богатшите ги тласка към благотворителна дейност. Това чувство не е чуждо за повечето от нас, дори когато изглежда, че няма никакви причини да възникне. А богатите също са хора, в края на краищата. Гети на кого дължи богатството си? Естествено, на обикновените хора, които са карали колите си с неговия бензин. И решава да направи този подарък именно на тях. Така организаторите са принудени да пускат всички без пари, но все пак... Гети може да е забравил да пише в завещанието, че не трябва да се иска такса за паркиране, а може и да не е забравил. Защото безплатен паркинг би затруднил прекалено всички автомобилисти. Повече, отколкото в празнични дни в музея Рейгън. Там поне има къде да оставиш колата в подножието на баира и после да издраскаш нагоре в жегата. А тук това не може да стане — мястото

е съвсем ограничено. Но пък има удобен автобус, та на когото не му се дават 10 долара за паркинг, да вземе него. Разбира се, и той не е безплатен. Ако сте двама или повече пътници в колата, да си платите за паркиране е по-изгодно, освен ако вече не сте си купили карта за цялата градска мрежа (дневната е 5 долара).

Като пристигнете, с кола или автобус, се качвате на едно влакче без машинист, управлява се от компютър. То ви издига нагоре, докато се любувате на панорамата на Холивуд хилс. От другата страна на прохода, през който минава 405-а магистрала, цялата планина е осеяна с луксозни вили. А като слезете от влакчето, виждате един комплекс от шест бели сгради, съединени с преходи, площадки, стълби, фонтани, нещо като съвременна версия на италианско градче на хълм. От множеството тераси се открива изглед към почти целия Лос Анджелис. Много интересна и оригинална е и градината — с нещо като водопад, който се влива в малко езеро. Разходката в нея също е много приятна. Поддържа се идеален ред и чистота.

Всичко е възхитително в този ансамбъл — от грандиозния мащаб до най-малкия детайл. Всичко хармонира на околния терен. Четири от сградите са изложбени палати, в които можете да намерите произведения на изкуството от разни епохи. Това, разбира се, можете да видите в много музеи по света. Но такава архитектура наистина няма никъде. Желанието на Гети е изпълнено. Не само е чудо невиджано, ами създава и огромно удоволствие, като го гледаш.

Известно е емоционалното въздействие на сградите върху човека. Неслучайно в архитектурните факултети има такъв наплив за следване. Архитект е наистина една благодарна професия. С някои изключения — например, трудно може да се нарече архитект създателят на „охлюва“, една отвратителна къща близо до училището в квартал Симеоново, София. С удоволствие бих я заредил с няколко килограма тротил.

А Гети-център е нещо като съвременна приказка. Ако не сте любител на скулптури и картини, стига ви само да гледате отвън и да се възхищавате на изкуството на големия архитект Ричард Майер.

Ако искате да добиете визуална представа, интернет ви дава възможност. Напишете в Google: „Getty Center Youtube“ и гледайте. Особено ще ви хареса видеото на следния адрес:

http://www.youtube.com/watch?v=Amg_vgminTo&NR=1&feature=fvwp

Дано има повече капиталисти като Жан-Пол Гети, които да се отплащат по подобен начин на народа.

Продължавам с обиколка на Лос Анджелес. В заглавието по-долу изброявам много градски обекти, които останаха за разглеждане (в Даунтаун те са всъщност няколко) и предлагам маршрут. Като добавим и описаните вече Холивуд боул, музея Рейгън и Гети-център, виждаме, че в самия Лос Анджелес има доста места, достойни за посещение.

25. ОБИКОЛКА НА ЛОС АНДЖЕЛЕС:

ДАУНТАУН, БЕВЪРЛИ ХИЛС, САНТА МОНИКА, ХОЛИВУД, ГЛЕНДЕЙЛ, ПАСАДЕНА, ЛОНГ БИЙЧ, САН ПЕДРО, ЦЪРКВАТА НА АРХ. РАЙТ, ДИСНИЛЕНД, КРИСТАЛНАТА КАТЕДРАЛА, УАТС

Тази глава вероятно ще бъде скучна за читател, който не се кани скоро да прескочи до Лос Анджелиес. Мисля, че няма да бъде особена загуба, ако прочете изброените в заглавието места и я прескочи. Пиша я, само за да се види, колко много са интересните обекти в самия град и за да послужи евентуално за пътеводител, както споменах по-горе.

Даунтаун или центърът на Лос Анджелиес, както и на всички големи американски градове, е пълен с небостъргачи. Те са по-нови от нюйоркските, има няколко наистина впечатляващи. И тук си имат „Бродуей“, но не може да се сравнява с нюйоркския. И магазините простоят, и тълпата също. Но ако искате да си купите нещо на сметка, това е мястото. Ако не ви се плаща за паркинг, може да стигнете много бързо до „Бродуей“ с метрото — станция „Pershing Square“. Най-голям избор на дрехи има на улица „Сантий“ (Santee Alley), малко по на юг, до бул. „Олимпик“ и наляво.

За похапване, както и за покупка на плодове и зеленчуци, идеален е „Гранд сентрал маркет“. Намира се на „Бродуей“ между 3-та и 4-та улица. Ако излезете от срещуположния изход, на ул. „Хил“, ще се озовете точно срещу „Ейнджълс флайт“ (Angels Flight), една стръмна зъбчата железница, само с две вагончета. Те би трябвало да се движат в противоположни посоки, и да се разминават точно по средата. Но засега си стоят неподвижно. След като преди 13 години е бил направен опит да се възстанови дейността на съоръжението като атракция за туристи, е имало нещастен случай и са го спрели отново. Засега само се канят пак да го пуснат, да направят конкуренция (без надежда за успех) на прочутото трамвайче Cable Car в Сан Франциско, за което разказах по-горе. А преди 1969-а тази железница си е изпълнявала истинската роля на транспортно средство.

Бих препоръчал на по-любознателния читател да намери книгата на Майкъл Конъли „Ейнджълс флайт“. Авторът живее в Лос Анджелиес и описва града доста подробно. В този психологичен криминален

роман завръзката е убийство в едно от вагончетата на Angels Flight. Интригата е много напрегната, краят е непредсказуем. Това се отнася за всичките книги на Конъли.

Надясно по улица „Хил“ стигате до „Първа улица“, завивате наляво до „Гранд“, където ще видите футуристичните форми на концертната зала „Уолт Дисни концерт хол“. До него е импозантната сграда на Операта, цялата в стъкло, с един красив фонтан отпред. Дотук може да стигнете и направо с метрото — излизате на станция „Civic Center“ (Градски център).

Като сте в Даунтаун, не е зле да посетите най-старата уличка „Олвера стрийт“ (Olvera street), близо до Централната гара Union Station (последната спирка на метрото). Има много живописни мексикански ресторанти и магазинчета за сувенири. Не е далече и Китайския квартал (China Town), където, след като разгледате екзотичната архитектура, може да похапнете вкусно и евтино.

Толкова за Даунтаун. Започвате движение на запад, по булевард „Уилшър“ (Wilshire Boulevard), една от най-хубавите улици. След 28 километра тя ще ви отведе чак до океана. Преди това ще пресечете най-богатия квартал Бевърли хилс, където непременно трябва да се отбиете на улица „Родео драйв“. Освен луксозните магазини, там ще видите една малка уличка, току до „Уилшър“, пак е „Родео драйв“. Там е запазен стария мексикански стил, има пейки да поседнете и да погледате двамата часови, облечени по стара английска мода, неподвижни като статуи. Ако имате търпение, ще дочакате смяната на караула по класическа английска традиция.

От другата страна на „Уилшър“, срещу „Родео драйв“, е Beverly Wilshire Hotel, където са снимали известния филм „Хубава жена“. Във фоайето може да видите снимки на изпълнителите на главните роли Джулия Робъртс и Ричард Гиър.

Ако продължите малко на запад и се отбиете надясно, ще навлезете в жилищните квартали на кинозвезди, писатели и всякакви богаташи. Ако се интересувате, продават се по 10 долара Star Maps (карти на звездите), тоест схема на квартала с къщите на тази или онази кинозвезда. Някои ентусиасти висят по цели часове пред къщата на любимия си артист (артистка) с надежда да го зърнат.

Но по-добре да не си губите времето, а да продължите по „Уилшър“ на запад до град Санта Моника. Това е едно много приятно

място, особено прочутата „Трета улица“. Тя е само за пешеходци, с ресторанчета и кафенета от двете страни, с улични музиканти, някои от които свирят и пеят доста добре.

Крайбрежната улица е на високо. Открива се хубав изглед към океана и към кея. Плажът е широк около 50 метра, има разни детски забавления, които се посещават и от възрастни. Дори и в най-горещите дни, обаче, в морето влизат малко хора, защото водата си остава студена. Това се отнася и за множеството плажове в двете посоки, които се водят като отделни градове.

На юг са Венис бийч, Редондо бийч, Хермоса бийч, Манхатън бийч и др. Най-близкият е Венис бийч. Венис е Венеция на английски. Има няколко канала с гърбави мостчета, та малко да наподобяват истинската Венеция. Покрай плажа са наредени живописни магазинчета с най-разнообразни сувенири. Често има и забавни изпълнения на певци и артисти. Може да се разходите до там, дори да се изкъпете, но по-нататък не заслужава да ходите. Най-добре да се върнете до Санта Моника и да продължите на север към прочутия Малибу. Този крайбрежен град е доста тесен в голямата си част. Но няколко километра по-нататък следва широкия плаж Зума бийч, където са правени снимките на известния у нас ТВ сериал „Спасители на плажа“. Малибу е много престижно място. Пълно е с луксозни вили нагоре по склона, но не е удобно за разглеждане, както Бевърли хилс. Защото плажната ивица е тясна, следва едно много натоварено шосе и веднага — баира с богатските къщи. За разходка не става.

За да не повтаряте същия път, връщате се по булевард „Сънсет“, който започва някъде между Малибу и Санта Моника. Като тръгнете на изток по „Сънсет“, съвсем близо отдясно има един храм на индийска секта. Наричат го още Храма на петте религии, основан от Парамаханса Йогананда през 1920-а. Заслужава да се отбиете, но можете, само ако е неделя сутрин, иначе е затворено. Има едно много красиво езеро, Lake Shrine, с мостчета и беседки наоколо. Ще видите някои да „медитират“ по индийски образец. Обстановката наистина подтиква към спокойствие и съзерцание.

Продължавате на изток. След доста въртене по завоите („Сънсет“ не е прав и широк като „Уилшър“), минавате недалеч от Гети-център, после покрай огромния университет UCLA — University of California Los Angeles. Българите често му викат УКЛА, а трябва да го кажете Ю

Си Ел Ей, ако искате да ви разберат. Не би било зле да обиколите множеството големи и хубави сгради по чудесно поддържаните алеи, да добиете представа за условията, в които учат студентите.

По-интересно става, когато още един път пресечете Бевърли хилс. Този път сте в полите на планината Санта Моника и богаташките къщи са още по-големи и скъпи, има цели дворци. После ще влезете в град Уест Холивуд. Сънсет булевард става по-забавен — заведенията от двете страни, много пешеходци, кинотеатри, банки, офиси.

Като стигнете до улица „La Brea“, по-добре да завиете наляво и след две преки да стигнете до булевард „Холивуд“. Там пък завивате надясно и ще стигнете до самия център на Холивуд с „Кодак театър“, където раздават Оскарите. Трябва някъде да паркирате и да се разходите в сърцето на столицата на киното. Тротоарите са гладки (имитация на мрамор), със звезди, на всяка от които е изписано по едно име на кинозвезда, на певец, музикант и пр. Пред „Китайския театър“ пък са отпечатъците на дланите и обувките на най-известните артисти. По тротоара се разхождат имитатори на разни персонажи от филмите — Батман, Човекът паяк, рицари и много други. И това е начин за изкарване на прехраната — срещу някакви дребни суми хората се снимат с тези „артисти“. Понякога ми става мъчно, като ги гледам — в най-голямата жега по цели часове крачат в тежки доспехи, надявайки се да изкарат някой долар. Как издържат, не знам.

За „Холивуд боул“ няма да повтарям. Само ще напомня, че е съвсем близо до центъра на Холивуд (15 мин пеш) и ще ви коства по-малко от час да се отбиете и го разгледате.

В Холивуд има много кино студии, където постоянно снимат филми. Голяма част от тях се реализират в „Юнивърсъл студиос“ (Universal Studios), един голям комплекс, организиран и за посетители. Намира се в квартал „Норт Холивуд“, от другата страна на планината. Там може да отидете и с метро — само една спирка от станцията в центъра на Холивуд. Входът е около 60 долара. Ще ви разведат с едно влакче и ще ви покажат много места, където са снимани известни филми, например „Джурасик парк“. Освен това има разни атракции, някои свързани пак с прочути филми, както е представлението „Воден свят“ (Water World).

По-нататък е добре да помислите за посещение на два много интересни обекта. Това са два гробищни парка, носещи едно и също

име — „Forest Lawn“ (в превод — Горска поляна). Не се стряскайте, и двата заслужават внимание, има много неща за гледане, освен гробовете. Първият е в „Грифит парк“ близо до „Юнивърсъл“. На един полегат склон на Холивуд хилс ще видите голяма статуя на Джордж Вашингтон, комплекс от оригинални скулптури, едно огромно пано с рисунки от Войната за независимост. Зад него е Центъра за посетители (Visitor Center), откъдето ще получите информация. Зад Центъра, в градината, има индиански скулптури, които също представляват интерес.

Другият „Forest Lawn“ се намира недалече от първия — в Глендейл (арменския град), на един висок хълм. Църквата му е на върха и се вижда отдалеч. Целият хълм е опасан от алеи, има още една църква на склона, където показват разни библейски сцени. Като се изкачите по алеята в посока на горната църква, отдясно ще видите огромната статуя „Давид“ на Микеланджело. Трябва да паркирате и да отидете зад нея в една градинка с няколко скулптури в класически стил. В дъното има една любопитна скулптурна група, наречена „The Mystery of Life“ (Тайнството на живота). Авторът, италиански скулптор, е дал философски тълкувания на всичките 18 лица от групата.

От няколко места се откриват чудесни гледки към Глендейл, Холивуд хилс с Грифит парк, Даунтаун Лос Анджелис и планините на изток. Посетил съм много гробищни паркове по Европа. По-интересен от „Форест лоун“, Глендейл, не съм видял.

От Глендейл по 135-та магистрала можете да отидете в Пасадена (по американски се казва Пасадина). Там се намира прочутият Калифорнийски технологичен институт Caltech (California Institute of Technology), едно от най-престижните учебни заведения в Америка. И той, както и знаменитият MIT (Massachusetts Institute of Technology) в Бостон, никога не се е борил да му дадат титлата университет, както направиха всички български технически институти. Очевидно чувството за малоценност у американците избива на други места, не по отношение на тези две училища. Много просто — когато знаеш, че който чуе за Калтек или MIT, от уважение става прав и стои мирно, за какво ти е да си оправяш самочувствието с някакво измислено понятие като университет? Какво е това в София „Университет по архитектура, строителство и геодезия“? Такова „животно“ би трябвало да „нема“,

защото в един истински университет трябва да се изучават почти всички специалности на висшето образование. Но не — смениха благозвучното съкращение ВИАС с грозното УАСГ.

Но нека оставим нашите българи с техните комплекси и да продължим разходката си в Пасадена. Там има два много хубави музея. Първият е „Музей и градина Хънтингтън“ (Huntington Museum and Garden), също подарък от наследството на богат чичко. Но мистър Хънтингтън не се е сетил като Гети да пише „безплатно“, та там ще ви вземат по 12 долара. Заслужава си, не само затова, че музеят е доста богат, но и заради градината. Там има всичко — и рози, и други цветя, китайски, японски, и кактуси, и бамбуци. Всичко е подредено с вкус. Кактусовата градина е огромна, с най-различни видове, може би всички, които съществуват. Много приятно място. Много ще ви хареса и другия музей — „Нортон Саймън“ (Norton Simon Museum of Art). Притежава богата колекция картини от световни майстори.

Ако тръгнете от Пасадена на юг, след близо 40 км ще стигнете Лонг Бийч. Това е град на океана с огромни плажове, както може да се отгатне от името (Long Beach означава „дълъг плаж“). Разбира се, водата и тук е студена и става за къпане само на закалени спортисти. На пристанището е закотвен старовремският кораб „Куин Мери“. През 50-те години презокеанските лайнери губят конкуренцията от самолетите и постепенно западат. Един от най-големите, „Куин Мери“, сменя няколко собственика и накрая американците го превръщат в хотел на пристанището на Лонг бийч. До него има още един интересен експонат — съветската подводница „Скорпион“. За разглеждане и на двата морски съда се плаща такса. За мен и подводницата беше много интересна. Можех да си представя как моряците са се измъчвали в тази теснотия.

Продължавате обиколката на запад, по брега. На 16 км спирате в най-голямото търговско пристанище на Лос Анджелис — Сан Педро. Американците го произнасят Сан Пидро, което, според мен, е гавра с това хубаво испанско име. Но те са добре известни с безобразното изкълчване на чуждите за тях имена и думи. В ресторант „Акапулко“ може да се подкрепите, любувайки се на океана и на красивия мост, по който сте минали, за да стигнете дотук. Цените са приемливи, а храната — добра. Наблизо е Морският музей. Срещу минимална такса може да разгледате много интересни експонати. След това може да

продължете на запад по брега до Rancho Palos Verdes, където да потърсите църквата Wayfarer's Chapel, творение на един от големите американски архитекти — Лойд Райт (Lloyd Wright), син на още по-известния Франк Лойд Райт. По размери тя е малка, може да мине и за параклис, но е изключително оригинална (chapel значи точно това — параклис, а wayfarer е пътник). Почти цялата е от стъкло и създава усещане за лекота. Хармонира на околната среда — дървета, цветя, зеленина. Океанът с крайбрежието се виждат отвисоко.

Ако искате да посетите прочутия Дисниленд, ще ви трябва поне половин ден. Намира се на 40 км от центъра в посока Сан Диего, в Ориндж каунти, но никъде не се забелязва, че влизате в друг окръг. Практически сте си в Голям Лос Анджелис. Посещението струва над 70 долара. Най-много ми харесаха две атракции. Първата е „космическото пътешествие“. Влизате в една зала и се разполагате на удобно кресло. Осветлението угасва, екранът пред вас светва и виждате през него земята, която постепенно се отдалечава. После остават само звезди, но „корабът“ ускорява полета, завива, забавя, пак ускорява. Върхът е при постигане на „свръхсветлинна скорост“. Имате чувството, че пропадате. Илюзията за движение е пълна. Как се постига, при положение че креслото под вас е почти неподвижно? Професионална тайна.

Другата атракция е корабът „Марк Твен“ (Mark Twain Riverboat). Построен е по подобие на корабите по Мисисипи през 19-ти век, на които големият майстор на словото Марк Твен е работел като лоцман. Нашият обикаля около „острова на Том Сойер“, от време на време се чува камбана и вик: „mark twain“. Точно, както някога лоцманът е нареждал да се отмерят два „fathoms“ (равни на около 3.60 м.), безопасна дълбочина. Fathom е мярка за дълбочина, а „twain“ на мисисипски диалект означава „два“ (вместо „two“, както е литературно). Ето откъде Марк Твен е взел идеята да си избере псевдонима, с който става известен по цял свят.

След като разгледате „Дисниленд“ може да посетите „Кристалната катедрала“ (Crystal Cathedral), която е на още два-три километра в южна посока. Архитектурата е много оригинална, а облицовката от огледални плочи дава илюзия, че е от стъкло или кристал. Всяка Коледа тук изпълняват едно представление, наречено „Раждането на Исус“. Гледахме го веднъж, но не бих повторил — кич

и скука. Единственото, което ме забавляваше, бяха „ангелите“ — момичета в бяло, които „летяха“ в огромната зала. Въжетата, за които бяха привързани не се забелязваха, та илюзията беше почти пълна. На жена ми и останалите им хареса.

На връщане може да се отбиете до квартала Уатс (Watts), който е близо до кръстовището на 105-а и 110-а магистрала, малко на североизток. Там са „Кулите на Уатс“ (Watts Towers), странни конструкции, високи до 30 метра, които един строителен работник е строил сам в продължение на 30 години. Използвал е подръчни материали, взети от обектите, където е работел. Кулите му нямат никакво предназначение. Единствената му цел е била да остави нещо след себе си. Градската управа е искала да ги разруши след смъртта на строителя, но обществеността се надигнала и сега те представляват забележителност, която се охранява и показва на туристите. Харчат се доста пари за поддръжка. След повредите при голямото земетресение през 1994-а не са ги зарязали — ремонтирали са ги и са ги открили наново шест години по-късно.

Любопитно е, че ние в София имаме подобен случай. Нашият строител остави след смъртта си в края на гората до „Дианабад“ много странни постройки, не толкова големи и в по-различен стил, ако изобщо може да се говори за стил. Намират се недалече от Руското посолство — където свършва ул. „Фредерик Жолио-Кюри“. Съмнявам се, че нещо от тези интересни конструкции е останало. Бедна България не може да намери пари за обект, ако не се докаже, че има историческа или художествена стойност. Жалко, защото, въпреки всичко, това би предизвикало интереса на някои туристи, също и на софиянци. Точно така, както и „Кулите“ в Уатс.

ЧАСТ III — ЗА НЯКОИ АМЕРИКАНСКИ ПРОБЛЕМИ

На няколко места, по различни поводи, се отклонявах от повествованието, за да изложа мои виждания. По-долу ще разгледам проблеми, непосредствено свързани с Америка. В този непрофесионален анализ ще се опитам да дам някои обяснения и тълкувания. Далеч съм от мисълта за изчерпателност. Ще засегна предимно това, за което имам непосредствени впечатления или някакви що-годе надеждни сведения.

Въпросите са дискуссионни. Нека читателят не се дразни, ако неговото мнение се различава прекалено от моето. Ще му припомня думите на великия френски мислител Волтер: „Не съм съгласен с нищо от това, което казваш. Но съм готов да се боря до смърт за твоето право да го кажеш“. Според мен точно свободата на словото е крайъгълният камък, основния признак на обществената система, наречена демокрация. Посочвам този признак специално на тези, които отричат изобщо съществуването на тази система. За тях няма разлика между пропадналия социализъм и западноевропейските и американските демокрации. Кажете, вие носталгици, каква свобода на словото имаше тогава? Дали беше същата като сега тук или в България?

Да, бе, същата е, ще кажат някои, както в едновременния виц за руснака и американеца, спорещи за свободата. У нас има свобода, казва американецът, можеш да се изправиш пред Белия дом във Вашингтон и да извикаш „долу Рейгън!“ Ами че и у нас има свобода, отговаря руснакът. И у нас можеш да се изправиш на Червения площад пред Кремъл и да викнеш „долу Рейгън!“. Този виц е още от времето на президента Айзенхауер, но аз го промених, защото не съм сигурен, дали някои по-млади биха го разбрали. Може да не знаят, кой е Айзенхауер, но Рейгън, гробокопачът на соцкомунизма, е известен на всички.

Между другото, когато посетих Вашингтон, не можах да се приближа до Белия дом, зърнах го отдалеч. Имаше демонстрация с плакати, лозунги и викове против правителството. Полицията ни пусна само до оградата. Позната картина и от нашите митинги и демонстрации след (но не преди!) 1989-а.

Както читателят може да се досети, няма да подмина и някои положителни страни на американската действителност. Да подчертая още веднъж — въпреки критичното ми отношение, в крайна сметка оставам заклет проамериканец, какъвто си бях от младини.

26. ИМИГРАНТИТЕ ОТ СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Ще се опитам най-напред да дам характеристика на имигрантите от бившия Съветски съюз, разбира се без претенции за всеобхватност. Не може да не засегна и онова, което съм чул от мои близки, без да имам непосредствени впечатления. И в двата случая не бива да се правят обобщения. Вероятно достоверността на моите изводи ще бъде между 70 и 100 процента, но може да се случи и под 50. Надявам се читателят лесно да преценява, доколко да вярва. А ако аз самият имам съмнения, ще се постарая честно да ги изложа, за да не го заблуждавам.

Имам доста познати и приятели руснаци, украинци и арменци. Предварително им се извинявам, ако някой от тях се почувства засегнат. Просто описвам някои порядки, които се отнасят и за нас, българите. Само че, ние сме все пак аматьори, професионалистите са рускоговорещите от „великия“ Съветски съюз.

Живеем в източната част на Холивуд, в район, където има надписи по улиците „Малка Армения“ (Little Armenia). Затова — най-напред за арменците. Нашите български арменци малко се отличават от нас. Тук става дума за онези от съветска Армения, сега член на ОНД. Ще започна от болното им място — така наречения геноцид, с който те проглушиха ушите на цял свят. Не отричам трагедията на този народ, знаем отношението на нашите бащи и дядовци — как са помагали на бежанците. Знаем и прочутите стихове на Яворов. Прочути, но къде? Оказва се, само у нас! Никой от моите познати съветски арменци не беше чувал за тях. Може би трябва да виним за това българските арменци. Не се намери между тях нито един, който да направи какъв да е превод, макар и в бели стихове. Но може би не трябва да обвиняваме, защото Яворов е изключително труден за превод. А иначе те проявиха изключителна благодарност — не само изработиха бюста на поета и го поставиха на видно място в Борисовата градина, а и го възстановиха, след като беше откраднат през 1990-а.

Сега за тукашните съветски арменци, вече малко от малко американизирани. Ако пристигате вечер в Лос Анджелис от

северозапад, по 101-ва магистрала, и изкачите баира към Холивуд, преди да се открие панорамата на нощния град, ще видите един огромен светец кръст да се извисява над центъра на столицата на киното. Арменците го били издигнали, естествено заради геноцида. На мен, както и на други, ми напомня неприятно за горящите кръстове на Ку Клукс Клан. Мисля, че не е допустимо един религиозен символ да доминира по подобен начин, освен ако държавата е подчинена на съответната религия, както е в Саудитска Арабия, Пакистан и др. В западната цивилизация това звучи най-малкото странно. Но са го допуснали, което означава, че арменците имат наистина голямо влияние върху градските власти. Те са амбициозни, напористи, способни. Затова ги има навсякъде, във всички държавни институции.

Да се спрем на възможностите, които предоставя американската система на здравеопазване. Ето как тези възможности се използват от арменци, руснаци, украинци и други рускоговорещи, включително евреи. Всички възрастни над 65 години, с малки доходи, американски граждани, както и притежатели на зелени карти, имат право на безплатна медицинска застраховка. Това включва безплатни прегледи, изследвания, операции и всичко необходимо на един осигурен, включително и безплатни лекарства. Всъщност, напоследък почнаха да искат някакви символични суми за лекарствата — от 1 до 3 долара на опаковка.

Да видим как действат нашите юнаци. Да плащат един долар за лекарство? Смешно, юнакът би се обидил. Той не е свикнал да дава, а да получава! Представя на аптекаря арменец (руснак, украинец т.н.) рецепта от доктора (и той рускоговорещ) за десетина лекарства. Не е известно, от колко илача има нужда, може изобщо да не му трябват. Аптекарят му казва да си отиде вкъщи и да чака. До вечерта пристига пратеник с десет или повече кутии и ги връчва на юнака, заедно с една кръгла сумичка, процент от печалбата на аптекаря. Примерно, 25 процента, за да останат още 25 за доктора. Всичко е законно, „честно“. Никой не може да ги хване. А следващия месец нашият изобщо не ходи до аптеката. Урежда по телефона.

Друг метод, вероятно по-ефективен. Пациентът ходи при своето джипи (рускоговорещ) веднъж в месеца. Нуждата не е от значение, може изобщо да не му трябва да ходи на лекар. Докторът го преглежда,

изследва и т.н. и накрая му дава 300 долара, неизвестен процент от печалбата. Всеки е доволен. Има пари, данъкоплатецът снася.

Но и това не е всичко с многострадалното американско здравеопазване. Още по-доходно е да се направиш на много болен. Дотолкова, че да ти трябва помощ да се обличаш, събличаш, къпеш и т.н. Тогава ти дават помощник, на когото определят някаква месечна сума — най-често около 1000 долара. 500 за него, 500 — за тебе, разбира се неофициално. Помощникът може да бъде и жена ти. Така цялата аванта остава в семейството. Далавера!

Разказаха ми за една дама, която се е представила за сляпа. Споделят се 2000 месечно, а освен това „гледачът“ придружава „сляпата“ в един от центровете за възрастни (Садик). Пребиваването там струва на застраховката поне по 75 долара на ден, но гледачът ги няма, защото пенсията му е сравнително голяма и не му отпускат безплатна застраховка. Но с „гледането на сляпата“ са му намерили колая.

Източването на застраховките не се ограничава само в медицината. В Глендейл, един от градовете на Големия Лос Анджелис, близо до Холивуд, има толкова арменци, че минава за арменски град. Един от моите приятели казва, че е построен с парите от автомобилните застраховки. Това, разбира се, е силно преувеличено, но следващото описание е съвсем реално.

Ето какво уреждат двама арменци с колите си. Инсценират катастрофа. Полицай арменец пише протокола. Доктор арменец изследва „пострадалите“ шофьори и дава заключение, че се нуждаят от продължително лечение. „Лекува“ ги три месеца. Адвокат арменец представя нашите в съда. Съдията е принуден да постанови, че пострадалите са похарчили много пари за лечение и определя примерно 20 хиляди. Плюс още 20 хиляди за преживените мъки. Получените от застрахователната компания 40 хиляди се поделят между юнаците, доктора и адвоката. Така бил построен Глендейл.

Трябва да призная, че нещо подобно се случи и с нас. Разбира се, не беше уредено, стана случайно. Спирам веднъж пред светофара, и отзад ме удря една дама, добре почерпена. Застрахователната ми агентка рускиня, естествено ми даде веднага адрес на адвокат арменка. След това отидохме при доктор руснак, който намери на мен и на жена ми някои травми, предписа ни три месеца физиотерапия. Наистина, от

удара отзад ни боляха вратовете. При ставане от леглото трябваше да повдигам главата си с ръце. Вероятно щеше да мине и без физиотерапия. Може би сме оцетили малко застрахователната компания на виновницата за катастрофата. Не изпитвам особени угризения, защото все пак за нас това беше голяма неприятност. Не толкова заради вратовете, които оздравяха, колкото за поправката на колата (нямах каско). Ами трудностите, които имах с местенето на колата? Тя не можеше да запали, та два пъти седмично трябваше да я избутвам от другата страна на улицата, за да не преча на чистенето и да не ме глобят 50 долара. Това — в средата на Валито, на 15 км от нас, с автобусите, в жегата. Провали ни се и почивката на Хавайските острови, за където вече имахме билети, та едва ги върнахме, с 200 долара глоба.

От руско-арменските хватки, описани по-горе, ние с жена ми се отказахме. Нито пожелахме да идем при доктор, който да ни плаща всеки месец, нито при аптекар със същата цел, нито приехме да се „грижат“ за нас със съответната аванта. Много ни натискаха, например, да приемем някой да ни „гледа“. Не се съгласихме — ползвахме, така да се каже, само официалните, законните предимства — социална пенсия, ходене в Садика, медицинска застраховка.

Всъщност, не са само тези предимства. Да спомена и другите официални помощи, които се дават на възрастни и на граждани с малък доход. Имаме голямо намаление за телефона. Таксата, при отказ от далечна връзка, за нас е около 6 долара месечно (иначе е към 20). Имаме възможност да се обаждаме само в рамките на Лос Анджелес. За по-далеч остава интернета, а пък там е почти безплатно. За него плащаме 25 долара, за разговори около 5, та всичко с таксата се събират 35 на месец, включително интернет връзка. За електричество имаме също голямо намаление, та през летните месеци нищо не плащаме. За цялата зима се събират не повече от 10 (десет) долара!

Отскоро ползваме и една друга голяма държавна помощ. Влязохме в апартамент около 60 кв.м., за който плащаме наем малко под 30 процента от месечния ни доход. Получава се 390 долара на месец. Останалото до реалния наем 880 се поема от държавата. Ето, това е в най-социалния щат Калифорния. Не бих се осмелил да твърдя, че е същото в останалата част на Щатите. Там пенсиите са по-малки, а и останалите предимства не са същите.

За транспорта. Жена ми се изкара немощна, та ѝ дадоха безплатна карта, а аз плащам по около 1 долар на месец. Картите ни позволяват возене в метро и във всички градски автобуси. На мене това ми стига — практически безплатно да кръстосвам целия град. Не е така обаче с хитреците. Ето как те се облажават допълнително. Не само получаваш голямото намаление за транспортната карта, а ти дават допълнително и купони, с които можеш да се возиш на такси. Наистина, не повече от пет-шест километра, след това трябва да доплащаш. Това не интересува нашите юнаци. Те не се возят на таксита, но си имат приятели таксиджии. Дават им купоните, за което получават половината от номиналната им стойност. Разбира се, другата половина остава у таксиджията. Всеки е доволен. Калифорния отново е измамена.

Нека сега се спра на образованието. С жена ми учим английски в Градския колеж (Los Angeles City College). Може би към 50 процента от студентите и поне 20% от администрацията, са арменци. Там дават стипендии в зависимост от дохода. Повечето арменци не декларират нищо. На работа, обикновено при сънародници, им дават заплатите на ръка, за да икономисват от данъци. И студентът прибира стипендия по 2500 всеки семестър.

Това за парите от колежа. Сега да видим как се справят с науката. Някои от слабите ученици — често по класическия за социализма начин, с връзки. Най-много съм се възмутил от парите, които предлагат на преподавателя. Те се събират от съучениците за последния учебен ден, когато обикновено се прави почерпка. От тях се отделя една сума и се предлага на преподавателя. Веднъж един от даскалите отвори плика пред цялата група, преброи парите (около 300 долара) и ги прибра! Канех се повече да не давам, но и тази година не удържах. Досега са предлагали пари на четирима преподаватели. Само една дама отказа. Може би защото си е малко откачена. И доста безкомпромисна в оценките. Чувал съм от младини, че метисите били много зловни (спомнете си Индианеца Джо от „Том Сойер“). А тя е мелез от баща индианец и майка американка с далечни руски корени. Но пък излезе честна! Останалите (двама чисти американци и един кореец) не се поколебаха, дясна ръка — леви джоб.

Какво става на самия изпит? Разбира се, най-хитрите арменци знаят темите от приятелите арменци в администрацията. Дори някои

от най-тъпите, дето знаят само по няколко английски изречения, изкарват. После се чудим как виждаме такива загубеняци да стигат до второ и трето ниво. Предполага се, че даскалите не пасат трева, но се правят на разсеяни. А те, между другото, повечето са чисти американци. Ето как се ражда предположението, че ако Америка пропадне, виновни ще бъдат имигрантите от великия Съветски съюз, които пренасят корупцията през океана. Вярно е, че и ние сме деца на социализма, ползваме и някои от предимствата на американската система. Все пак, в сравнение с братята руснаци (и др.) сме доста по-назад. Нали тях социализмът ги гази около 25 години повече, научил ги е съответно повече.

Интересно е да кажа нещо за културата на арменците. Тя започва и свършва с Велика Армения. Учили са ги, че всичко най-хубаво по света е измислено там. Като почнем от Ноевия ковчег, който е акостирали на тяхната планина Арарат (между другото, тя е в Турция, но според тях е „арменска“), минем през първата в света християнска държава Армения, и свършим с киселото мляко „мацун“. Понеже ми надуха главата, че те са го измислили, им напечатах един материал от интернет: „Мацун — это армянское название болгарского кислого молока“ и ги запитах, защо любимите им руснаци не им признават първенството. Ами езикът им? Той, единствено той, бил индоевропейски, славянските — не. И, освен това, бил най-съвършения и най-красивия. Нека ме извинят още веднъж познатите арменци, но не би трябвало толкова често да си хвалят езика. Аз, например, като не знам как българският звучи за чужденците, си трая. Подозирам, че не го харесват особено. Те обаче — няма такова нещо. Един през друг хвалят ли, хвалят. Вероятно при по-добро запознаване и слушане на литературен арменски, бихме го оценили по-високо. Засега обаче не можем да го похвалим — вероятно и нашият български звучи подобно за чужденеца. Жените са заразени по-малко от арменска грандомания, затова с тях обикновено се говори нормално. С мъжете трябва да внимаваш — много често, с повод или без, почват да ти доказват колко са велики. И стават досадни.

Като кавказци, ние ги смятаме за хора с буйна кръв. Но почти не съм забелязал досега да разговарят помежду си на висок тон, както се случва между нас, българите. Пази Боже да се карат, не е било в мое присъствие нито веднъж. Включително и в кафенетата в нашата

махала (Little Armenia), по улиците, пред блоковете, където всеки ден се събират и си говорят.

Само едно сведение потвърждава кавказкия им характер. През 2004-а година изкарахме с жена ми три месеца курс по английски в една гимназия в Холивуд. Един от учителите ни, кореняк лосанджелесец, беше много забавен и атрактивен. При него никога не скучаехме, то не беше училище, а удоволствие. Веднъж той ни разказа, че през 90-те години гимназията се напълнила с ученици арменци. Никой от колегите му не искал да влиза в арменски класове. Децата били доста буйни, трудно било с тях. Само нашият Майкъл Бекакис смело си вземал арменски класове. Но ако си такъв учител по призвание като него, явно няма да имаш проблеми — учениците те гледат със зяпнали уста, откъде време за лудуване?

Естествено, между арменците има интелигенция. Дори, ако сравним постиженията им на културния фронт, като включим всички арменци по света, те ще отидат значително пред нас, българите. Затова не бива да подценяваме интелектуалните им възможности. Тук, в Лос Анджелис, може да поизостават, особено от руснаците и украинците, които си поделят рекордите по интелигентност и култура. Но общо взето, в световен мащаб, ги бива.

Не мога да не кажа и за други техни добри черти. Както навсякъде, срещат се много приятни, възпитани и любезни хора, особено на маса. На всичко отгоре физически са много хубави. Рядко може да се види грозна жена или мъж. Неслучайно се казва бяла или кавказка раса — защото кавказците (специално арменци и грузинци) са типични представители на тази човешка разновидност. Разбира се, не всички ще се съгласят с моята оценка. Приятелят Владо, например, като чу, че ги смятам за красиви, два пъти попита дали не се шегувам.

Арменките са големи майсторки в кухнята. Изобщо, заради арменския вкус, в техните квартали се намират хубави продукти. Същото се отнася и за руските квартали. Нали ние ги научихме навремето да ядат наши продукти, сега при тях се намират, освен техните, и много български стоки — овче сирене, балкански кашкавал, сокове, разни видове затворени буркани с лютеница, чушки, имамбаялдъ, конфитюри и много други. Руският хляб е много хубав, арменският — също. Масовият американски е мек като гъба, сладни и, според нашия вкус, нищо не струва. Калифорнийските домати,

отглеждани и продавани от арменци, не са по-лоши от нашия сорт „Идеал“. В техните райони има и много храни от Близкия изток — арабски, турски, ирански. Ако остане да пазаруваме в мексикански или американски квартали, ще мрем гладни.

За да добиете представа за американското кулинарно майсторство, да ви кажа, какво се случи веднъж в курорта Ла Хойа, близо до Сан Диего. Бяхме там с брат ми на гости на един американец. Като любезен домакин, Томас ни покани в американски ресторант. Избрахме напосоки някакво блюдо и ни донесоха огромни чинии, препълнени с някаква неизвестна манджа с доста апетитен вид. Почвам да гребя с лъжица и веднага разбирам, че не става за ядене. Върху дребни парчета месо, ориз и зеленчуци бяха изсипали поне една захарница. Ами сега? Томас насреща очаква добра оценка. Ужас! С огромни усилия на волята успях да натъпча в стомаха си една трета от тази смес. Брат ми, като по-издръжлив, погълна повече, горкият. Добре че stomасите ни излязоха герои, щото можеше да възроптаят, та да се наложи да бягаме до тоалетната. Томас вероятно отгатна какво става, но нищо не каза. Възпитан човек. Американският вкус е неразбираем. Почти на всяка манджа ръсят захар. Не се яде. Дори и китайските ресторанти често се съобразяват с техния апетит.

Оттогава съм се зарекъл — не на американска кухня. Само едно ресторантче ме съблазнява от години, но е много далеч. Рекламата му е „В-В-Q — Missouri Style“ — барбекю в стил Мисури. Представям си някакви големи говежди котлети, които каубоите са свикнали да нагъват, след като са препускали цял ден. Все някога ще се отбия.

За хубавите неща у руснаците и украинците не е нужно да се говори много. Всички знаем колко за общителни, забавни, духовити. Предполагам, че от всички имигранти тяхното интелектуално и културно ниво е най-високо. На класическите концерти в Холивуд боул, след английската, най-често се чува руска реч, в която много от нас са влюбени. Ходихме веднъж на безплатен концерт в една от хубавите зали на Университета — Бетовен в отлично изпълнение. Навсякъде пълно с руснаци, бяха повече от всички други.

Две думи за тяхното, включително и арменското, отношение към нас. Понеже десетки години им е внушавано, че сме братя, радваме се на уважение, дори на любов. Която не знам дали заслужаваме — ето, аз тук ги кастря, макар че съвестта ми протестира. А за тях българите

са почти винаги добри. Някои от руските евреи, които знаят за защитата срещу Хитлер и неговата шайка, която българите сме им осигурили през войната, са още по-добре настроени към нас. И трябва да се признае, че е приятно. В крайна сметка, сме много добре между арменци, руснаци и украинци — както заради продуктите, така и заради общуването с тях.

27. ВЪЗРАСТНИТЕ ИМИГРАНТИ

Вече няколко пъти ми се случва да ми казват в очите, че съм получавал даром пенсия, която не съм заслужил. Нещо повече, вземал съм от техните данъци, едва ли не от хляба им. Видите ли, социалната система била много несправедлива. Вземала от трудещите се, давала на мързеливците. Последното не са ми го казвали буквално, но така излиза. Казвали са ми тези неприятни за мен неща няколко българи, но вероятно те са чували същото от американци. Не съм отговарял, защото не съм искал да влизам в спор, който най-често не води до никъде. Веднъж Еди, един добър познат, даже възкликна „как не ви е срам, бе“! На което не намерих друг отговор, освен да му тресна телефона. Вероятно това е най-добрата политика, защото е известно класическото правило „*qui se excusat, se accusat*“ (латински: „който се оправдава, се обвинява“). Но няма как, и аз съм човек, и аз се подчинявам на теориите на Фройд и Адлер, и аз съм жертва на чувството за вина. Ще трябва да поема риска и да се опитам да се оправдая. Нека читателите проследят и друга една логика. Естествено, очаквам някои да кажат, че това е логиката на дявола, който чете евангелието. Ще го понеса.

Проблемът не е толкова прост, колкото изглежда. Аз работя, плащам данъци, внасям за пенсия, а ти си дошъл от Булгаристан и получаваш незаслужена издръжка. Елементарно. Да видим, така ли е. Дали няма някакви сериозни причини? След няколко години, прекарани тук, и много мислене по въпроса, намерих няколко такива причини. Разбира се, те са плод на едно субективно виждане и няма да бъдат приети от всички. Ще се опитам да ги изложа последователно.

Най-напред искам да подчертая, че темата засяга непосредствено имиграционната политика на страната. Затова нека помислим какви са били вероятните съображения на властите за подпомагане на възрастните имигранти. На пръв поглед — няма такива, това си е чиста загуба за бюджета. Ако погледнем, обаче, глобално, трябва да обърнем внимание на факта, че почти всички тези възрастни хора са бащи и майки на работещи имигранти! А точно те, работещите, са построили

всичко в тази страна, това е страна на имигрантите. Ще кажете — но това не са старците, които никога не са работили тук. А какво би станало, ако родителите на младите си стояха всички далеч оттук, в родината? Нямах ли мисълта на работника да го влече все нататък, той да гледа да изпълнява синовния си дълг? Или ще изпраща пари, или ще си ходи в родината за малко, а може и за постоянно, когато е стъпил вече на краката си.

Ще направя едно сравнение със завладяването на Мексико. Конквистадорите са били всички войници и свещеници, почти не е имало жени. Те зарязват всякаква връзка с Испания, женят се за индианки, създават нови семейства. Само богатите са си позволили да доведат хубавите испанки, евентуално и родителите, и да се заселят в Новия свят. Затова сега преобладаващият расов тип в Мексико е смесеният — бели с индианци.

А пионерите на територията на Щатите и Канада са действали на друг принцип. Преселвали са се цели семейства, заедно с родителите. Това обяснява, защо има толкова много представители на бялата раса без примеси от индианска кръв.

Да се върнем сега на първата възможна причина да се вземе решение за подпомагане на възрастните имигранти. Естествено — за да се задържат младите работници, да не мислят за „стария край“, да си харчат парите тук, да ги влагат в доходен бизнес. Ето така са построени всички тези чудесии, които удивляват днес европейца. Съмнявам се, че Америка би изглеждала по същия начин, ако работниците нямаха до себе си родителите. Така че, да се критикува повърхностно имиграционната политика на най-великата страна, основана и построена от имигранти, е доста рисковано.

Естествено, някои не възприемат горните съображения. Казват, сега са други времената, младите семейства в развитите общества се отделят. Така да се каже, не са свързани със старите, както по-рано. Логично. Но как тогава бихте обяснили разликата в подхода на имиграционните власти, когато син, работещ тук, кани родителите си да живеят при него и обратния случай — когато възрастни канят отрасналите си деца? В първия случай получаването на зелена карта е въпрос на два-три месеца, а във втория — най-малко на 7 години! Не бива да се забравя и обстоятелството, че мнозинството имигранти

идват от страни, в които семейните традиции са доста далеч от модерните, със значително по-здравя връзки между поколенията.

Нашата приятелка Седефка, която също получава „незаслужена“ пенсия, има много лесен отговор на въпроса. Казва, моят син работи тук и плаща данъци, значи аз не съм на чужд гръб, той плаща за мен. По принцип тя е права. Отделен въпрос е, дали неговите данъци стигат за нейната издръжка. Вероятно — не, но не е важно, принципът си остава в сила. Ние с жена ми не можем да се оправдаем като Седефка. Нашата дъщеря е в България. Дали ние трябва да изпитваме чувство за вина? Отговорът е — не.

Първото основание за това е най-общо. Ако един работлив българин е тук, то е защото Америка предлага повече възможности от България. Това, което тя предлага включва и съответните данъци. Избора той го е направил, като е преценил, че тук е по-изгодно да работи, отколкото в родината. Само това съображение е напълно достатъчно. Защо гледа в чуждата паница, когато неговата е пълна? Иска няколко стотинки повече, затова. Много е просто.

За да изложя второто, по-важното основание, ще разделя имигрантите на части. Да разгледаме само българите, дошли в Америка след 1990 година. Една твърде малка част от тях са пенсионери като мен. Сега да направим разделение по произход и партийна принадлежност. Наблюденията ми показват, че мнозинството от работещите са бивши членове на Партията или произхождат от партийни, „прогресивни“, семейства. Те или техните бащи, майки, баби, дядовци, деца и внуци са били преди 1990 противници на Америка. Тя е била за тях обект на нападки от всякакъв вид — хули по масмедииите, гласуване на резолюции по партийни събрания, организирани протести пред посолството на САЩ, лозунги от типа „долу ръцете от Виетнам“ и пр. По техните дефиниции отпреди 1990-а да избягаш от социалистическия „рай“ се наричаше предателство. Такива ги наричаха „невъзвращенци“, „врагове на народа“, те подлежаха на съд. Сега те са тук, ползват благата на главния враг, империалистическа Америка. На всичко отгоре, повечето от тях продължават да я хулят по подобен начин.

Аз винаги съм поддържал Америка, още от времето на Корейската война, когато бях 15 годишен. Подкрепях Америка и в така наречената „мръсна война“ във Виетнам, защото това беше борба с

комунизма. И, когато загуби войната, бях подлудял от безсилна злоба. Мисля, че един бивш поддръжник на враговете на Америка няма право да негодува, че съм го подяждал. Трябва да гледа на моята пенсия, като на справедлив данък, при това нищожен, за своята партийна и социална принадлежност, за лозунгите „долу ръцете от Виетнам“ и т.н. И да не пожелава лошо на страната, която му дава толкова много, а да се кръсти и да вика „Бог да пази Америка“. Това е според моето понятие за справедливост и морал. Разбира се, всеки си има своята истина. Тази на много няма да хареса.

Накрая да кажа, защо смятам, че и кореняците американци също не трябва да протестират срещу мен. Защото онези имигранти, бивши партийци, плащат данъци, които покриват моята пенсия. Ако не беше имиграцията след 1990-а, националният продукт щеше да бъде съответно по-малък. Така че, американските данькоплатци нищо не губят.

28. БЪЛГАРИТЕ

Говори се, че те са около 25 хиляди в Лос Анджелес и Ориндж каунти. Една твърде малка общност, при това много разхвърляна — няма квартали с повече от няколко български семейства. Събираме се най-често в двете наши църкви, понякога и в клуба. Последният е много голяма придобивка. Построен е от дарения от наши богати имигранти. Веднъж един от гостите каза, че е посещавал много български клубове в Щатите, но нашият бил най-големия и най-удобен.

Може да квалифицираме почти всички българи като успешни имигранти. Много от тях са богати, според нашите разбирания на това понятие. Някои са баровци и по американските мащаби. Голяма част се препитават от собствен бизнес. Такива са Милен и Владо, които са съдружници в собствена строителна фирма и се занимават с ремонти. Други имат търговски фирми. Имаме едно близко семейство, Таня и Илия, което държи във „Валито“ дом за стари хора в собствена къща с десетина стаи, с два декара двор. Джими Тодоров, един от възпитаниците на ВИАС, си легализира дипломата, работи като инженер от много години, има и собствена проектантска фирма. Той е проектирал тунелите за едно от разклоненията на метрото, което свързва Даунтаун с Холивуд и с долината Сан Фернандо (Валито). Живее в собствен апартамент в престижния град Уест Холивуд. Джими е син на моя приятел и колега Тодор Гиргинов, професор във ВИАС, който напусна този свят миналата година.

Други са, така да се каже, наемни работници, но също с високо положение. Тони е архитектка в град Санта Моника, печели много добре и обикаля Калифорния, Аризона, Невада. Ходи и по-надалеч — с палатка на гръб изкачва върхове. Наскоро беше в Перу — Наска, Мачу Пикчу. Таня е финансистка, която реализира отлични доходи, благодарение на способностите си. Където отиде на работа, все е първа. Живее в къща в „Уест Холивуд“, над „Сънсет плаза“, от която се открива фантастична гледка към Лос Анджелес — от Даунтаун до Тихия океан. Ани, на която гостувахме в Twenty Nine Palms, сега е в

съседния Yucca Valley. Преподава английски в градския колеж, където е високо оценена от ръководството.

Както споменах в първата част, някои дами се справят чудесно, използвайки уменията си за готвене, за гледане на деца и възрастни. Мария, Ванеса и Цеца са три приятелки, които не се лишават и от удоволствия — събират се редовно, ходят на разни места в свободните си дни. Повечето българи общуваме помежду си, събираме се по разни поводи, често и в църквите. В клуба се организират именни и рождени дни за повече хора. Например, жена ми събра в българския клуб на юбилея си над сто души!

Бих казал, че в областта, която е една от най-съблазнителните, като че ли не можем да се похвалим. Тук е Холивуд, мечта за всеки амбициозен артист, в общия смисъл на тази дума. За съжаление, известни са ми съвсем малко, и то неголеми, успехи на това поприще. Имаме едно момче, което е в режисьорския бранш, една дама в художественото оформление, и двамата в киноиндустрията в Холивуд. За други не знам, но щом не съм чул, значи, кой знае какво не са постигнали. Не бива да вярваме на всичко, което пише по вестниците за големи успехи на българи в Холивуд. Не споменавам имена, но, повярвайте ми, това са силни преувеличения.

Америка не е за всеки. Някои пропадат. По този повод искам да предупредя всички, които си въобразяват, че могат да пробият в Америка в областта на изкуството. Човек винаги е склонен да смята себе си за нещо супер специално. И то си е така. Почти всички имаме по някое изключително качество, което в собствените ни очи често се преувеличава. Понякога то се раздува до невероятни размери, обхваща всичките ни мисли, подчинява ни на едно-единствено желание — да извоюваме признание. Да станем известни, да печелим добре, да ни приемат в елитното общество. Много съблазнителна перспектива, която е довела хиляди и хиляди до големи разочарования. Америка е много, много труден терен за конкуренция в областта на изкуството. Тук е световната столица на киното Холивуд. Ню Йорк е една от световните столици на изкуството въобще. Конкурентите са ужасно много. Има изключително способни творци във всяка област. Някои от тях имат и много здрави връзки в артистичния свят. Това си е от значение, колкото и някои да са убедени, че само у нас ставало с

връзки, а в Америка — изключително със способности и труд. Голяма заблуда!

Ще направя едно обобщение за всеки, който има желание да успее (но не в областта на изкуствата!) Трябва да си трудолюбив, упорит, амбициозен. Ако си знаеш цената и си достатъчно напорист, успехът ти е почти гарантиран. Все пак, самооценката ти трябва да е точна, защото и тук може да те дебне провал.

Сега да засегна болната тема за неразбирателството между българите в чужбина. Бих се съгласил с това най-разпространено становище само отчасти. Защото в болшинството случаи отношенията помежду ни не се отличават от съответните връзки в другите имигрантски общности. Във втората част дадох няколко примера на взаимопомощ. Седефка, Ганчо и много други помогнаха на нас. Почти всички българи са получавали помощ от сънародници.

Що се отнася до клюки и интриги, според битуващото в България мнение ние сме били рекордьори. Мисля, че това е вярно за работещите в Близкия изток и Африка наши групи по договори с външнотърговски предприятия, като например „Техноимпекс“. И тук клюкарстват. С интригите и конфликтите въпросът стои малко по-различно. Не съм запознат как е при руснаците и украинците. Питал съм за арменците — нямат такива „постижения“ като нас. Сплотени са, рядко се случват по-сериозни кавги. Ще дам някои примери за наши неразбирателства (меко казано). Първият — за нашия футболен отбор. Допреди две години имахме едни отлични любители футболисти, които печелеха мач след мач. Публиката рядко беше повече от 50 души, но беше интересно. Всичко — както му е редът, на истинско футболно игрище, денем — в една чудна планинска обстановка, вечер с осветление, с трима съдии, протоколи. Веднъж страничен рефер беше сърбин, който ме утешаваше — ще спечелите, казва. И като че ли малко ни помогна, по братски. Отборът беше екипиран като националния — бяло, зелено и червено, макар че бяхме подсилени с американец на вратата и с още двама напред, поляк и мексиканец. Преди две години спечелихме купата, не на Лос Анджелис, на една част около Глендейл. Имаше много весело тържество в клуба, където тя бе връчена на отбора от бившата световна шампионка по бокс Дейзи Ланг (Daisy Lang), всъщност нашата руса хубавица Десислава Кирова. Овации, ядене, пиене.

И какво стана сега? Преди година и половина отборът се разцепи вследствие интриги и разправии. Все от вида „кой да води бащина дружина“. Сега има два отбора, но интересът намалю. Тъжна история.

Още по-тъжна стана в клуба преди това. Председателят беше свален със скандал. Последва и съд! Как завърши делото, не ми се ще да знам точно, мисля — с някакво споразумение. Но горчивината остана. Вече бившият председател може да е имал кусури, но според мен ни организираше добре. Редовно имаше „партита“ в Грифит парк. Едното, по случай Деня на София, беше направо грандиозно. Разказах за него в началото на втората част.

Подобно събитие се случи и в църквата „Свети Георги“. Свалиха попа пак със скандали. Не ми се говори повече. Дано да открия подобни случаи и при другите имигранти, та да се утеша според принципа „не е важно аз да съм добре, важно е Вуте да е зле“. При арменците съм почти сигурен, че няма да намеря, много са сплотени.

В заключение, все пак, ще кажа, че не сме нито добри (за каквито ни мислят руснаците), нито лоши (каквито се възприемаме ние). Просто сме обикновени хора. Известно е, че в малките групи, при продължително общуване, започват противоречия и се пораждат повече условия за конфликти, отколкото в големите общности. Струва ми се, че това е една възможна причина за нашата българска проклетия. Като няма друго, и това е извинение. Пак чувството за вина, описано в психологията, което изпитва вашият покорен слуга, дето ви занимава със своите писания.

29. АМЕРИКАНСКОТО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Едва ли съм в състояние да опиша всички аспекти на тази обширна област от американския начин на живот. Но мисля, че мога да дам информация, достатъчна да се разберат в основни линии достойнствата и недъзите ѝ. Под заглавието „Имигрантите от Съветския съюз“ засегнах част от възможностите за лесен достъп до предимствата, които се предоставят на възрастни американци и легални имигранти. Сега ще се опитам да обрисувам последователно методите на работа на докторите с пациентите, огромната власт, дадена им от държавата, и най-важното — експлоатацията на тази власт с цел реализиране на максимална печалба. От казаното може да се досетите, че ще ви запозная предимно с безобразията и по-малко с достойнствата. За последните не е нужно да се говори много — известни са постиженията, научни и технически, които позволяват да се отчитат забележителни успехи в лечението на много болести, смятани доскоро за nelечими.

Ще започна с един странен, дори малко комичен обичай. Когато се вика бърза помощ, идва не само една линейка с доктор и санитар, както е у нас. Пристигат три коли — да кажем, първа е линейката. Втора е една огромна пожарна кола с всичките си кранове и маркучи! С пожарникарите вътре, едни хубави яки момчета. Процесията завършва полицията. Веднъж трите пристигнаха в нашия Садик, с вой на сирени в цялата гама. И за какво — на една от нашите бабички ѝ прилошало. Не знам дали я взеха. Обяснението (непроверено) на това явление — когато имало обаждане на телефон 9–11, можело да бъде, както за здравен проблем, така и за пожар, така и за престъпление (наистина, този телефон обслужва и трите случая). Затова тръгвали всички. Не звучи логично. Напоследък, като че ли почнаха да икономисват по някоя от трите коли, нали е криза.

Ето как протича един обикновен преглед. Влизаш в един коридор с няколко малки кабинетчета. Поканват те в едно от тях. Там има място само за едно легло и до него някакви уреди, най-често апарат за кръвно налягане, кантар и още нещо в зависимост от спецификата на

кабинета. Сестрата ти мери кръвното, температурата, евентуално и теглото и — чакай доктора. Не е ясно, колко ще продължи това. Определя се от количеството пациенти, строени в кабинетчетата да чакат. Веднъж чаках час и половина! Самият преглед продължава рядко 10 мин, по-често 5, дори още по-малко. Докторът не си губи времето, защото то е пари. Трябва да набере колкото може повече пациенти, да ги строи на конвейера и да им вземе парите. Най-доволни са, като им падне пациент като мен, с медицинска застраховка, понеже не се пазари, не се отказва, колкото и да му струва. По-точно, той не знае каква сметка ще получи застрахователната компания. Научава за това по-късно, като получи писмо за сумите, начислени за неговите пет минути при доктора. Най-често главата му се замайва, като си представи, какво би станало, ако трябваше да плаща.

Но на мен веднъж ми се замая главата още повече. Отивам за пореден път при един от докторите, специалист уролог. Чакам си кротко в кабинетчето и се чудя какво да правя. Виждам една папка, на която се мъдри моето име. Викам си, я да видя как ме е подредил докторът — добре ли съм, зле ли. Аз имам често срещаните проблеми с простатата (за благозвучие обикновено казвам просташката жлеза). Какво да видя — един списък от лекарства, химиотерапия, които нашият ми бил давал. И цените там. Едно на друго, излизат някъде над 5 хиляди долара! Химиотерапия се прави при наличие на ракови клетки. А същият доктор съвсем наскоро ми беше правил изследване (биопсия), което беше отрицателно. За никакви такива лекарства не е ставало дума. Нищо не му казах, но спрях да ходя при него.

Ето, на това му се вика престъпно източване на парите на данъкоплатците. Нищо не оправдава тези разбойници. Но как държавата да се бори с тях? Както се казва — и хлябът у тях, и ножът. Издействали са си авторитет на единствени специалисти по здравните въпроси, организирали са се в мафия, където са включили и аптекари, и производители на лекарства. Вилнеят ли, вилнеят. Подкрепят ги мощните фармацевтични магнати. Това не са лекари, а фабриканти. Прегледът е на конвейер, също като в завод. Грижат се да имат достатъчно пациенти. Например, скоро прочетох, че асоциацията на кардиолозите взела решение да понижи опасната граница на холестерола в кръвта, така че повече хора да се окажат застрашени и да им се предписват лекарства. Съответно — повече парички в

лекарските и аптекарските джобове. Да не говорим за милиардите печалби на фармацевтичната индустрия. Всичко това непрекъснато вдига цените на медицинските услуги. Оттук се вдигат и цените на медицинските застраховки. Ако искаш да имаш пълно покритие, трябва да внасяш всеки месец голяма част от заплатата си. Повечето от работещите не могат да си го позволят. Правят по-малки вноски, съответно са по-малки и възможностите за лечение. При по-сериозни заболявания — проблеми.

Друг начин за ограбване в системата на здравеопазването е продажба на престъпни групировки личните данни на пациенти, които имат застраховки. Те са общо 44 милиона души от над 200 милиона население. Престъпниците, с помощта на фалшиви документи за медицински услуги, са източили например за 2009-а над 47 милиарда долара! Разбира се, достъпът до личните данни се осъществява и като се използват съвременни технологии от така наречените „хакери“, които влизат в базите данни в компютрите. Ограбени са всички данъкоплатци.

Може би най-страшния недостатък на тукашното здравеопазване е системата за медицинско застраховане. Ето един парадокс в тази система. Ако Джон е получавал средно добра заплата и си е докарал пенсия, примерно хиляда и петстотин долара, както казах по-горе, може да си направи някаква частична застраховка. Но Пол, който има пенсия под 850 долара, минава под чертата за бедност, и на него му се полага пълна безплатна медицинска застраховка! Разбира се, това е голяма социална придобивка, но за Джон е несправедливо. Той е принуден да харчи пари, ако трябва да се лекува, а за Пол всичко е безплатно. Може да се случи Джон да харчи толкова, че в крайна сметка да му останат значително по-малко средства за живот, отколкото на Пол. Защото пенсията на последния не може да бъде по-малка от 800. Ако заработената е по-ниска, дават му т.нар. SSI (Supplemental Security Income — допълнителен осигурителен доход), тоест допълват до 800. Излиза, че по отношение на здравето най-добре са пенсионерите с малка пенсия. За всички останали има риск да не бъдат обслужени, както трябва, а за „бедните“ няма никаква опасност — имат пълна безплатна застраховка.

Веднага ще кажа, че има известни възможности, които често компенсират рисковете, за които говорих. Има безплатни клиники,

където можеш да идеш и без застраховка. Водил съм по няколко пъти двама души, Мария и Вартан, в огромната болница на Университета на Южна Калифорния (USC). Вартан го водих три или четири пъти. Той беше безработен. Показа си зелената карта и толкоз. Преглеждаха го основно, дори третия път го взеха за три дена да го полекуват. После получи вкъщи сметка няколко хиляди долара. Казах му да я хвърли в кошчето и да не обръща внимание — те така са свикнали, длъжни са да информират, но като нямаш пари, какво да ти вземат.

Мария я водих три пъти още преди него, когато тя дори нямаше зелена карта. Администраторката ѝ иска паспорта — забравих го, казва. Ами имате ли виза? Мария се стряска — имам, но е изтекла! А онази — добре, аз това исках да знам. И я записва по някаква си „програма“. Та така, като много закъсаш и нямаш пари за лечение, минават те по някоя от „програмите“, дори да си нелегален имигрант! Една друга нашенка, Мая, също нелегална, я оперираха от рак, после ѝ прилагаха множество процедури в продължение на години, пак по специална програма, всичко безплатно. Така че, има и хубави неща в здравеопазването. За съжаление, не знам как стои въпроса за тези, които получават заплати и пенсии над минимума за бедност. Дали могат да се лекуват в безплатните болници? Или ще ги таксуват? Възможно е, ако нямат значителни суми в банките и кажат, че не могат да плащат, да ги запишат в някоя „програма“. Но не ми се вярва — по-скоро става така, че няма да минат без пари.

Има още една категория нуждаещи се, която бива обслужвана както трябва — инвалидите. Те не трябва да плащат осигурителни вноски. Както и в Европа (без България), грижите за тях са на най-високо ниво. В автобусите има специални платформи за инвалидни колички. Ако има инвалид на спирката, шофьорът дава знак на останалите чакащи да не бързат, спуска платформата на нивото на тротоара, количката се докарва на нея, после тя се повдига и след малко човекът е вътре. Преди година преоборудваха всички автобуси, като замениха платформите с рампи, които се отварят много по-бързо. Излиза, че в Америка, за да си добре осигурен, трябва да бъдеш или богат, или беден, или инвалид. За средния американец остава надеждата да не се разболява сериозно. Тъжна констатация.

Това, което напоследък ме възмущава, е, че в болниците няма санитарии. При огромните цени на медицинските услуги не се намериха

пари да дадат работа на по-ниско квалифицираните, предимно мексиканци, с които е пълна Калифорния. Работата на санитарите се изпълнява от близки или наети от близките на болния. Да не се намалят случайно астрономическите печалби на докторите. А понеже по време на операция се налага болният да се премести, това често се прави от сестрата. Представете си, какво става, ако тя е по-дребна, с по-слаба физика, а болният е с няколко категории по-тежък. Затова работата на медицинските сестри е много трудна. Една позната каза, че не може повече да издържа, бъбреците ѝ са вече повредени от тежестите, които е принудена да вдига. У нас мисля, че е още по-старому — плаща се на санитарите, които са затова, да прилагат физическа сила. И това ако не е парадокс! Най-богатата страна да се стиска, а бедна България да намира достатъчно средства, за да улеснява и болните, и сестрите, и лекарите. За последните (американските) всъщност повече ме е грижа, как да бъдат озаптени в техните безскрупулни набези към големите печалби. Да ме извинят някои, но често си мисля, че са почти всичките за разстрел. Не защото им завиждам на големите доходи, а защото от тяхната алчност страдат, дори умират, нещастните пациенти. Няма справедливост в този живот.

Няколко изречения за един много популярен и гледан филм, който третира същата тема — „Sick“. Тази дума е разговорна, няма точен превод. Произлиза от „sick“ (болен) и има нюанс на извратеност. Режисьорът, небезизвестният Майкъл Мур, показва, как здравето на народа се принася в жертва на интересите на политици и бизнесмени. Как тежко болни са оставени без всякаква грижа и са обречени на мъчителна смърт. Не отричам наличието на такива случаи. Бих добавил, че този филм има много положителни страни, защото може да доведе до някакви протести и до подобряване на несправедливата здравна система в Щатите. Въпреки че е трудно за вярване. Мисля, че в този филм, режисьорът има право, но би трябвало да покаже и случаите, когато се помага на хората. Той разглежда умишлено само едната, „болната“ страна на здравеопазването, с цел да дискредитира американския капитализъм.

30. ПАТРИОТИЗЪМ, НАЦИОНАЛИЗЪМ, РАСИЗЪМ

В Америка, както навсякъде, има проблеми с тези особености на човешкия характер. Преди да засегна този въпрос, ще се опитам да вникна в психологията на тези изключително важни за развитието на обществото прояви. Въпреки че някъде има лично мои виждания, не смятам, че „откривам Америка“. По-скоро се опитвам да приложа изследванията на известните психолози Зигмунд Фройд и Алфред Адлер не към отделен индивид, а към големи групи хора. Вероятно това също вече е правено. Аз просто се стремя да събера повече признаци и обяснения в едно кратко изложение.

Патриотизъм наричаме чувството на привързаност и любов към страната, в която сме родени. Често то е свързано с готовност да я защитаваме от обиди и нападки, също и от въоръжени нападения. Патриотизмът изключва противопоставяне на национална основа, нещо толкова разпространено между хора, смятащи се за патриоти.

В САЩ патриотичното възпитание е държавна и обществена задача. Донякъде това ни напомня за квазипатриотизма по време на комунистическото управление у нас. Методите са подобни, дори понякога по-интензивни. Например, отношението към националните символи — химн и знаме. Преди класическите концерти в Холивуд боул се изпълнява химна. Всички стават и много от тях пеят. За вдигането и свалянето на знамето имало специални правила, също и за съхранението. Трябвало да се сгъва по точно определен начин. За нас, свикнали с фалша на социализма, това ни изглежда на пръв поглед смешно. Но сега аз го възприемам положително. Все пак, има нещо, което трябва да се отчита — да внушаваш на един беден народ, че е велик, както правеха и правят руснаците е едно, а да казваш това на най-силната и една от най-богатите нации е малко по-друго. Не твърдя, че бедният руснак трябва да презира родината си, напротив. Но покрай тези похвални чувства, у него се възпитава и пренебрежение към останалите нации, което не се наблюдава в Америка, страната на имигрантите.

Според мен агресивното отношение към другия само затова че има различен национален произход не е патриотизъм. Това е характерно за национализма, при който хората се делят на „наши“, които са най-ценни, и „другите“, смятани за по-долни. За националиста няма значение, например че българи, турци, цигани имат една родина и много от тях са патриоти именно по отношение на нея. За него щом не си българин, значи си втора категория и трябва да търпиш презрението на по-висшата българска нация. Каква е разликата между национализма и расизма? Според мен — малка. Расистът насочва омразата си по-общо — към цяла група нации, обединени в една раса.

Мисля, че основната причина за възникване на такава нагласа у индивида е чувството за малоценност. Това чувство е нормално да присъства у всеки от най-ранна детска възраст (Алфред Адлер). Детето разбира, че е по-слабо от възрастния, от по-големия брат, от някои приятели и т.н. С това е свързана и причината за появата на завист у него. Зигмунд Фройд твърди дори, че първичната завист се появява още у кърмачето — това е завистта към майчината гърд, от която то се храни. По-нататък у детето се развива стремеж към т.нар. компенсация — то търси превъзходство над другите, за да компенсира своята малоценност.

В първата част, главата „Завистта“, съм посочил какви са пътищата за това. Сега ще се спра на една друга възможност. Под влияние на възрастните, както и на по-големите деца, у детето се развива непоносимост към различните. Дали това ще бъдат цигани, турци, негри, няма значение. То намира отдушник за своята малоценност. Внушава си, че струва повече от цяла група хора, само поради една даденост, която има наготово — цвят на кожата или национална принадлежност.

Възможно е детето по начало да няма такава нагласа, но семейната среда, училището, улицата, най-общо казано — традицията, постепенно култивират у него това фалшиво самочувствие на по-висше същество от другите, различните от него. Какво пък, казва си, защо да не се смятам за повече от тези? Всички ми казват, че са долни, грозни, тъпи, лоши, сигурно е вярно. Така детето, по-късно младият човек, се чувства по-уверен. При всеки неуспех в живота има една

утеха — да, ама тия са черни (цигани и т.н.), аз все пак съм по-добър от тях.

Няма съмнение, методът на сравнението с тези, които са по-зле от нас, е изпитано средство за утеха, всеки го знае. Но у комплексирания младеж, заразен с бацила на расизма или национализма, се развива като компенсация на чувството за малоценност, агресивно поведение. В най-добрия случай то се ограничава с презрителни изказвания; в най-лошия се стига до нападения, тормоз, убийства и организация на масов терор.

Ще призная, че има фактори, стимулиращи поява на нетърпимост към определени групи, които са, така да се каже, обективни, въвн от нас, несвързани с нашите комплекси. Това са например по-голяма престъпност, бедност, ниска култура, разпуснатост, лошо поведение. Те обясняват, защо иначе толерантни хора изпитват неприязън към различните и се идентифицират като расисти или националисти, особено ако се е случил някакъв инцидент лично с тях.

Интересен въпрос е, има ли расизъм в Америка и, ако има, в каква степен? Дали белите са станали по-толерантни например към черните, отколкото преди 30 години? Това е така, но пълно изглаждане на отношенията между расите няма и не може да има. Първата причина за това е, колкото и расистки да звучи, по-ниския интелектуален показател и по-слабото желание за труд при черните. Може да се дължи не на природна даденост, а на начин на живот, култура, традиции. Може и на американската система за подпомагане на нуждаещи се, която е много лесно достижима. Но е факт — чернокожите са по-слаби в училище и в по-голяма степен се стремят да ползват блага наготово, без да работят.

Ами търпимостта към слабите ученици? Тя е различна към бели и черни. Поради натиск отгоре, учителят е принуден да пуска черния, независимо от знанията му. Иначе рискува да го обвинят в расизъм! Но покрай него ще трябва да пусне и белия слабак. Нивото на образованието в обществените училища пада. Макар да звучи пресилено, често се говори, че от тези гимназии излизат неграмотни. Естествено, белите родители с по-големи финансови възможности сменят района, в който живеят, с „по-бял“ или гледат да устроят децата си в частни училища. Там почти няма черни и мексиканци, нивото е

друго. Може да чуете изказвания от нашенци, че американското образование е на много по-ниско ниво от европейското (демек, вижте ни, какви сме интелигентни европейци!). Бих казал, че донякъде е така само за гимназиалното образование. В колежа и университетите нещата са коренно различни. Иначе не може и да бъде. Как е възможно да се изгради най-мощната индустрия, най-развитата мрежа от пътни магистрали в света, изключителната инфраструктура? Само с вносни кадри от Европа? Не е сериозно.

Имам впечатление, че интелигентният и амбициозен ученик, черен, бял или мексиканец, дори излязъл от обществено училище, като отиде в колежа, успява да компенсира и да догони по-добре подготвените си колеги. Но това е наистина способния, можещия. Не както често става у нас, в България — некадърници да бъдат избутвани с най-различни методи до висше образование, че и до докторски степени! Така че, уважаеми квазипатриоти, не се бийте в гърдите, че българското образование било много над американското! Ето ти пак компенсация по Адлер! По-просто казано, това е утехата на неуспелия — а бе, аз съм беден, ама съм по-умен от теб. Един резонен въпрос — като си толкова умен, къде са ти парите?

Истината е, според мен, че американското образование е на високо ниво и в авторитетните университети, и в по-малко престижните, и в колежа. От последните излизат специалисти за практиката, които са много добре подготвени да се справят със задачите на индустрията, строителството и останалите области на съвременната стопанска структура.

Покрай доброто за висшето и полувисше образование, което отбелязах, няма да спестя и някои недостатъци, които забелязах в колежа на уроците по английски. Миналата година цял семестър ни занимаваха с така наречения English Paragraph. Това гръмко название се отнася за текста на един абзац, тоест от нов ред до нов ред. Това било най-важното, ако искаш да се научиш да пишеш хубави съчинения. Ама каква била основната идея на параграфа, че трябвало да се изрази в началото, че трябвало да се подкрепи така и така, с някакви примери, че ако не си направил предварително план на параграфа, нищо нямало да напишеш. И прочее безумни неща, цели три месеца едно и също. И продължават следващия семестър!

Аз скоро разбрах, че има нещо гнило и попитах по телефона дъщеря ми, която преподава английски в София. Питам я за прословутия „английски параграф“, тя вика — такова животно нема. Както казал шопът, видял жираф. Викам, нема, ама има. И разказвам за глупостите, с които ни пълнят главите. Решихме, че тук се срещаме с американския „принос“ в английския език.

Какво е моето обяснение. Мисля, че то съвпада с обяснението при аналогичните нововъведения във всяка наука, литература и изкуство. Когато един творец търси признание, често е готов на всичко. За да представи нещо ново, което му трябва, за да защити докторска дисертация или просто за да стане известен, той предлага, изменя, измисля, дори фалшифицира. Така са се родили всички тези „новости“ в граматиката, и не само там. Какъв е резултатът например в музиката — може ли нормален човек, закърмен с произведенията на Моцарт и Бетовен, да издържи на какофонията, носеща се при изпълнения на някой модерен композитор новатор?

Както и на много други места, американската грандомания подронва авторитета на тази велика страна. Мисля, че те така си казват — добре, нека има глупости, например в нашата граматика, ама нали ние сме най-великите. Но повечето изобщо не се замислят — щом е писано от американец, значи е вярно.

Да се върнем към въпроса има ли расизъм в Америка. Очевидно има, но в доста по-малка степен отпреди. Има нещо обаче, което звучи странно — среща се расизъм от черни към бели! Изпитвал съм го. Случва се да видиш черен, който те пронизва с поглед, изпълнен с омраза. Или не ти обръща внимание, ако му кажеш нещо, така че усещаш презрението му. Имаш чувството, че те мрази, само защото той е черен, а ти — бял. Като видиш някой нацупен, по-добре гледай да стоиш настрана. Неприятно е, но за щастие по-често те са много любезни, общителни, весели. Може да подскачат, да си тананикат нещо, да беседват с теб, да бъдат забавни. Мексиканците са позатворени, но не съм забелязал някой да гледа накриво, както се случва при черните. Същото е с азиатците — корейци, китайци, филипинци и др. Те са още по-сериозни, по-рядко се усмихват, понякога дори изглеждат като стреснати.

В сравнение с миналото има голяма промяна в официалната политика на държавата по расовите въпроси. В много случаи се

толерираат представителите на малцинствата — черни, мексиканци, азиатци. Това често води до куриози — да се назначават неподходящи хора на всевъзможни държавни или избираеми длъжности — от социални работници и администратори до университетски професори. По-рано дори беше записано изрично в правилата за провеждане на научни конкурси, че трябва да им се дава предимство пред останалите кандидати. Струва ми се, че това антидемократично изискване вече е отпаднало — някои по-разумни отговорни лица вероятно са се засрамили. На мен така ми се струва, може би понеже така ми се иска да бъде. По-долу ще ви запозная бегло с мнението на Марк Залцберг, професор във физическия факултет на Университета в Хюстън, Тексас, живее в САЩ от 23 години. В негово писмо от 2002 г. се засяга въпроса за т.нар. политкоректност. Това нашумяло не само в Америка понятие не се отличава много от стандартното понятие за коректност или учтивост. Тоест, за да не обидиш някого, трябва да си мериш езика, не да плямпаш наляво и надясно, каквото ти идва наум. За политкоректност обикновено се говори, когато трябва да внимаваш при разговор с някой от малцинствата, например трябвало да казваш афроамериканец вместо черен, а пък в никакъв случай негър, пази Боже! Куриозно — поне 10 поколения, откак черните американци нямат нищо общо с Африка. А сега — афроамериканци?! Това както и да е, нормално е човек да внимава да не обиди някого. Но има и друго — това понятие търпи развитие и обобщение. Политнекоректно било да говориш съвсем нормални неща, които обаче могат да се тълкуват от фанатизирани вярващи или от побъркани феминистки като обиди. Давам думата на проф. Залцберг:

„Ето ви още един пример за съществуване на пълна свобода в Америка. Мой приятел, професор по английска литература, получи инфаркт след 6-месечно съдебно преследване по оплакването на полуумна студентка феминистка, видяла в неговите коментари на Шекспир «сексизъм». Ректорът с удоволствие би пратил побеснялата идиотка по дяволите и би я изгонил от университета. Но в този случай биха му присъдили да заплати голяма глоба, а с поста си на ректор и с преподавателската си кариера би

се разделил завинаги. Стана вече неприлично, дори в социално отношение и опасно, да се говори, че проститутката е проститутка, а не sex-worker (сексработничка), че наркоманът и алкохоликът са отвратителни, опасни и сами са си виновни за постъпките.“

И така нататък, не само в Америка. В друг материал намерих, че английската министърка на селското стопанство в кабинета в сянка на консерваторите Ан Уинтертън е била уволнена, защото една вечер в частен клуб разказала „политнекоректен“ виц, в който някакъв пакистанец бил изхвърлен от прозореца, понеже в Лондон гъмжало от такива като него. Няколко видни политици се опитали да защитят колежката, настоявайки, че уволнение за виц противоречи на принципите на демокрацията, но всуе. Нещо повече — един от „правозащитниците“ (ляв интелект) се обърна към полицията с искане г-жа Уинтертън да бъде подведена под съдебна отговорност заради шегата си!!!

Понякога си мисля, че Америка (и Европа също) не я чака нищо добро, при положение че по този начин започва да се потъпква демокрацията. Да не излязат прави моите добри приятели Владо и Милен, които казват, че и сега почти нямало разлика между американските порядки и нашите от времето на развития социализъм?

Хайде, уволнили министърка в сянка, ще кажете — голяма работа. Ами префасонирането на литературни произведения с оглед на „политкоректността“? Например, в едно Ню Йоркско училище от разказа на Чехов „Суматоха“ съкратили думите на прислужницата за това, че след изчезването на скъпата брошка всички слуги били разсъблечени голи и обискирани. Сакън, да не се обидят камериерките по хотелите. Чувал съм, че някъде мъжете ги било страх да се заглеждат в хубави женски гърди, за да не ги обвинят в sexual harassment (сексуална агресия). И това било „политнекоректно“. Ами поздравя Merry Christmas (Весела или Честита Коледа)? В някои училища и него поставили в един куп заедно с останалите глупости. Било възможно да се обидят вярващите нехристияни??? На мен като българин ми е мъчно, защото знам как в нашите етнически смесени краища, по-рано всички се поздравяваха за всеки празник, бил той

християнски или мохамедански, и се черпеха взаимно в съответствие с традициите. Не знам как е сега, може би има промяна, особено след безумната идея за смяна на имената.

Изобщо, струва ми се, че разтегливото понятие „политкоректност“ може да заплаши западните демокрации. От друга страна, да се остави човек да говори, каквото си иска, обиждайки когото си иска, пак не става. Трябва да има някаква бариера, нещо в „златната среда“. А кой ще определи тази тънка граница? Не мога да кажа. Най-вероятно — не е възможно да стане. И оттам идват проблемите. Един от тях е основен — нима трябва да търпим агресията на исляма? Той не се притеснява най-безогледно да претендира да стане световна религия, като подчини всички „неверници“. Къде при талибаните такива срамежливи понятия като толерантност и уважение, за политкоректност да не говорим? Ще се върна пак на този въпрос малко по-късно — когато разглеждам поведението на антиамериканците.

31. ИНДИАНЦИТЕ, БЕЗДОМНИТЕ

Четох за един истински случай в индиански резерват. Мисионери, загрижени за препитанието на червенокожите, убеждават един от тях да се захване с търговия. Осигуряват му камион, той отива в града, купува стока, докарва я в резервата, и започва да я продава. Иска, обаче, точно същите цени, на които е купил стоките?! Казват му, слушай, така не може, това не е търговия. Обясняват ли обясняват. А той слуша внимателно и казва — да, всичко разбрах, но не мога да искам по-висока цена, отколкото съм платил, защото не съм крадец! Разбира се, от него търговец не станало, отказал се. И в други случаи честността и моралът на този народ са били доказвани по безспорен начин. Което, разбира се, не изключва наличието на злодеи, както навсякъде по света.

Историята на Америка, като всяка история, е кървава. Завладяването на чужди територии със сила сега се смята за недопустимо. Това, което е ставало в просторите на американския континент, граничи с геноцид. Избивани са били цели племена. Понякога завоевателите са търсели оправдания, по-често изобщо не са се замисляли. Наистина, имало е случаи, когато белите са били в състояние на самозащита. Но дори и тогава, ако изследваме предходния период, може да открием основателни причини за агресивното поведение на индианците.

Какво помня от романите на Майн Рид? Как пише той за индианците, със симпатия и съчувствие или с омраза? Оказва се, и с едното, и с другото. В романите Оцеола и Златната гривна индианците са добри. Те са жертва на белите завоеватели. Описанията на тяхната съдба са затрогващи. А в Ловци на скалпове и Залутаната планина — обратно. Представени са направо като зверове. Тази дума я има в последния роман, когато апачите залавят двама герои, опитали се първи да се промъкнат незабелязано, за да търсят помощ. Връзват ги и зверски ги умъртвяват пред очите на отчаяните им другари. Никакъв опит да се обясни изобщо отношението им към белите. Малко по-реалистично са описани в Ловци на скалпове, но и там постоянните

нападения и убийства на бели си остават необяснени. Излиза, че те по природа са крадци и убийци.

Как аз приемах нещата? Естествено, мислех, че има такива и такива. Когато четях един роман, мразех индианците, друг пък ме изпълваше със съчувствие и уважение. Спомням си, че веднъж съдбата на индианския вожд Златната гривна ме разплака.

Подобен разнобой има и във филмите. В класическия уестърн „Дилижансът“ (The Stagecoach) режисьорът Джон Форд ги представя само като разбойници. В „Малък голям човек“ (Little Big Man) са показани моралът и добродетелите на индианците.

Когато с жена ми пътувахме с руската група към Йосемити парк, екскурзоводката разказа за постепенното завладяване на тези земи от белите — първо от испанци, после от американци. И тук е имало битки. Първият американски губернатор на Калифорния, няколко месеца след като встъпва в длъжност, заявява: „Във всички конфликти между бели и индианци виновни са белите“. Било е през 19-ти век.

Трябва да отбележим, че това ранно признание не спира стълкновенията. Знаем, че първият президент, който се извинява официално на хавайците е Бил Клинтън. Вероятно по същото време е поднесено извинение и на индианците. Хронологията не е важна. Същественото е, че вината на завоевателите най-после е разбрана. Някой би казал, и какво от това? Ще бъде прав. Ясно, че миналото няма да се върне. Какво тогава да се прави при това осъзнато чувство за вина? Въпросът се решава на държавно ниво. Не могат да се върнат земите, отнети насилствено от коренните жители. Индианците притежават сега само пустини, така наречените резервати, където са били натикани. Не може да се организира земеделско стопанство, а в бизнеса тях хич не ги бива.

Първото, което прави Конгреса (Народното събрание), е отпускане на социални помощи. Сега по закон всеки индианец е осигурен с достатъчни средства. Няма значение, работи или не, получава субсидии. Като се движим по пътищата из пустините на Аризона, например, виждаме през два-три километра (или повече) табели Family Johns или Family Grown или някаква друга фамилия. Парцелът е заграден с тел, къщата е някъде далече, по-често не се вижда. Веднъж с брат ми разпитахме един случаен пешеходец, от какво се препитават собствениците на тази пустош. Той обясни, че

един-два пъти в месеца блъскат с колата 50–100 км до града, вземат си пенсията, зареждат хладилника и така си живеят в жегата почти откъснати от света. Казвам почти, защото децата си имат занимание — всеки ден автобус ги събира и води на училище. А вероятно и възрастните имат някакво общество.

За образованието. Отново, да си индианец е предимство. Само да ти се учи, веднага ти дават стипендия. Ама иска ти се в Европа? Заповядай. Така ми разказа веднъж един младеж в град Санта Моника. Мотая се около колата, когато от една група строителни работници един ми маха. Запознаваме се, оказва се индианец навахо, от Аризона. Казва се Тий, ако съм чул добре. Учил бил в Лондон, естествено с държавна стипендия. Но зарязал следването, било му трудно. Сега, казва, живее много по-добре. Никой не ме притеснява, сам съм си господар. Не съм сигурен, но ми се стори, че е нещо като бездомник. Или пък намира случайна работа от време на време.

Ето какво още се решава в Конгреса. Не зная, мъдро ли е, не е ли, но все пак е някакво полезно решение. Допреди двайсетина години хазартът в Щатите е бил забранен. Единствено в Лас Вегас и Атлантик сити са се събирали поклонниците на късмета, където законно са пропилявали парите си. Понеже към тази дейност има изключителен интерес, на някого му хрумва идеята да се даде право на индианците да организират такъв бизнес на своите територии. Прокаран е закон и така се явява реална възможност за индиански бизнес. И то много сигурен — фалит на едно казино трудно може да стане, освен ако се объркат отношенията с мафията. Така сме се научили от филмите. Може и да няма мафия, но не ми се вярва.

Някой може да се усъмни в наличието на чувство за вина у американците. Може би не е както при германците. Веднъж в Хамбург се изказах, че на телевизията те не изглеждат така отворени, така весели като французите, например. Един германец даде обяснение, че може би се чувствали виновни за световната война и всички нещастия, които са причинили. Не ми се вярва това да е причината, но фактът, че у народа има такова чувство е безспорен. За разлика от нашия и руския народ, на които не им пука за не по-малките нещастия, причинени от комунизма. Да не би да сме по-лоши от немците? Не, това е просто следствие от извършената „денацификация“ там и неосъществената

„декомунизация“ тук. Дори последната дума се възприема от много хора у нас като мръсна.

В Америка не би трябвало да е същото. По-скоро под влияние на литературата и изкуствата, където често е засегнат индианския проблем, политиците почват да го експлоатират, заедно с проблема на черните. Така се появяват и странните предимства за малцинствата при назначаване на работа, за които споменах по-горе. Все пак, вероятно има доста американци, които се чувстват виновни за стореното на индианците от техните прадеди.

Да се спрем за малко на бездомниците в Америка. Този проблем не се различава много от съответния в Европа. И тук ги има, и тук те имат подкрепа от обществото. Доста от тях избират този начин за съществуване от принципни съображения — защото така се чувстват по-свободни. Допреди десетина години са били значително по-малко. Но под натиска на правозащитните организации, се решава пациентите на психиатричните клиники, които не са опасни за околните, да бъдат освободени. Бил им е предоставен избор — да останат или да излязат на улицата. Много от тях избрали свободата. Сега се скитат по улиците и вероятно благославят калифорнийския климат. Разбира се, има нощни приюти, където могат да получат топла храна, легло и баня. Най-много „бъмове“ (bums — така ги наричат тук) има в Даунтаун. Почти всички просят. Има ги и в богатите квартали.

Преди 30–40 години, както знаем от книгите и филмите, бездомници в Щатите не е имало. Законът против скитничеството е позволявал на полицията да арестува всеки, който се шляе без работа по улиците. Не мога да преценя, дали сега, при тези социални придобивки и грижи за правата на човека, е по-добре. За нас очевидно е по-зле, заради мръсотията и миризмите, които търпим. Но дали и за тях не е било по-добре, като са ги прибирали на топло в затвора?

Един интересен случай. Често срещам майка с три деца, с вид на „бъмка“. Децата сресани, с доста приличен вид. Редовно пътуваха в метрото, дали с билет или гратис, не знам. Веднъж с тях беше и мъж, вероятно бащата. Може и да не бяха истински бездомници, а наполовина(?).

Вторият случай е направо куриозен. От автобуса слиза жена в инвалидна количка. В ръцете си държи бебе! Че е бездомна почти няма съмнение, защото атрибутите са налице — по количката са накачени

торби, натъпкани с вещи, типично за тях. Бъмка-инвалид-майка — едно невероятно съчетание. Какво ли няма в Америка?

32. ЗА ЛЪЖИТЕ НА СОЦКОМУНИЗМА

На няколко места засегнах бегло темата за антиамериканизма. Възприемам това явление като изключително опасно. В следващата глава ще се опитам да обясня защо. Предварително ще кажа, че една от основните причини за неговото прекалено широко разпространение е комунистическата пропаганда. Много хора приемат пропагандните лъжи изобщо като нещо естествено, като нещо, което го има навсякъде, тоест — и ние лъжем, и те лъжат. Човек с такъв мироглед е много лесен за манипулиране, защото до известна степен той е прав. Основният въпрос е, дали тази степен е достатъчна за извод от вида „всички са маскири“. Моят отговор е категорично не.

Хората са свикнали много лесно да обобщават. Например, за корупцията. У нас полицаите са подкупни, у тях също вземат, значи е едно и също навсякъде. Аз твърдя — не може да бъде едно и също. Защото там полицай никога не взема пари на улицата, той има право само да ти връчи фиш за глобата. Ако вземе пари, рискува си службата, която цени. По други канали, разбира се, и там се дават подкупи. Но това, да се раздават подкупи и по улиците, води до съществена разлика в оценката. Примерно — ако на американската полиция рейтинга на корупцията е $x\%$, то на българската може да бъде $2x$ или $3x$ — два или три пъти повече. Така че, тук не върви „всички са маскири“. По-точно би могло да се каже „и те са маскири, но по-малки“. А може и „много по-малки“.

По тази причина реших по-пълно да опиша някои от големите лъжи на нашите бивши управляващи, които са непосредствено свързани с темата. За да може, ако човек се замисли, да си зададе въпроса — „това, дето ни убеждават, че американците са лоши, да не би да е лъжа, като тези от близкото минало?“ Естествено, не е възможно да изчерпя дори една десета от всичките социалистически фантазии. За това вероятно няма да стигнат и двеста тома.

Ще изложа подробности по едно от най-безсрамните масови промивания на мозъци, което човек може да си представи — теорията за „непобедимостта“ на Червената армия, по-късно станала Съветската

армия. „Красная армия всех сильнее“, се пееше в една маршова песен (Червената армия е по-силна от всички). Де да беше само в песните! Главите на младо и старо се надуваха от какви ли не легенди, невъзможни за проверка, за какви ли не чутовни подвизи на съветския солдат. Към това се прибавяше и лъжата, че Съветският съюз е разгромил германците кажи-речи сам, без помощ отвън.

Нека се спрем най-напред на тази опашата лъжа. Някои от нас бяха чували за американската военна помощ за Съветския съюз през войната по системата „заем-наем“ (Lend-Lease). Какво обяснение даваше официалната историография? Естествено, че тази помощ е била незначителна и не е имала никакво влияние за хода на войната.

Ето размерите на някои доставки за периода от 1941 (месец след нападението на Хитлер) до 1945 г.: самолети — 22,150, танкове — 12,700, джипове — 51,500, камиони — 375,000, захар — 995,000 тона, 4.5 милиона тона провизии и много други стоки, въоръжение, муниции, оборудване. Транспортът е бил основно през северната част на Атлантическия океан до съветските пристанища Архангелск и Мурманск. Германците са успели да потопят 94 американски и британски транспортни и военни кораби. Загинали са 4,861 души. Сведенията са от Александър Вислих, капитан далечно плаване от Съветския флот, участник в северните конвои.

Няма да изброявам всички отрасли на съветската икономика, които са били подпомогнати с американски стоки и оборудване. Те са прекалено много. Ще спомена само, че от началото на войната, 1941-а до лятото на 1942-а, танковите, авиационните и всички останали отбранителни предприятия са работили основно с американски доставки. Дали без тях краят на войната би бил друг, не можем да гадаем. Но в едно можем да бъдем сигурни — нито Москва, нито Ленинград, нито Сталинград биха могли да удържат мощния натиск на германските войски. И не знаем как биха се развили военните действия след това.

Е, добре, би казал вярващият на комунистическата пропаганда, тук нашите са премълчали — трябвало е да кажат истината, но това не е толкова важно. Основен фактор за победата си остава великият съветски солдат, най-силният в света! Сега ще разочаровам още веднъж вярващия. Лъжата за силата и непобедимостта на Червената армия е многократно по-голяма от скромното омаловажаване на

американската помощ заем-наем. Откъде знам това ли? Откъде мога да бъда сигурен? Ето откъде.

По-горе разказах за т.нар. Садик („детската градина“ за възрастни). Там беше пълно с руски дядовци и баби, над 80 годишни. Поне десет от тях бяха ветерани от войната. Особено се сблизих с един от тях, д-р Леонид Ишелков. Той заминал за фронта скоро след нападението на Хитлер. Като военен лекар минал по стъпките на Червената армия до Унгария и Австрия. Лъоня смайва всички с изключителната си памет. Почне ли да разказва, като че ли чете армейски справочник — почти няма случай да се запъне пред някое име или звание. Помни имената, и фамилните, и собствените, и бащините (по руски — отечество) на всевъзможни командири. Та от него знам, че победите на руснаците не са постигнати нито с военно майсторство, нито с ентузиазъм, нито с героизъм, нито с добро командване. Основният метод е бил безогледното използване на простите войници и офицери като пушечно месо. Преди атака са ги напивали с водка. Зад настъпващите са вървели комисарите с пистолети в ръце и са разстрелвали всеки обърнал се назад без заповед.

За тези неща бях чувал от много отдавна. Не съм се съмнявал в достоверността им, но все пак... Затова разпитвах не само доктора, а и други. Всички потвърждаваха. Единият, Семьон, е бил офицер в армията на маршал Толбухин, която влезе в България през 1944-а. Имаше много добри спомени от нашата страна. И той потвърди всичко, което докторът разказваше.

Доктор Леонид се заблуждаваше само в едно — беше убеден, че руснаците са мародерствали и в България, както в Унгария и Австрия — скандали, грабежи, изнасилвания и др. Аз му казвах, че вероятно са имали някаква заповед с българите да се държат добре. Зер, ние бяхме единственият съюзник на Германия, който не изпрати нито един войник срещу руснаците. Цар Борис удържа натиска на Хитлер по същия начин, както не подкрепи и предаването на нашите евреи на германците — с хитроумни извъртания и преструвки. Освен това, както споменах по-горе, руснаците си знаят, че сме им по-малките братя. Така са им набивали в главите от столетия. А бе, Лъоня, казвам, аз бях седем годишен тогава, всичко помня, повярвай ми. Виждам съм руски войници и офицери, много симпатични и възпитани. Чувал съм,

че е имало само няколко случая на мародерство и са разстреляли виновниците. Не, та не, вика докторът, не може да бъде, вие знаете ли какво съм виждал в Унгария, те и у вас са били същите. Той на всички говори на „ви“, а аз на него — на „ти“, като истински балкански субект. Не знам дали успях да го разубедея.

Като почнеха ветераните да си спомнят за Финландската война през 1939-а, ако имах някакви съмнения относно некадърността на руската войска, те щяха да отпаднат. Но аз нямах никакви съмнения, защото бях запознат доста добре. Тогава „непобедимата“ Червена армия напада разбойнически малка Финландия. Финландците — шепа хора, но цивилизовани. И организация, и въоръжение, и дух. Няколко месеца удържат фронта, докато руснаците не хвърлят огромни сили и успяват да постигнат агресивните си цели — да завладеят набелязаната територия. Спомням си с възхищение един епизод от съпротивата срещу разпасаната съветска войска. Една-единствена възрастна жена, добър стрелец, се качва на едно дърво и само с пушката си спира настъплението на цяла рота съветски богатири. Чак след няколко часа успяват да застрелят героичната баба и да продължат „победния“ си марш.

Някой може да каже, че американците също лъжат за добрата подготовка и възможностите на своите войници. Няма достатъчно потвърждения. Има едно общо правило — колкото един народ е по-цивилизован, толкова и войската му е по-силна. Примери — колкото искате. И римските легиони, и испанските конквистадори, и английските колонизатори. Навсякъде те са побеждавали с многократно по-малки сили. Някой ще каже — ами нали варварите разрушават Рим, Атила подчинява Европа. Вярно — тяхната военна организация е била на високо ниво за сметка на цивилизацията. Но същественото е било друго — както съветските войници, така и тези диви орди са били хвърляни безогледно срещу врага без оглед на жертвите. Побеждавали са благодарение на големия брой.

В Америка лъжели и промивали мозъци, както едно време комунистите го правеха. Разлика почти нямало. Но тогава, при комунистите, имало по-голяма сигурност. В Америка можело да те изгонят от работа и да отидеш на улицата. На това за сигурността има много прост отговор. Тя беше временна — видя се, какво остана от соцкомунизма. На това може ли да му кажеш сигурност?

Аз предлагам едно много лесно обяснение на носталгията по доброто старо социалистическо време. Когато един футболен запаянко (фен), например на ЦСКА, види загубата на любимия отбор, той често не се примирява. Започва да доказва, че противникът не е бил по-добър, а някакви други фактори са му помогнали — съдията и т.н. Ами сега, когато отборът, предвождан от Съветския съюз загуби мача с Америка, не е ли същото? Пак — ама те и американците играят по същия начин, почти няма разлика. Само че, драги носталгици, сега това не ти е футболно първенство. В мача СССР-САЩ загубата беше тотална — СССР вече го няма на картата! Никаква възможност за реванш. Няма как да се обясни с „а, бе, и те са същите“. Сега Русия нещо се напъва, но няма да стане. Миналото не се връща.

Неприемането на загубата си е чиста проба комплекс за малоценност по Адлер. Всички знаем това човешко чувство. Искане да не сме по-слаби от победилия, ако може някак си да омаловажим победата му. Осмелявам се да твърдя, че комплексът за малоценност играе много голяма роля в такива явления като антиамериканизъм, антисемитизъм, расизъм и др. Това се разбира отлично от мюсюлманските религиозни водачи и те го използват за вдъхване на омраза и жертвоготовност у своите подчинени вярващи.

33. АНТИАМЕРИКАНЦИТЕ

Настроенията срещу Америка не са от вчера. От край време тя е най-мощната в икономическо и военно отношение страна. Само този факт е вече предпоставка за инстинктивна съпротива и отрицание. Което показва още веднъж силата на Нейно величество Царица Завист. Очевидно ролята на това чувство, като резултат от комплекс за малоценност в голям мащаб, е основна.

Ще започна с мои лични впечатления от един познат антиамериканец. През 1989-а и след това той се показваше като войнстващ туркофоб. Одобряваше най-тъпата акция на селския хитрец Тодор Живков за смяната на турските имена. След това защитаваше сляпо действията на сърбите в бивша Югославия, защото се борели с мюсюлмани в Босна и Косово. Изглежда се умори да бъде враг на исляма и се префасонира в антиамериканец и антисемит. Вече нищо против мюсюлманите не може да се чуе от него. Хули само Америка и Израел.

За антиамериканизма са написани огромен брой научни и популярни изследвания. Повечето разглеждат задълбочено проблема и аз ще се възползвам от някои анализи. Разбира се, ще се опитам да добавя и лични интерпретации. Повече ще се спра на потенциалните опасности, криещи се в това явление.

Няма да се връщам много назад във времето. Да започнем от 1945 г. Втората световна война е завършила току-що. Америка е спасила Западна Европа от нацисткия гнет. В последвалите години тя изпълнява две важни роли — първо, оказва изключително интензивна помощ на пострадалите икономики, особено на западногерманската, която е била разрушена до основи. За тази цел е разработен и прилаган в продължение на няколко години т.нар. план Маршал. Второ, тя организира защитата срещу потенциалната заплаха от още по-опасния агресор — сталинисткия Съветски съюз. Подобно е положението и в Далечния изток, където Япония се съвзема, подпомогната също от Америка, нейния доскорошен враг.

Как може тогава да се обясни враждебността, която възниква в Европа още през 50-те години на 20-тия век? Защо толкова бързо се загърбва естественото чувство на благодарност и се появява омраза? На тези, и на други подобни въпроси, ще се опитам да отговоря, разбира се без претенции за изчерпателност.

Андрей Марковиц (Andrei Markovits), политолог, професор в Мичиганския университет, САЩ, в два свои труда от 2006-а и 2007-а разглежда основите на антиамериканизма, като отделя специално внимание на европейската му разновидност. Той смята, че европейските „леви“, след падането на Берлинската стена, са се оказали в криза, която е поставила под съмнение самата им политическа същност. В действителност тази криза е била предизвикана от дълбоката некомпетентност и морален банкрут, ако не на всички, то на част от „левите“.

Аз ще се съглася с мнението на проф. Марковиц отчасти. Банкрутът на лявата идеология след 1990-а приемам като обяснение за възникването на антиглобалисткото движение, което ще разгледам в следващата глава. А защо антиамериканците се размножават толкова още през 50-те години, значително преди рухването на комунизма? В основата няма как да бъде кризата след 1990-а. В основата е масираната антиамериканска пропаганда, която започна веднага след Втората световна война. Естествено, флагманът беше „великият“ Съветски съюз. Атаките понесе най-напред плана Маршал. Той бе обявен за част от стратегия, която цели „завладяване“ на европейските страни от главната „империалистическа“ сила — САЩ. Фактът, че съвсем скоро на победените Германия и Италия бе позволено да си изберат самостоятелни демократични управления, показва на всеки разумен човек, че понятията „завладяване“ и „империя“ не се отнасят до Америка. Тези понятия имат пряко приложение, разбира се, към политиката на Москва в Източна Европа, където всички опити за откъсване от фактически създадената съветска империя биваха брутално пресичани. Комунистическите идеолози нямаха друг избор, освен да възприемат тактиката „крадецът вика — дръжте крадеца“. Пропагандната им машина, заредена с най-откровени лъжи, се задвижи на пълни обороти. Подчинените на Москва комунистически партии в Западна Европа бяха изпълнителите, подмолните агенти. Левите интелектуалци, не всичките напълно комунизирани, вършеха

най-ефективните действия, защото минаваха за честни, хуманни, загрижени за бедните. Техният авторитет беше само временно разклатен във връзка с разкритията за сталинистките зверства. Създаването на легендата за непобедимостта на Червената армия постепенно доведе до появата на още една, по-важна за целта легенда — Съветският съюз, а не Америка, е спасил Европа от фашизма!? Не само Източна, а и Западна. Защото сам, без (или почти) участие на други, е „разгромил хитлеристките пълчища“. Точно това предизвика значително притъпяване на благодарността към Америка. Пропагандата я представяше единствено като главната империалистическа сила, към която не може да се изпитва друго чувство, освен (класова) омраза. Ето основната цел и основното постижение на масираните комунистически лъжи за могъществото на Червената армия.

Едно сравнение. Не е тайна, че във Франция антиамериканските настроения са многократно по-силни, отколкото в Германия. Защо? Германците, победени във войната, би трябвало да мразят завоевателите. А не е така. Предлагам обяснение. Източна Германия беше окупирана от съветските войски. ГДР беше създадена като тоталитарна и мракобесническа държава, най-твърдата комунистическа власт в соцлагера. Гедерманците започнаха масово да бягат при свободните си събратя на запад. До построяването на Берлинската стена се бяха преселили повече от милион. Така се оказа, че в Западна Германия познаваха отлично съветския манталитет и методи. Познават ги и сега. Много трудно един германец би възприел теорията за „непобедимостта“ на съветския войник, съответно за „освободителната“ му роля. Той знае, за какво става дума и от личен опит. Нали германската армия е разгромявала многократно „непобедимите“, и то със значително по-малко човешки ресурси. Наистина, германеца не можеш го преметна така, както можеш да лъжеш един французин или италианец, не усетили „сладостта“ на съветската окупация. Затова и тази разлика — във Франция, ако кажеш добра дума за Америка, може и да те бият. А в Германия, знам от личен опит, стане ли разговор за Америка, от уважение стават прави и стоят мирно, образно казано.

Естествено, най-силни са настроенията в Близкия изток. Националистическите чувства у арабите се разпалват с опашати лъжи,

подобни на соцкомунистическите, описани по-горе. Пример — ние, арабите, сме измислили математиката (първа лъжа), поезията (втора), музиката (трета) и т.н. Но тези мръсни неверници, евреи и християни, сега са завладели всичко и се пишат първооткриватели. Ще им дадем да се разберат. Как? Разбира се, джихад (свещена война), с всички средства — масово избиване на неверниците начело с американци и евреи. Ако трябва, с жертване на собствения живот, защото горе ни чака рай със 72 вечни(?) девственици. Затова мъжете да си бронираат мъжкото достойнство, та да не се изложат на небето.

Шегата настрана, това за мъжкото достойнство е самата истина. Дори има случаи, когато взривяването на т.нар. „шахид“ (зареден с експлозив терорист самоубиец) е било предотвратявано след забелязване на съмнителна издутинна на панталоните му отпред.

Ето, на такива изчадия помагат скромно нашите антиамериканци. Да са живи и здрави да се опомнят по-скоро. Разбира се, не се надявам на разбиране — бацилът на това психическо заболяване е по-устойчив от вируса на СПИН.

Един от главните аргументи за дискредитиране на Америка е нейната подкрепа за Израел. Фалшивият хуманизъм, майсторски раздухан от писатели, журналисти и хора на изкуството, определяше палестинците за жертви на израелската агресия. Вземаха се факти извън контекста на историята, без да се дават причините. Никога не се даваха обяснения защо палестинските лагери се поддържат десетки години с помощи от Европа и Америка, а не се търсят начини за интегриране на няколкостотин хиляди палестинци сред другите 100 милиона араби.

Ще припомня подобната ситуация в България след 1919 г., когато пораженията в Междусъюзническата и в Първата световна война довеждат до приемането на един милион бежанци от Македония. Представете си, шест милиона приемат един милион! Но не ги държат в лагери до границата, при мизерни условия, не ги насъскват да избият враговете и да си вземат земите, а ги разселват из цялата страна и те скоро започват нормален живот. Само след десетина години последствията от войната са почти заличени. Същото става и в Германия след Втората световна война. Три милиона немци от Чехословакия са изселени и, подобно на нашите македонци, са

интегрирани сред останалото население. България и Германия постъпват като цивилизовани страни.

А какво правят Сирия, Ливан, Йордания. Те търпят на своя територия, близо до границите с Израел, повече от 60 години лагери претъпкани с нещастници, живеещи в мизерни условия. Те не се обучават в труд. Те се учат от малки само на едно — да стрелят и да убиват евреи. Не мисля, че виновниците са в правителствата на тези страни. Отговорни за този позор на 20-ия и 21-ия век са аятоласите, имамите, духовните водачи на фундаменталисткия ислям. Тази ситуация е идеална за целта им. А последната е, ни повече, ни по-малко, ислямизиране на целия свят. Какво по-хубаво за тях от експлоатацията на мизерията на собствения им народ с цел раздухване на смъртна омраза към Израел, неговият поддръжник Америка и, в крайна сметка, към целия християнски свят.

Често се мисли, че главният виновник за чудовищния акт в Ню Йорк на 11 септември е Осама бен Ладен. Ето какво пише по този повод известната италианска журналистка Ориана Фалачи в книгата си „Ярост и гордост“:

„Кореспондент интервюира някакъв старик: «Какъв е за вас Осама?» «Герой!», възторжено отговаря старикът. «А какво ще стане, ако умре?» «Ще намерим друг», — отговаря човекът също така радостно.

Главният герой на тази война не е Осама бен Ладен. Главният герой е Планината. Тази планина, която за 1400 години не е мръднала от пропастта на своята слепота, не е открила вратите си пред завоеванията на цивилизацията, не иска нищо да знае за свободата, демокрацията и прогреса. Накратко — неподвижната планина, която, въпреки циничното богатство на реакционните си господари (крале, принцове, шейхове и банкери), и понастоящем животува в чудовищната тъмнина на религия, която не създава нищо друго, освен религия. Тази Планина, която тъне в неграмотност (да не забравяме, че в почти всяка мюсюлманска страна неграмотните са над 60 процента). Тази Планина, където единственият източник на информация са комиксите, които се рисуват от продажни художници по поръчка на диктатори имами. Тази Планина, която тайно ни завивда за нашия начин на живот и натоварва нас с отговорност за своята материална и интелектуална нищета.

... Грешат тези, които не забелязват, че конфликтът между нас и тях не е само военен. О, не. Това е религиозен и културен конфликт. И нашите военни победи няма да спрат ислямския тероризъм. Напротив, ще го засилят, изострят. Най-лошото е напред!“

Дали голямата познавачка на исляма иска да ни каже, че не трябва да се борим, за да не „засилваме и изостряме“ тероризма? Не, това не е тенденция в книгата ѝ. Главното, което тя казва, и потвърждава в следващата си книга „Силата на разума“, е да се съпротивяваме с всички средства срещу ислямизацията на света, дори с някои ограничения на демократичните принципи. Пример даде Швейцария. В тази страна има „пряка демокрация“, тоест, ако се инициира референдум по някакъв проблем и идеята получи одобрение повече от 50%, тя става закон. През ноември 2009-а народът се произнесе по предложението да се забранят строежите на минарета! Подкрепата беше стабилна — 56%. Всички леви интелекти в страната побесняха. Да не говорим за реакцията в другите европейски страни — така наречените защитници на правата на човека нададоха вой до небето. Нищо не можеха да направят, за да попречат. Сега швейцарската конституция забранява строежа на минарета. За съжаление нищо от опита на мъдрите швейцарци не може да мине в Европейския съюз. Там, каквото кажат „народните избраници“ в парламентите, това ще бъде. А те и не помислят за подобно радикално решение, защото треперят пред „демократичните“ принципи и още повече пред 54-те милиона мюсюлмани. Аз мисля, че успехът в най-демократичната страна е, все пак, временен. Когато 400-те хиляди мюсюлмани там надхвърлят милион, ще видим.

Кой пречи в най-голяма степен на толкова желаната от аятоласите ислямизация? Разбира се, Америка и Израел. Тук стигаме до най-важното — какво може да последва от неограниченото развитие на антиамериканизма, който винаги върви ръка за ръка с антисемитизма? Точно това, което е станало с Римската империя под ударите на варварите. Само че, за сведение на левите интелекти с антиамериканска закваска, този път няма да пострада само „Американско-еврейската империя“, за което те мечтаят. Ще рухне цялата християнско-еврейска цивилизация.

Припомням две важни дати от историята на Европа. През лятото на 718 г. арабите обсадили Цариград и се надявали скоро да го

завладеят, обаче били напълно разбити и изтласкани. Според някои сведения това е станало с решаващото участие на българската войска начело с хан Тервел. Най-важен е крайният резултат — арабите се отказват и повече не се осмеляват да нападнат голямата и силна Византийска империя. Отказват се от Византия, но не изобщо от Европа. Само променят посоката на следващия си удар. Той идва точно след 14 години. Вече завладели Испания, виждат повече възможности за успех срещу раздробената на сравнително малки феодални владения Западна Европа. Събират огромна войска, прехвърлят Пиренеите и нахлуват в Южна Франция. Били са на прага на осъществяването на заветната арабска мечта — ислямизиране на цяла Европа. Тогава Карл Мартел, владетел на Франкската държава, апелира към всички християни да прекратят раздорите и да се обединят срещу заплахата. Успява да събере голяма войска, съставена от различни племена, доскоро враждуващи помежду си — франки, алемани, баварци, сакси, фризи. На 10 октомври 732 г. в епична битка при Поатие арабите са разбити и изгонени окончателно от територията на днешна Франция. Седем века по-късно те биват изхвърлени и от Пиренейския полуостров — от Испания и Португалия.

Битката при Поатие се приема условно като край на арабските домогвания към Европа. Всеки край, обаче, си има край. Нека сега проследим думите на алжирския президент Хуари Бумедиен, произнесени през 1974-а в Женева от трибуната на ООН:

„През 8-и век нашите войски бяха разбити при Поатие. Но сега не е далеч денят, когато милиони ще напуснат южните страни и ще се преместят на север. Те ще отидат там не като приятели, а като завоеватели. Тяхното оръжие ще бъдат децата. Утробите на нашите жени са оръжията на нашата победа.“ Има предвид, разбира се, значително по-големия прираст на арабите в сравнение с европейците. Оттогава имамите навсякъде говорят за Европа: „благодарение на вашите демократични закони и на нашите ислямски закони на шериата, ние ще ви покорим“. Но европейците предпочитат да не слушат. Мислят си, че като зажумят и си запушат ушите, ще им се размине. Само да ги нямаше тези проклетни американци и евреи!

До какво доведе безумната омраза към Америка и Израел? Европа вече съвсем реално се ислямизира. Джамииите във Франция и Италия никнат като гъби. Прогнозата на Бумедиен изглежда съвсем

реална. Питам се, какво ще кажат всички тези антиамериканци, когато ги задължат да носят бради и чалми, и да се молят на Аллах по пет пъти на ден с вирнати нагоре задници? Дали пак лошите американци ще им бъдат виновни? Нищо чудно пак да се намерят „интелекти“, които да го докажат. Както вече „доказват“, че ислямски тероризъм нямало, че той бил създаден от... американците, разбира се. Когато е добре известно, че Съветският съюз подпомагаше почти всички терористични движения, а в соцлагера имаше места за обучение на терористите. Сега доказват, че Буш е измислил несъществуващите оръжия в Ирак, за да нападне сатрапа Саддам. Може и да е вярно, но аз бих казал, какво от това? Според мен, трябваше да бъде обуздан този кръволок. Отделен е въпросът за целесъобразността на тази война като цяло. Но Буш бил организиран и атаките на 11 септември 2001-а! За което бил подпомогнат активно от лошите евреи. Сещам се и друго — за фантазиите около „доказателствата“, че американците са лъгали за полетите си до Луната. Приказки за малки деца. И аз много обичам приказките, например на Андерсен. Сигурно съм се вдетинил (инфантилизиран, както е модно днес), защото вярвам на този световен майстор на словото. Но, за да повярвам на приказките за лошия чичко Буш, за още по-лошите евреи или за Луната, ще трябва да се вдетиня съвсем, до възраст на бебе.

Ситуацията сега е подобна на тази през 1938 г., когато Хитлер набиран сили и в името на мира му предали Чехословакия. Сега, пак в името на мира, в Европа се правят всевъзможни отстъпки на ислямистите. Примерите са ужасно много. Ето цитати от реч на Герт Вилдерс, председател на Партията на свободата и член на Холандския парламент.

„Във всеки голям западноевропейски град има планове да се построи Суперджамия, която ще направи джуджета всички църкви в района. В много градове, напр. Амстердам, Марсилия, Малмьо (Швеция), болшинството деца до 18 години са мюсюлмански. В много държавни училища в Белгия и Дания на децата се дават само мюсюлмански храни. Във Франция, на учителите се препоръчва да избягват автори, които са оскърбителни за мюсюлманите, включително Волтер и Дидро, също и Дарвин.“

„Понастоящем в Европа живеят 54 милиона мюсюлмани. Изчисления показват, че 25% от населението ще бъде мюсюлманско

само след 12 години.

... Има една опасност по-голяма от терористичните нападения, сценарий, при който Америка ще се окаже последното убежище на цивилизования човек. Ислямска Европа означава Европа без свобода и демокрация, пропаднала икономика, интелектуално мракобесие. Военната мощ на Америка ще се загуби, когато нейните съюзници се превърнат във врагове с атомни бомби в арсеналите си. Ако Европа е ислямска, Америка ще трябва самостоятелно да пази наследството на Рим, Атина и Йерусалим.“

Изглежда антиамериканизмът е създаден, за да улесни завладяването на света от наследниците на Мохамед. Ако пък не е така, това означава, че те просто се възползват по гениален начин от ситуацията. А наивниците, смятащи Америка виновна за всичките им нещастия в живота, трябва най-после да се опомнят и да потърсят своя Карл Мартел в лицето на същата тази Америка, която сега ненавиждат. Между другото, името Мартел означава чук! Алюзия за поговорката „на зла круша — зъл прът“.

Накрая ще кажа за Главния антиамериканец. Би било очаквано да говоря за Осама бен Ладен или за някой от неговия калибър. Не, тази титла принадлежи на американския лъв интелектуалец. Естествено е да потърсим достоен представител на това съсловие в Холивуд. Предлагам засега Главен антиамериканец да бъде Майкъл Мур, за когото споменах в главата за американското здравеопазване. Той е кореняк американец, талантлив режисьор, автор на филми, които носят вреда за цивилизацията не по-малка от всяка терористична атака. В един от тях, „Фаренхайт 11 септември“ той на пръв поглед си поставя задача да представи президента Буш като глупак и дебил. Ако човек е достатъчно силно активиран срещу президента, може да отиде и по-далеч — да обяви Буш, ако не за организатор, то за умишлено подкрепящ терора. Чувал съм такива нелепости от нашенски американци (по-точно антиамериканци). Всъщност, намеренията на Мур са по-мощни. Той иска да внуши на лековерните омраза към капитализма, да ги привлече за съпротива към акциите на правителството. Позната картина от дейността на „левите интелекти“ в периода между двете войни и през студената война. Този човек е впрегнал таланта си в услуга на пацифизма, най-верния съюзник на всеки агресор. Какво по-изгодно противникът да вдигне бялото знаме,

надявайки се на милостта на победителя? Мечта за имамите и аятоласите от всякакъв вид. Никой от тях, обаче, с никакви средства, не може да постигне ефекта на филма на Мур. Ето защо аз го квалифицирам като Главен антиамериканец, във всяка конкуренция.

34. КРИЗАТА, АНТИГЛОБАЛИСТИТЕ

За финансовата криза всички знаят. Че в основни линии започна от Америка — също. Много са убедени, че само алчността на американските банкери е причината. Някои, по-добре запознати, твърдят, че по-важна е вината на системата за кредитиране, съответно неограниченото раздаване на кредити и натрупването на огромни дългове. Антиамериканците също не спят — сипят обвинение след обвинение срещу Америка, срещу правителството ѝ, срещу капитализма. Антиглобалистите доволно потриват ръце — нали ви предупреждавахме, че глобализацията ще ви погуби?

Във всички тези обвинения има по малко истина. Само че уважаемите „специалисти“ са забравили уроците на Карл Маркс. Основната причина за цикличното развитие на капитализма е разкрита от него. Това е свръхпроизводството. Периодът на рецесия така се и нарича — криза на свръхпроизводство. Тези периоди следват през различни интервали, но те са задължителни. Както след тях, пак задължително, следва възход. А защо има истина в обвиненията, изброени по-горе? Защото и алчността на банкерите, и кредитирането, и глобализацията са части от капиталистическата система. Тяхното влияние е естествено. В сравнение с времето на Татко Карло, има разлика — тогава не е имало глобализация, нито електронни кредитни карти, и това също е от значение. Вероятно тези особености са задълбочили кризата, но да се приемат те като основни причини, не е обосновано. Ето, през 1929 г. и без тях се развихря криза, много по-страшна от сегашната.

Нека се спрем на антиглобалистите. Защо те се появиха точно след падането на Берлинската стена, през 90-те години? Според мене, отговорът е много лесен. Идеите на комунизма рухнаха тотално, заедно със самия соцкомунизъм. Какво да правят бившите комунистически идеолози? Да приемат, че времето им е отминало, че тяхната квазинаука вече не им носи хляб? Отговор дават прословутите два стиха на Веселин Андреев — „Не човек, а желязо, просъскал агентът фашист. Тихо мъртвият казал — не, комунист!“ И така, уж

мъртвите вече комунистически гении възкръсват, но вече като антиглобалисти. А защо си сменят името? Много просто — никой сега няма да им вярва за „светлото бъдеще“ на комунизма. Но почти всеки е потенциален вярващ в „мрачното бъдеще“ на капитализма. Освен това, в демонстрациите срещу лошите правителства, и особено срещу американското, има нещо привлекателно, „революционно“. На когото му харесва да чупи витрини и обръща автомобили — молим, заповядайте! За миролюбивите, които не обичат подобни вандалщини, има подготвена хитроумна версия — вандалите били подставени лица, на които лошите капиталисти (пак начело с американските) им плащали, за да дискредитират кротките противници на глобализацията. За последната е съчинена една изключителна по своята гениалност (мерена по ефекта сред наивниците) дефиниция: Глобализацията е система, процес, при който богатите стават по-богати, а бедните — по-бедни.

Из всички европейски държави плъзват комунистически агитатори, предрешени като антиглобалистически такива. Който не се досеща за истинската природа на тези лешояди, се хваща. И той самият започва да агитира против капитализма, най-вече против... кой капитализъм? Разбира се, против американския. Всичко е, както в доброто старо време. Отново има идеи, отново има последователи, отново има демонстрации, разрушителните инстинкти на масите са задействани. Борба! И най-важното — отново има хляб за бившите комунистически идеолози.

В никакъв случай не искам да кажа, че капитализмът е идеален обществен строй. Той има толкова много недостатъци, че не е възможно да се опишат в по-малко от няколко тома. Но, първо — къде е алтернативата? На бунището на историята, ведно с всичките „светли бъдещи“, и на социализма, и на комунизма. Второ, според дъщеря ми Мариана, „никой капитализъм не е цвете за мирисане, обаче вярно е и друго — и американският, и европейският капитализъм са просто прекрасни в сравнение с капитализма в Китай и Русия. Логичен въпрос към добрите антиглобалисти и антиамериканци е, как така, господа, бълват змии и гущери срещу Америка, която ви е виновна за всички нещастия на човечеството, а не обелват и дума срещу Русия и Китай, където има чудовищна експлоатация и потъпкване на човешките права? Винаги е правило впечатление, че подобни «хуманисти» са в

състояние да хулят Америка с пяна на устата, а в същото време никога не правят коментар за десетките убити журналисти в Русия, за милионите китайци, които работят като роби по 18 часа на ден и спят в работните халета, никога няма да направят коментар за арабските страни, където милиони жени нямат право дори да излязат от къщи, или ако излязат, от тях се виждат само очи, които често са зад мрежички. За всичкото това мракобесие — пълно мълчание. Единственият враг е омразната Америка.“ Разбира се, заедно с нейното вярно куче Израел.

Ето, така аз виждам този проблем. Всички дълбокомислени анализи на антиглобалистите за мен са прах в очите. Няма нищо, освен промиване на мозъци. Не брутално, както беше при соцкомунизма, а префинено, елегантно. „Научен антиглобализъм“ — приемник на пропадналия „Научен комунизъм“.

35. 11-ТИ СЕПТЕМВРИ 2001-А

На тази дата бях в София. Седях пред телевизора и гледах горящия небостъргач в Ню Йорк. След малко втори самолет се вряза във втория „близнак“. После и двата рухнаха. Бях почти онемял. В такива случаи се казва „не вярвам на очите си“. Всъщност аз вярвах, но съзнанието, или може би подсъзнанието, отказваше да приеме тази реалност. В главата ми постоянно се въртеше „не може да бъде, не е истина“. Това усещане продължи и след като всичко свърши, продължи и месеци след това. Понякога и сега за част от секундата изпитвам същото чувство. Толкова случилото се ми се струва невероятно.

Когато видях скачащите от радост палестинци, като че ли поизтрезнях. Възмутих се, защото приемах реакцията им за нечовешка. Но нима беше по-човешко да кажеш: „Американците най-после си го получиха“? Скоро разбрах, че така се говори и в България, и в Европа, от хора образовани, от необразовани, от интелигентни, от неинтелигентни, от всякакви. Какво оправдание да измисля за тях? За нещастниците от Близкия изток мога да кажа, че от рождение са им внушавали омраза към всичко немюсюлманско, особено към американско и еврейско. Не е оправдание, но е обяснение. А моите сънародници, а французи, италианци и всички останали европейци? Нали са възпитавани в духа на хуманизма и християнските добродетели? Ние си мислим, че християнската религия е преминала отдавна периодите на инквизицията, на покръстването с огън и меч на „езичниците“, на изгарянето живи на „еретиците“. Нищо подобно.

15-ти век — християни гледат равнодушно кладата, на която гори големият философ и реформатор Ян Хус. 21-ви век — християни гледат равнодушно, как хора скачат от 100 метра височина, за да се спасят от адските пламъци и добре знаят, че останалите вътре изгарят живи. Ян Хус казва за бабата, която носи съчки да подсили огъня: „O, sancta simplicitas!“, „О, свещена простота!“. Добрите християни от 21-ви век казват: „Много хубаво, че американците получиха заслужен урок“. Човешките същества в огнените кули не чуват това, не подозират за дяволската радост, която техните мъки предизвикват. Те

се надяват на помощ. Малко от тях я получават. От други човешки същества. От такива, които жертват собствения си живот за тях.

Природата на човека, изглежда, си остава до голяма степен първобитна. Цивилизацията дава лустро, златно покритие на низките, на първичните страсти. В определен момент това покритие пада и лъсва грозната същност. Това, което не знаят добрите християни от нашия век е, че техните думи, техните действия, са като съчките на бабата — те подклаждат огъня на мракобесието. Има разлика — бабата не е изгоряла в този огън, а сега вероятно всички ще изгорим. И тези, които подклаждат, и тези, които възкликват с думите на Хус.

В словата на злорадите наблюдатели за „заслужения урок“ има доза истина. Всъщност не беше урок, беше предупреждение. За това, какво може да стане утре. За още по-страшните оръжия, които могат да се използват. За хилядократно по-ужасния апокалипсис, който може да последва. Ползата? Тя се съдържа в две латински думи: „Praemonitus praemunitus“ — „Предупреден значи въоръжен“. Оттогава минаха осем години. Всички опити за подобен удар в Америка бяха пресечени. Значи предупреждението подейства. Имаше смисъл от него. Страшно е да се каже това, защото знаем каква беше цената. Както цената, която е била платена на 7 декември 1941-а в Пърл Харбър. Почти същия брой унищожени човешки животи.

Много ми се искаше американците да построят отново същия Световен търговски център, същите две кули. За да покажат своята известна непримиримост и твърдост пред нещастиято. Които качества са възпети в песните им. Ето една класическа, отпреди повече от 50 години:

PICK YOURSELF UP

*Nothing's impossible. I have found
For when my chin is on the ground
I pick myself up, dust myself off,
start all over again.*

Don't lose your confidence if you slip

*Be grateful for a pleasant trip
And pick yourself up, dust yourself off
and start all over again.*

*Work like a soul inspired
till the battle of the day is won
You may be sick and tired
but you'll be a man my son.*

*Don't you remember the famous men
who had to fall to rise again?
So take a deep breath,
Pick yourself up, dust yourself off,
start all over again.*

ИЗПРАВИ СЕ

*Няма невъзможни неща. Аз разбрах,
че когато брадичката ми е на земята,
аз ставам, отупвам праха,
започвам всичко отначало.*

*Не губи вяра, ако се подхлъзнеш,
бъди благодарен за красивото падане
и стани, отупай праха
и започни всичко отначало.*

*Работи като вдъхновен човек,
докато спечелиш дневната битка.
Може да си болен и уморен,
но бъди мъж, сине мой.*

*Не си ли спомняш славните мъже,
които трябваше да паднат, за да се дигнат отново?
Затова, поemi дълбоко дъх,*

*стани, отупай праха,
започни всичко отново.*

Тази песен има много изпълнения. Хубаво я пее Diana Ross, гениално я изпълнява Ella Fitzgerald. Народ, който пее такива песни не прекланя глава пред насилника. Той се бори. Това му е в кръвта от времената на първите заселници на Новия свят. В борбите с природни стихии, с индианци, с бандити, той не е отстъпвал. Той не отстъпи и пред терора на 11 септември. Преизбра президента си три години по-късно, въпреки падналия му авторитет, въпреки неодобрението на войната в Ирак, въпреки злословията за участие в терористичните атаки. Имаше съмнения за честността на изборите, но съмнения, че приблизително половината избиратели го подкрепиха, няма.

Какво стана в Испания след Мадридския атентат през 2004 г.? Управляващата партия загуби изборите, а предварителните проучвания сочеха убедителна победа. Говори се, че това е била основната цел на терористите. И те я постигнаха — смениха управлението на страната, испанските войски се изтеглиха от Ирак. Народът се огъна пред насието. Испания коленичи пред исляма.

С 500 войника испанецът Фернандо Кортес покорява милиони ацтеки в Мексико. Къде са сега наследниците на могъщите конквистадори, завладели половин Америка? Какво е останало от техния дух? Няма отговор.

Не мога да преценя докога Америка ще издържи. Защото не е възможно да устоява, ако остане съвсем сама срещу силите на злото. Испания се предаде. Франция е на път да се ислямизира. Англия все още е верен съюзник, но ислямът и там настъпва. Бъдещето е неясно, но аз помня смисъла на песента „Изправи се“ и вярвам, че цивилизацията ще победи мракобесието. Може да отстъпи временно, но после ще се изправи, ще се отърси от невежеството и злобата, и ще се възроди.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мислех да завърша моите записки с предната глава. Но краят ми се стори много песимистичен, въпреки оптимизма в двете последни изречения. То е по-скоро само надежда, може би илюзорна. Освен това, трябва да направя и едно обобщение. Ако и да казах в предговора, че Америка не съм я разбрал и няма да я разбера, аз все пак имам мнение за нея. Дали е добра или лоша? Ако е с една дума, то тя е добра. Разбира се, с много уговорки. Ако е с две думи — тя е и добра, и лоша. Не би могло да бъде иначе, то си е така навсякъде. Нашата България каква е? Също такава.

Да живееш тук, в Америка, е в много отношения интересно. По-важното е, че в момента не е лесна работа. По-рано, допреди няколко години, животът е бил значително по-лек. Така ще бъде и след няколко години. А още по-нататък? Не зная.

София, февруари 2009 г.

Лос Анджелис, януари 2010 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.